

G É C Z I J Á N O S

Viotti **négy**
vagy öt élete

KALLIGRAM

Géczi János
Viotti négy vagy öt élete

Géczi János

Viotti

négy vagy öt élete

Regény

KALLIGRAM

Pozsony, 2011

Copyright © Géczi János, 2011
ISBN 978-80-8101-422-2

„fölttem lebeg zászlaja, a szerelem”
Énekek Éneke 2, 4.

Akad, akinek nem juthat hely.

A magyar Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadó-vállalat Részvénytársasága kiadásában, a népszerű általános tudás és műveltség tárának tizennyolcadik kötete után jelenik meg egymás után két pótkötet, mindkettő 30 000–30 000 példányban, 1931-ben. A kiadvány részére a társaság a papírt Viotti Mór Aurél Ágoston gyárából vásárolja.

A pótkötet példányainak többségét a kiadó bőrrel, illetve kartonra vont bőrpapírral fedi be, de 2000 példányt paperback formában, ívenként összehajtogatottan, puha fedőlappal árusít, abból a megfontolásból, hogy a vevő a maga ízlésére és költségére gondoskodik a bekötetéséről. E példányok esetében a könyvkötő géppel felvágja a lapokat. Természetesen akadnak olyanok, akik maguk oldják meg a feladatot: nem kell egyéb hozzá, mint a mutatóujj, vagy egy hosszabb pálca, jobb esetben pedig az íróasztalon heverő, kézhez illő levélbontó.

A papírlapokon feltűnő vízjellel a VM monogram alatt szűrős burkából kibukkanó vadgesztenye a hozzáértő számára az ötgenerációs Viottiak termékét azonosítja, s ez a kiváló minőségű készítmény méltónak bizonyul a lexikon anyagához.

2010-ben, amikor – az ötödik – Viotti Mór Aurél Ágoston úgy hagyja maga mögött a tündökletes vilá-

got, hogy nemcsak holland ősei munkáját, hanem az enciklopédiához hordozó anyagot szolgáltató, a második világháborúig kielégítően prosperáló, majd államosított papírgyár emlékét is elfeledte, a mélydombornyomású bőrkötésű lexikon darabjainak antikváriumi értéke magas (25 000 Ft, azaz mintegy 100 euró).

A Google szerint a lexikonra hivatkozások száma 2010. október 15-én 47 000 volt, amelynél csak – e címszó esetében – Tolnai Klári magyar színésznőé a nagyobb (87 700).

A Viotti név nincs a lexikon címszavai között. Ha valakiben fel is rémlik valami e név kapcsán, az feltehetően egy itáliai zenészhez kapcsolódik. Akinek azonban nem volt köze a mi Viottiainkhoz. Azaz: Viotti Mór Aurél Ágostonhoz.

ELSŐ

Nyár

Hosszú élete során többször megtapasztalja, hogy az évszakok, mint a kőfalak közül kipottyanó, kerítés híján maradó kertek, árvaságukban labirintussá válnak és összezavarodnak. Viotti Mór Aurél Ágoston szabálytalan életet él, így történhet meg, hogy az ötödik évszakot is átéli. Azokban a végük nincs, különös napokban újból pompázni kezdenek a rózsafák, de nem úgy, mintha másodvirágzáshoz fognának, hanem harsogóan, májusi-júniusi módon. Megtapasztalhatja azt is, hogy a vén kontinens, Európa, amelynek hű lakója, már-már váratlanul tüzet fog, és ez a tűzvész leginkább a pokolhoz teszi hasonlatossá a világát, heve a földrészt kiszárítja, tönkreteszi. Mindezeket pontosan érzékeli Viotti, s apró részleteit elraktározza emlékezetében. Végére is, nem hiába űzi szerelmes kitartással mesterségét. Afféle titkos magántitkárnak nevezhetnénk, ha rajta kívül akadna egyetlen mesterember is, ki hasonló munkára adja a fejét, szívét és azt a szépírási kezét. Jobb híján azonban levelezőnek hívják, holott ez nem jelöli tűhegynyi pontossággal a tevékenységét, amellyel az összegabalyodott időből hűz hasznát, elvégre alkalomadtán kifejező költői

képet alkot, s a rózsából olyan rendkívüli esszenciát párol, amelyre sem a káromlásból áldást formázni képes erdélyi rózsakertészek, sem a délfrancia parfümöt előállító, félhomályban leveket, főzeteket és párlatokat kotyvasztó mesterek, sem a dalmát kolostorok udvarán zsoltárokat mormoló, rózsákba feledkező szerzetesek nem képesek, de még az andalúziai, egyszerre muszlim, zsidó és keresztény szülőkkel hivalkodó alkimisták sem.

– Azok a hűtlen, azok az átkozott férfiak!

A tiszta égboltú estén, kései időpontban elköltött vacsorájukat befejezve Alice odafordul a férjéhez.

– Olvastam egy regényt!

– Nocsak! – kapja fel a fejét Viotti, és tágra nyílik gyönyörű férfiszeme.

– Nem tetszett – siet elmondani az asszony.

– Semmi hasznosat nem találsz benne?

– Elpazarolom az időmet! – csattan fel – Miközben annyi máshoz szükségem volna erre az időre.

– Eszerint nem tudtad letenni – kérdésként indul ugyan, de amint elhangzik, kijelentéssé válik Viotti mondata.

– Megszámoltam, hány szóból áll.

Viotti ugyanúgy a szavak száma alapján oszt és szoroz, nézi a fellegeket és csapdossa szíjjal szétvetett lába között a puha port a földön.

– Valamennyi szó közül a legtöbbször a ’levél’ fordul elő! Annak a nőnek könyve majd egy százalékát teszi ki ez a szó!

Rátölt a borára, hogy pohárnyivá kitelő itala elegendő legyen hatalmas szomja eloltásához.

– Nem tudom, nem kellene-e elolvasnod.

A keskeny szemmel kutakodó Alice kérdése mellbe csapja Viottit.

– Hiszen nem jó!

– Nem azért. Ámbár... – a nő kiveszi férje kezéből a vékony falú poharat, s belekortyol az italba, mielőtt befejezi a választ – ...asszonyoknak való.

– Nem ismerem kellőképpen az asszonyokat? – és ujjjaival alányúl Alice puha húsú jobb karjának, megemeli. Megcsókolja a nő virágillatú kézfejét.

– Miféle szokást hozol nekem haza?

– Párizsit. Ha elmegyünk, nem szabad idegenkedned tőle.

– Olvasnak ott?

– Mostanság mindenki regényt és verseket olvas. A németek. Az angolok. Az oroszok.

– De ez a regény! Az anya egyik lánya elszökik a katonatiszttal! Másrészt a teljes család, az asszony és mind az öt gyermeke nap mint nap, órákon át leveleket írogat, s mohón olvassák a válaszokat, mert minden oldalon újabbakat kapnak. Ugyancsak időt igényel, hogy mindenki mindenkit beavasson a saját levelezésébe. A férfiak pedig, hacsak nem távolra utaznak, lovon közlekednek, ritkábban fogaton. Ha valaki elutazik, arra biztosan inni fognak.

– A levél az emlékezet formája. Az emlékeztetés kelléke! – ábrándozik és magyarázkodik egyidejűleg a férj.

– A ló?

– A ló? Hm. Az maga a távoli pontok között elmúló idő megjelenítője! Olyan, mint az óra mutatója.

– Az ivás?

– Az ivást hagyjuk! – s magához húzza, ölébe emeli madárcsontú, éneklő szavú asszonyát.

– Párizsban látunk angyalt? – kérdezi Alice, s úgy búvik férje mellére, mint aki sejti kérdésére a választ.

– Angyalok? – teszi fel a kérdést Viotti is. – Az első keresztények és az egyházatyák elmékedéseiben emlegetik őket ugyan, de ők nem Párizsban éltek. Mostanság alig hallani felőlük. Többnyire akkor is arról, hogy nincsenek. Merthogy senki nem várja ki itt a földön, hogy angyallá nemesedjék.

Alice, az árvaként nevelkedett regényhősnőhöz hasonlíthatóan, ő is ügyesen rajzol, zongorázik, türelmes és következetes asszony. Alice azonban nem árva, szülei a nagyszülők örökségének köszönhetően Dél-Franciaország ismert birtokosai; a család múltját, ha nem is a rómaiak idejéig, de a sosem gyengülő hangú Caesarius koráig vezetik vissza, amikor a hét napjait nem a bolygók isteneiről nevezték el, hanem az Úr napjától való távolság alapján. A környéken nincs senki, aki a vendégei számára az övénél ízletesebb nyúl-pástétomot tálaltat fel. Emlékszik tizennyolc tanárnőre, akik egykoron, a világba visszatérő lányok nevelésére szakosított kolostorban megformázták személyiségét, úgy, hogy ahhoz a későbbiekben újabb véssőnyom nem társulhatott. Alice homlokán kizárólag az a nem mély, de hosszú és vízszintes ránc maradt

meg, amelyet nyomban a kolostorba kerülése után, néhány hét alatt karcolt rá a hirtelen érkező felnőtt magány, s életideje nem illesztette arcára öregasszony maszkját, meg nem fonnyasztotta nyakán a bőrt s enciánkék szemét nem halványította el.

A domboldalról, a háza előtti lócáról, ahol kezében pohár borral esténként üldögel, a környék több útjára rálát. A szemközti magaslaton, a fák, a bokrok és a kibúvó sziklák között kanyarognak a mostanság megépült útvonalak, a nyers földbe mélyedő kocsiutak, az ösvények, és abban valamennyi megegyezik, hogy akik azokon járnak – vagy közelednek, vagy pedig távolodnak. Azaz Viotti Mór házához viszonyítva mozogtak, arra- vagy errefelé, ami Viottit ingerlékennyé tette.

– Ezek az utak hivatkoztak a szerepükkel! Tetszelegtek. Rendeltetésük értelme szerint járművel bíró, avagy anélküli, lovas, vagy gyalogos emberek járkálnak fel s alá rajtuk, jönnek, közelegnek, közelítenek, elmennek, távolodnak; haladnak.

Az utak léte egyetlen funkcióra redukálódik. Mint ha élőlények volnának, irdatlan méretű fatuskót gördítenek az őket rovó vándor lába elé. Ezek az utak, állapítja meg nemegyszer, akadályok. Aztán minduntalan rátalál a hegytető tömött erdője alatt húzódó keskeny utacskára, arra, amely az erdőszéllel párhuzamosan érkezik – tűnik fel – a hegycsúcs jobbján, és miután hosszú szalagot képez, nyomtalanul bebújik a csúcs bal oldalába. Ezen az úton, dohogja, nem le-

het sem megérkezni, sem eltávozni. Ha festményen ábrázolja a művész (Viotti, ha elképzelné, művésznőnek gondolja az ábrázolat alkotóját), nem kétséges, ez az út nem lenne jeladás, nem is üzenet, se nem események szignálja. Az út ugyan hasonlatokat vonzana mágnesként magához, elrendezné a helyestől messze a helytelent, a hangminta alapján a megfelelő hangot a recsegőtől és a kellemetlentől, de mégis hű maradna eredeti voltához: útnak.

Viotti azt az utat választja magának, amelyet alkatához illőnek talál. Abban a hosszú életében, amelynek közepén éppen leledzik, ez a hibátlan döntés. S ennek az útnak akad egy festőileg értékelhető előnye. Azáltal, hogy az út maga nem ábrázolható, hanem mindössze a mellette megnőtt, sorban álló kísérői, a fák, csak utalni lehet a létezésére.

E román olvasásakor Európa legrövidebb századának közepén vagyunk, közel Cannes-hoz, még közelebb Fayence-hoz, a vidék legmagasabb, cukorsüvegszerű hegyének tengertől távol eső felén, Mons település villagazdaságában, amelynek építményei alatt római romok húzódnak. E mondat idején éppenséggel 1870-ben. Amikor újfajta időszaka kezdődik az olvasásnak: az olvasó az egyik oldalról a másikra lapozva olvas, hogy közben egész passzusokat átlépjen, más esetekben pedig keresztül-kasul járja a mondatokat, szét is szedi azokat, és feljavítja, hogy a szöveg által nem sejtett következtetésekre jusson, s az elkövetkezőkben ott fogjon az olvasáshoz, ahol akar, vagy elha-

jíthassa a nyomtatványt, és ha úgy tetszik, akár meg is semmisítse. Ugyan a papírt gyújtja fel, de a szöveget égeti meg.

Franciául keletkezik a papiroson fellelhető kedvtelés elnevezése: *lingua romana*. Annyi, mint: 'latin nyelvből származó'.

Viotti és felesége a veres földdel borított hegyoldal több évszázados házában él. A lakhelyet nem Viotti Mór építi, a papírmalommal és az olajfabirtokkal együtt örökölte, amelyen a családja ellátásához szükséges kevéske gabona és minden egyéb száraz termék, továbbá a zöldség és a gyümölcsök többsége megterem. Mint az egy férfitól elvárható, különösen kedveli a lencsét, az édes húsú és sárga kérgű karórépát, a gránátalmát és a szárazságot jól bíró, repedezett héjú sárgadinnyét. Vonzódik bozontos, nagyhangú kutyáikhoz, falkányit tart belőlük, nyúlra vadászni jár velük, szereti a háza tetőgerincét borító nedves kúpcserepek fényét, az esernyőfényő sötét árnyát és a délszakias nyugalmat; mindezeket szövegírói munkája előfeltételének gondolja. Akad alkalom, hogy vendégül lát néhány északról vagy éppen keletről érkező, betegeskedő utazót, akikről Alice örökké azt képzei, hogy a múltból, férje múltjából bukkannak elő. S amikor eltávoznak, oda is húzódnak vissza. Az egy, vagy kettő, vagy három korábbi életbe. Mert oly váratlanul toppannak be, épp hogy megismerik a házaspárral töltött idő örömét, hamarjában elköszönnek, ezért, hogy egyszerűbb őket múltbéli szelle-

meknek, mint embereknek vélni. Köztük azt a fonák tekintetű, foltozott mosolyú urat is, aki a zsebéből, amerre sétál, maga körül Rómában gyűjtött ibolya magvait szórja szét, hogy ha egyszer ide visszatérne Monsba, egyben Avignonba, Rómába, Pármába és Nápolyba érkezzék vissza. Azt a múlt nehéz odorával átítatott philosophust, akit ugyan nem érdekli, hogy vendéglátója tapintatos és tehetős uraság, de az igen, hogy képes felismerni és illata alapján megkülönböztetni a velencei gót paloták asszonyait, Párizs bélszágú, mégis regényként izgató rejtelseit, a pokolhoz hasonlatos Londont, és becsüli azokat, akik a saját életüket élik. A bölcselkedő, betegségtől árkos szemű nagy utazó Viotti Mórral félrevonultan és nagyon hosszan beszélget, mint akiből a félhomályos szögletekben megtalált titkokat szeretne kicsalni. Végetül, Alice kétségbeesését okozva, egy fej nélküli szobor könyakát szorongatva, a közeli település egyik utcáján, jártában idegösszeomlást kap. Gyógykezelő intézménybe zárják, és nem marad utána egyetlen iratkötegen kívül semmi.

A magára hagyott Alice-t, mert férjura munkája végett elutazik, kétségek gyötrik. Úgy dönt, minden kínálkozó alkalmat megragad, amely hozzásegítheti ahhoz, hogy Viotti Mór múltjáról, jelenéről, és ha lehet, a jövőjéről ismeretekhez jusson. Megkeresi és a kamrából előhozva felbontja a náluk maradt boldond német utazó kéziratköteget. Abból tudja meg, hogy a vendég a házigazdában, Alice férjurában azt az ugyan angyali természetű, de ártatlanságát mindig vétkekkel elleplező européert látja, amilyennek

önmagát is elgondolja. Alice hosszan töpreng afelett, miféle lény akkor az ő férje. S azon is, hogy miféle alak volt a vendége. Hiába képzei el azonban Viot-tiként, így sem nem tárul fel számára a német utazó személyisége.

Viotti amúgy a német úrtól lesi el azt az eseményekhez és a dolgokhoz való hozzáállást, amelyet nem mond egyébnek, mint szeretettel kitöltöttek. Ő a megfontolt férfiú, aki szereti lakhelyét, szereti a gazdaságát, a házat, a kertet, a feleségét, a cselédeit, a bérlőit, és szereti a lovát, középthermetű, csahos kutyáit, a szekerét, az Európát gyorsan behálózó vasutat, amelyen idővel megtanul távolra utazni, és amelyet arra használ, hogy eljusson megbízóihoz, megtalálja az olcsó szálláshelyeket, a zarándokokat vivő hajót, a provence-i reggeleket és a francia évszakokat. Kedveli továbbá a tengert a Riviera di Ponente-nél. Azt is tőle tudja meg, hogy mit nem szeret.

A munkája, amelyet becsülettel végez, és amely lehetővé teszi családjá és önmaga tisztas megélhetését és neve fennmaradását, a fogalmazói tevékenységhez áll a legközelebb. Elfoglaltsága némelykor robotnak bizonyul, máskor kényszermunkának, esetleg favágásnak, s olykor-olykor valódi alkotásnak. Miután rajta kívül Európában bizonyíthatóan senki nem folytat hasonlót, a tevékenység egzakt megnevezése sem alakulhat ki. Ha bemutatkozik, elégnek ígérkezik megmondania a nevét, s ezáltal a szakértők számára abszolúte mindent elmond magáról; a Viotti név

munkája ismert értékeit és szeplőfoltnyi hátrányait egyaránt megcsillantja, ha pedig neve a bemutatkozáskor nem fedí fel rögvest a viselője kilétét, elég információnak gondolja a hivatásához legközelebb eső foglalkozás megemlítését. Tartózkodó, már-már zárkózott viselkedését, sötétségben maradó, így meghatározhatatlan alakját és munkásságát értékeli a munkájára tartott igényüket elkendőző megrendelői. Bizalmas tevékenység ellátására keresik, ezért kérik fel és bízzák meg, ezért alkalmazzák akár hónapokon át, és ezért utalják át számára a magas jutalékot. Így jut a fizetségéhez, amely, ha költségeit leszámítja, akkor is tetemes összeg marad. Egyszerű üzeneteket, máskor ígéretek és követeléseket fogalmaz Európa legtehetségesebb, bizonyos szempontok szerint legkiválóbb, legkitűnőbb emberei részére: akik nevében megszólal, azok műveik közreműködésével, s akikhez szól, azok e remekművek létrehozásához nyújtott inspirációjuk által fontos tagjai a civilizált emberiségnek. Máskor, mintha gallyat fosztana meg a levelektől, a levelezése arra való, hogy a szétterpedő lombban láthatóvá válják a lombzat ágrendszerre, körülményben a lényeg, udvarias üzenetben az üzenő akarata. Időnként, ha közvetítőik révén azok találnak rá, akik különleges képességgel elvégzett tevékenykedése eredményeit igénybe kívánják venni, és hosszadalmas egyeztetés és a körülmények aprólékos tisztázása eredményeként feladatát meghatározzák, huzamos időre elhagyja asszonyát és otthonát, bár rejtett életet él ott, a messzi vidéken is, átköltözik megrendelője közelébe, hol éppen az Atlanti-óceá-

non, a francia part közelében fekvő Ile d'Aix-re, hol Párizsba, hol a Pszkov környékén fekvő mihajlovszkojei birtokra, illetve Szentpétervárra, vagy Bolgynóba, vagy akár Chawtonba, a protestáns főúri paloták Pestjére, Frankfurtba. Ahol a tudását igénybe vevő alkalmazója, miközben a halálba menekülő ifjú vonzalmát írja, maga is eljátszik a közeli elmúlás lehetőségével, öngyilkosságra gondol, éjjeliszekrényén töltött pisztolyt, mérgezett hegyű tört és egy üvegcsé gyorsan ölő mérget tartogat. Hol Dalmáciába, hol Palicsra, hol pedig a feladat teljesítésének idejére máshová telepedik át. Hiszen alkalmazóitól nem kap felhatalmazást, sem tartózkodása helyét, sem tevékenységét, de élete emez alapigazságait sem árulja el a családjának, de közeli barátjának, sőt a feleségének sem. Ezért azok, már ami Viotti létezését és sorsát illeti, örökös félhomályban élnek.

Viotti feleségének mintha csupán egyetlen szenvedélye lenne: levélbontókat gyűjt. Kollekcója gyorsan bővül, s nem csupán utazásaik során szerzi be a húsz–harminc centiméternyi miniatűr remekeket, hanem felhajtók tömegét is alkalmazza. Nincs hónap, hogy gondosan csomagolt, biztonságosan bekötözött tokokban ne érkezne legalább egy darab. Viottinak is szokásává válik hamarosan egy-egy ilyen gondosan kivitelezett vagy funkcióját szellemesen ellátó eszköz megszerzése, illetve az, hogy meglepje azokkal Alice-t. Alice praktikusnak ítéli a levélbontók gyűjtését: az eszköz annak a bizalomnak a része, amely a le-

vélküldő és a címzett között fonódik, s amelyet nem lehet azzal megszenteltetni, hogy a borítékot egyetlen közönséges mozdulattal föltépi, de azzal sem, hogy akár mutatóujját, akár egy pálcikát, fémrudat vagy vulgáris módon: konyhai kést dug a boríték sarkán át a küldeménybe, s azután annak egyik élet fölhasítja. Minden megérkező, titkot tartalmazó üzenethez más-más levélbontó illik.

Gyűjteményének legelső darabján ez áll: 'von Goethe'. Igaz, e tárgy még több szerepre is alkalmas: egyik éle segítségével papírvágóként, a másik jóvoltából papírsimítóként lehet használni, hegye révén pedig levélbontóként alkalmazható. E kés lesz a könyvek és a folyóiratok felnyitásának eszköze is: az udvarházba felvágatlanul, puha fedőlappal érkeznek a könyvek, s a ház asszonyának a feladata, hogy felnyissa az oldalakat, majd pedig, hogy döntsön afelől, ízlésére és költségességére tekintettel gondoskodik-e a bekötésükről, avagy a szemétkébe hajítja őket.

Annak ellenére, hogy a német világutazó Goethétől ered levélbontói furorja, Alice 1865 után szeretheti be méltó mennyiségben darabjait. Kezdetben valamennyi Angliából való, a kontinensről csak húsz évvel később érkeznek az ötvösök, szobrászok és bronzöntők műhelyeiben készült, régies motívumokat tartalmazó tárgyai. Utóbb, hogy a növény- és az állatvilágból származó mintákra ráun, a szoborszerűen kiképzett, misztikus és erotikus női aktokat utánzó nyelű, dísz tárgyakként is használható késekre specializálódik.

Akinek meghalnia nehéz lesz, annak könnyű az írás – konstatálja, amikor válaszában megköszöni a hozzá érkező, munkája hagyománya, tevékenysége jellemzői felől érdeklődő, hivatása műhelytitkai után kutakodó kéziratot –, és az élete is. Igaz, az érzelmekről többé nem esik szó, kizárólag a titokban végzett tevékenységeért elvárható, őt megillető javadalomról.

És elmondja, Veronában hogyan talál rá arra a pap által írt 12. századi kódexre, az első kézikönyvre, amely a levelek leginkább különleges válfaja, a szerelmeslevelek megalkotásának rejtelmeire tanítja az olvasót, s amely őt is kiművelte e tekintetben. A kézirat a káptalani könyvtárban lelhető fel, latin nyelven íródott, szíriai, azaz a homokdombokra emlékeztető színű pergamenre, és mindenféle levél elkészítéséhez ad tanácsokat; a negyedik fejezet, elkülönítve két csoportot, kizárólag a szerelmeslevelekkel foglalkozik. Az ilyenfajta levelek egyik változata a pillanat mámorát tükrözve íródik, úgy, hogy utalásaikat és közléseiket csupán a megszólított érthesse, s e leveleket helyesen csupán az íróik olvashatják. A másik csoportvariáns az, amelyben ugyan a szeretők egymáshoz szólnak, de nem bánják, sőt gyakorta igénylik, ha titkaikat más olvasók is kilesik. Ezek az illetéktelen olvasók – hangsúlyozza a Guido nevű szerző – olvasni tudásukat nem Isten, vagy az Isten képét viselő angyalok megismerésére fordítják, hanem az elképesztő változatosságban megjelenő, evilági életből kicsikarható emberi hívságokra. Ilyen hiúság az, és ez a legveszélyesebb az emberi nemre, ha az olvasó nem képes a múltakonyt az öröktől megkülönböztetni, s abban élvezetét lelve

nem veszi észre: előtte a pokol díszes kapui tárulnak fel, hogy a szenvedésre befogadják.

A kézikönyv javaslatai között szerepel: mindenképpen dicsérni hasznos a szeretett lény szépségét, ékes szellemét, a levélíró hasonlítsa drágakövekhez kedvesét, és a levélben hivatkozzék mitológiai párokra, például a trójai Helenére és Páriszra, Andromakhéra és Hektorra, Rokszanéra és Alekszandroszra. A mű a testi szerelemről – csókokról, ölelésekről és a vágyról is említést tesz. A kódex illusztrálja tanítását, a legtöbb példa Toszkána és Emilia-Romagna urainak, a Guidi grófoknak a levelezéséből származik. „A szeretete azt teszi, drága barátném, hogy szerelme illatáért hegyeket másznék meg, átúsznám a tengert, és halálos veszedelemtől sem riadnék vissza. A szeretete az, amely a szeretetem elé akadályokat görget, éppen azért, hogy azt leküzdve méltó módon megnyilvánulhasson” – áll a kézikönyv legszebb példájában, melyben egy nemesember ír a feleségének, s amellyel – átmásolva – Viotti is levélben hódol saját asszonyának. Ez tehát egy olyan regényes sorsú levél, amelyről ugyan Veronában marad fenn tudósítás, annak ellenére, hogy valahol Toszkánában fogalmazták, s ámbár Salzburgban adja postára Viotti, a francia Riviéra egyik településén dobogtatja meg olvasója szívét.

Viotti Mór oly korban él, amikor a férfiak többnyire nem családjuk körében dolgoznak, és mindig ott találunk megfelelő munkát, ahol a lakhelyük, és ha vala-

ki egy szakma elfogadott mesterének bizonyul, akkor az vagyont képző erőnek mutatkozik. A jövedelem, amelyet ésszel támogatott kétkezi munkája eredményez, élete végéig eltartja. Viotti oly korban hagyja magára a világot, amikor a nők munkába állását senki sem rosszalja, a munkából élők messzi földre vándorolnak el, hogy tudásuknak és érdeklődésüknek megfelelő alkalmazásra leljenek, és a munka nyomán fellett lakóhelyen új családot alapítanak, vagy áttelepítik oda a régit. S a polgár, akit az állam alapvető egységének, sejtjének tudnak, mintha vélekedés lenne, egy csapásra szertefoszlik, hogy maga helyett a puszt munkaerő maradjon. Viotti sem azon a településen születik, ahol végül a halált befogadja testébe. Corpusát a születés és a pusztulás partjai között tudja: amíg a születési oldalon mosolygó szülei tartózkodnak, a másikon azok a koszorúvirágok pompáznak és illatoznak, amelyeket a tőle búcsúzni érkezők helyeznek melléje, őszintén reménykedve abban, hogy miközben hűlő teteme előttük hever, lelke a paradicsomban új testet talál s máris újjászületik.

Vendégszerető, vendégségbe és szórakozni eljáró uraság, aki jószomszédi kapcsolatokat ápol a közeli birtokosokkal, időnként a hegytetőre felhúzódott, hosszú és disznóbélként kanyargó utcájú faluba is bemegy, ránéz a vásárosokra, beül a levendulaaratást, a szüretet, a farsangot ünneplő, édes fánkok tömegét elrágcsáló népek közé. Részese a templom harcos védőszentje, Caesarius emlékünnepejének, térdepel az

indulgencián, és a pecsenyét az azt követő mulatságon a legények közt falja, bérlői visongó csemetéinek pálcikára tekert, bolyhos cukrot vagy bocskorszíjat vesz vásárfiaként. Időnként, ha az időjárást megfelelőnek ítéli, Alice asszonyság is vele tart, előfordul, hogy együtt járják a körtáncot a falusiakkal, ha pedig kimerülnek, nézik a tarka színű és sokszagú forgatagot, hallgatják a rezesbanda hangos csinnadrattáját vagy a platánfák alatti árnyékos pályán önfeledten golyóznak. Alice ugyan városi származék, tetten érhető ez választékos öltözködésében, a tiszteletteljes figyelmet megkövetelő magatartásában, mégis jól alkalmazkodik a vidéki életmódhoz, megtanulta és példásan eljátssza a háztartására árgus szemekkel vigyázó gazdasszony szerepét, a kényes modorú nőét, a keresztény szellemű hívőét.

Viotti Mór nem veszi kezébe azt a regényt sem, amelyet felesége emleget. Nem úgy Alice. Egymás után többször elolvassa. Majd hosszasan utánajár, felkutatja és meghozatja házába az angliai szerzőnő valamenynyire az ő nyelvére lefordított könyvét, s bár rettegéssel forgatja a sűrű sorokat tartalmazó lapokat, sosem tudja ugyanis, a következő oldalon mi vár rá, átrágja magát a ragacsos szavak egyetlen tömbbé összeragadt kásahegyén. De az ötven fejezetből összeállított románcban sem lel kisebb terjedelmű levelezésre, se kevesebb, a levélírással kapcsolatos kifejezésre. Úgy érzi, rossz úton jár. Máskor pedig, hogy rálelt a helyes ösvényre, eljutott a célpontra. Ha azonban elkezdte,

nem tudja abbahagyni a kutatást: ha levegősebben is a korábbiaknál, a harmadik és a további művek sem mutatkoztak számára egyébnek, mint levelezéstechnikai almanachoknak.

– Bármennyire utálok a levelezést, a világért sem hagynám abba! – olvassa Alice, és e kijelentés fölött kietartóan töpreng. Ráhajol a könyvre, belebújik, mintha köpenybe, a mondatba. Rá kellene ébrednie, biztatja magát, mikor hallja meg a múltból ezt a mondatot, s arra is, hogy kitől, és minek kapcsán. Hetekre, hónapokra feladatának tudja majd a mondat eredetijének föllelését, s így a saját élettörténetét olvassa éppen újra.

Száma, akinek a levél mindeddig nem bizonyult egyébnek, mint a birtokról, a gazdaságról, a tulajdonról, a családról, a megváltozó életviszonyokról tájékoztató rövid, tárgyyszerű tudósításnak, meglepetések sorát jelenti az angol vénkisasszony írói valamennyi szövegében a személyes lelki adatok föltűnése. Arra is ráébred, hogy a szöveg jelentése ellentétben is állhat például azzal, amit írja annak érez.

Hangosan olvassa önmagának a nő búcsúlevelét:

– Mivel meggyőződtem afelől, hogy régen elveszítettem az Ön vonzalmát, úgy véltem, jogomban áll a magamét másnak ajándékozni, és bizonyos vagyok benne, hogy éppoly boldog leszek vele, mint ahogy egykor azt hittem, Önnel lehetek; ám méltóságomon alulinak tartom, hogy elfogadjam a kezet, midőn a szív a másé. Öszintén kívánom, legyen boldog a választottjával, és nem az én hibám lesz, ha nem maradunk jó barátok, habár közeli rokonságunkat tekintve úgy lenne ildomos. Szavamra mondom, nem táplá-

lok Ön iránt rosszindulatot, és bizonyos vagyok benne, hogy Ön túlságosan nagylelkű ahhoz, hogysem ártalmunkra legyen. Öccse elnyerte vonzalmamat, s mivel nem élhetünk egymás nélkül, éppen most jövünk az oltár elől, és már úton vagyunk Dawlishba, ahol néhány hétig időzünk, amely helyet az Ön drága öccse igen kíváncsian óhajt megismerni, ám én úgy éreztem, hogy előbb még e néhány sorral kell zaklatnom Önt; tehát maradok az Ön őszinte jóakarója, barátnéja, sógorasszonya. Elégettem az Ön leveleit, és az első alkalommal visszaküldöm a képét. Kérem, semmisítse meg az én irkafirkáimat; ám ha kívánja, a gyűrűt a hajfürtömmel tartsa meg. – de menten leszögezi: – Ilyesmit asszony nem ír. – S majd pedig: – Ezt nem asszony írta!

– Ez a szerző sosem látott asszony! – kiált fel végezetül.

Azon az ösvényen halad, amelyen Emma, az angol írónő hősnője, de miközben átjut a sziklaplató rétjén, feltűnik a hegyoldalban a település, és miközben a keskeny és kanyargós út beletorkollik egy másikba, majd a harmadikba, elérkezik a saját gyalogútjához.

– Ez a személy képes arra, hogy hosszas előkészületek után leülve szép, szóvirágos leveleket alkosson, tele hamis és nagyhangú fogadkozásokkal, és elhiteti magával, hogy megtalálta a legjobb módszert arra, hogy a házi békét se bolygassa, és férjurának se lehessen oka panaszra – ismételi fáradt, őszülő halántékkal visszaérkező házastársának, hónapok múltán, a mindig ugyanolyan nyári napok egyikén, amikor kötelességszerűen beszámol magányos elfoglaltságairól

és a században kontinensszerte gyorsan megkedvelt, újfajta irodalmi műfajról született fölfedezéseiről.

Női neveket sodor magával a szél. Kecsesek, akár a szitakötők. Alice, az erődszerű házban magára maradó, döntéseit egyedül meghozó úrnő, kezdetben nyugtalanul, majd döbbenten figyeli őket. Viotti Mórral kötött házasságát szilárdnak akarja tudni, olyannak, amelyben váratlan helyzetek nem adódnak, s nem bukkanak elő ismeretlen emberek, ijesztő időszakok. Az élet, mondja, nem lehet veszélyes, ha oly sokan túlélik. Gondoljunk a tiszták mennyországára! A szobájában ül, a nyitott ablak előtt, állapotukat ellenőrizve azokat a kimosott zoknikat válogatja, stoppolja, amelyeket az utazásából megérkezett férje bőröndjéből bányász elő. A ruhaneműket, mindahány alkalommal, maga ellenőrzi, mielőtt azokat fertőtlenítő vasalásra, illetve tárolásra átadja a belsőcselések egyikének. A mézes fényre rányitja az ablakot, hogy jobban lásson, s megnézzze, a fán hogyan készülnek a szilvaszemek, és igyekszik munkája végére jutni. Az útvjáról visszaérkező, elcsigázott férje a gyümölcsösben, az árnyékba helyezett nyugágyban heverészik, abban szellőzteti át a fejét, és alszik. A reggelinél elhasználnak mondja magát, és indokolatlanul fáradtnak. Ahányszor hazaér, örömmel lép be a hatalmas gyümölcskertbe, s vág át rajta, közelíti meg az udvarházát, és mindenkor erőtlenül. Asszonya rendben valónak találja ezt; az ügyek, melyek után oly szorgalmasan jár, éppen azért, mert be is végződnek, elemésztik az ura energiáit.

Bonyolult és kényes feladatnak találja Alice annak körülírását, hogy miként juttat értelmet azoknak a jeleknek, amelyeket mindenek végén az elméje nevekként fog föl. Ahogyan a lehetetlennel határos különbséget tenni korszakok, államok, földrajzi térségek, tanyák, falvak és városok, társadalmi rétegek között, Alice lehetetlen feladat elé kerül akkor is, amikor a használatára szolgáló tárgyakban, közönséges jelenségekben, köznapi cselekvésekben a jelek megszorodását és sokszínűvé válását bizonyítandó, érveket szolgáltat. Miközben hívő asszonyként tisztában van azzal, hogy egyazon szöveg – a Szentírás, a Krisztus követése vagy a szertartáskönyv – sokfajta formában kerülhet a kezébe, kisbetűs vagy nagybetűs kiadásban, egyszerű latin szövegtől a kommentált, magyarázattal, esetleg a fordítással ellátott változatokig, amelyet akár önállóan, akár segítséggel – férfiúival, jogászival, tanítóival, szerzetesivel, papival, férjével – értelmezhet, a családi címerrel ellátott bőrs kötéstől a fűzött papírborításig, színezett rézkarcoktól a *Képes Biblia* szerény fametszeteiig, s e formák sokszínűsége a művek tartalmának különféle elsajátítására ösztönöz, ám Alice többnyire a számára följárlott jelet ugyanazzal a csekély értelemmel ruházza fel. A jelentések teszik egyszerűbbé a világot. Nevek peregnék elő a szerzetesektől csillapításként megszerzett lelki olvasmányokból, még inkább a ponyváról keze ügyébe kerülő laikusokétól, a missziós képekből, a rölapokból és könyvecskékből.

Alice nem sejti, hogy a sokféle formájú szöveg sokfelé csábítja, és azt sem, hogy e felismerés híján éppen az fonja be észrevétlenül, amelyik megakadályozza

józan ítéletalkotását, s amelyet rögeszmének találna maga is. Merthogy az sem igaz, hogy valamennyi szöveg ugyanazzal az értelemmel bír.

A szél egyre-másra felkapja a női neveket, együtt sodorja a fákról alápergő levelekkel. A párkányról legurul a ráhelyezett alma, amely eddig biztosan ült a helyén, pirosan és duzzadtan. Amint a terasz kövét eléri és nekicsapódik, menten felhasad, s mint megnyíló ajakból, kiszökik belőle egy név. A reggel még bimbó, de délelőttre kinyíló virágok szirmai közül ugyancsak női nevek potyognak elő, s ettől a pillanattól nem lehet többé az eseményeket föltartóztatni. A könyv lapjai, a porcelántányérban az ezüstkanál finom koccanása, a kékszejkő perlekedése a fán, a tarlóról szedett szedret tároló vödör, a vasalóban sárgásan sziszegő parázs, a teázás előtt a szalon asztalára terített damasztterítő suhogása mindegyike női nevet rejteget, amelyek a legártatlanabb mozdulatra is, mint csont a földből, a felszínre kerülnek. Alice gyöngéden figyeli önmagát, azt a tehetetlenséget, amely derékon kapja. Férjét pedig egyre érthetlenebbnek láttatja. Asszonya konok némasága nem tűnik fel Viottinak – aki éppen ebben az időben élete legnagyobb megbízatásának teljesítésével foglalkozik. Azt sem veszi észre, hogy ágyának megosztója a fekvőhelyen is tartózkodóan viselkedik vele, s a testét többé nem önfelédten, hanem kötelességteljesítésből adja át neki.

Nők néznek vissza Alice-ra a vizespohár aljából, a gyűszűjéből, az udvarba társzekerekkel behordott és a színben felhalmozott, forró vízben tisztításra váró gyapjúkötegekből, az ónserpényőkből és

a gomblyukba tűzött virágfejből. Alice azonban sem mozdulatával, sem szavával nem árulja el, hogy valójában mit lát, mit hall, mit szagol, mit tapint, s mint vélekedik arról a titokról, amelynek közelében ennyi női nevet kell minduntalan felfedeznie.

A szolga kifogja a kocsiból a lovakat. A jószágok maguktól állnak be az istállóba, nincs szükségük segítségre.

Alice a helyzetet már abból is megérti, ahogy Viotti betaszítja a kőfalba foglalt rácsos kaput, ahogy belép az öreg fák kertjébe, és lehajol az eléje siető kutyáihoz, ahogy megpaskolja az állatok hátát, kedvenc ebe pedig belefúrja a fejét gazdája ölébe. Tisztában van azzal, hogy elveszti a férjét. Ekkor azonban világossá válik, hogy ebben a pillanatban már el is vesztette. Holott Viotti félig futva közeledik feléje, szorosan öleli, karjába kapva megpörgeti, rácsókol a szájára, mint szerelmük kezdetén. Az utazása végeztével hazaért férj nem érzékeli, nem figyel rá, nem szembesül vele, hogy a nő, akit megemel, könnyebbé vált: éppen a benne való bizonyosság tömegével. Azt pedig végképpen nem tudja, hogy a lélekből a súly éppen most rebben el.

Este hosszadalmasan beszéli el az asszonynak, amikor takarosan beszámol két hónapos útja eredményéről, hogy a kísérője elhalt. Leszúrták, Bázeli után, a Rajna völgyében, a tarsolyáért, amelyben aligha találtak jelentős értéket. Abban nem volt egyéb, mint két levél, azok is másolatban. Szerencsére. Mert nagy értékek azok az iratok, amelyekről készültek; az ere-

detik elrablása komoly veszteséget jelentett volna. Az eredeti példányokat a kialakult szokás ellenére éppen ő, az írójuk, viszi, fél járónappal követve társát, bár minden eshetőségre felkészülve, futárpostán is elküldi azokat francia, epileptikussága miatt morózus, a gyilkossággal mit sem törődő, sokszor kiszámíthatatlan természetű, Rouenban élő és dolgozó megrendelőjének. Valami Flaubert-nek.

– Én nem szorongok többé, vége, kiszedem az eset használható íveit, s nemcsak régi szerető vagyok, nemcsak papírkészítő, hanem szöveget alkotó is. Nem a haláltól félek, hanem attól, hogy nem írom meg azt, ami a földi feladatom! És ez a szöveg, amelyet magam alkotok, maga a paradicsom – itt, a Földön. A létrehozója pedig a Teremtő maga – aztán elgondolkodik. – Egyébként hosszú életem lesz. A huszadik században fogok meghalni, addig biztosan van még feladatom.

Szeretkeznek, de az ölelésnek nincs varázsa.

Kiülnek a házuk elé.

Alice megérti, hogy értékesebb a papír, ha hordoz is magán valamit. Megérti, hogy a régen nem működő papírmalmukban drágábban állítják elő az anyagot, mint amennyiért megvásárolják. S amúgy Viotti munkájához is szükség van tetemes mennyiségű nyersanyagra. Hogy így is marad a papírból, ésszerű túladni rajta, különösen, hogy arra vár Ambrusa úr, férje barátja, családjuk jóakarója, a borítékgyáros is.

Alice didereg, Viotti melankolikus. Alice nem tudja magát átadni a gyönyörnek, Viotti pedig az élvezetből a továbbiakban kizárólag magát bírja részesíteni.

Viotti fehér, száraz borát issza, és a rá váró feladatokat sorolja. Minden napra jut belőlük elegendő. Aztán felugrik a székéről, előkeresi, amiről megfélelkezett, az ajándékát, amelyet a lapok közé szorítva szállít haza.

– Hoztam. Préselve szárított havasi gyopár. A kalapodon jól mutat, remélem.

A szúfik mondják, amíg a test a műhelyben dolgozik, a lélek Istennél jár. A munka nem egyéb, mint a szépség utáni vágyakozás megnyilvánulása. Alice a regényekből, a házában felejtett s a kamrába eltett német bölcselő följegyzéseiből és a férjét körbelengő titkokból apránként megtanulja, miként szeretheti ezt a papírjaival házaló Viottit. Úgy érzi, hogy a hiányolt ismeretanyaga számára kevés önfelegyelemmel elérhető.

Anyjának írt legelső levelében a szokatlan üzenettől elszörnyedő matrónát arról tudósítja, lehetségesnek véli, tíz éven belül, negyvenéves korára alapfokon tudni fog latinul, görögül, héberül, arabusul és a legfontosabb vulgáris nyelveken, hogy átolvassa Euryalus és Lucretia ezeken a nyelveken született történetét, s összeveti azokat a hasonlóságuk és különbségük mentén, hogy megoldassa Eukleidészt és az egész algebrát, hogy emlékezetből tudni fogja a teljes *Egy portugál apáca leveleit* és Shakespeare hét legjobb darabját, hogy széles körű és alapos történeti és vallási ismeretei legyenek, és jól ismerje a kortárs irodalmat. Alaposan elmaradtam, tárja fel vélekedé-

sét önmagáról, de örömmel haladok előre. Ezért reggelenként háromtól vagy négytől hétig olvas, étkezés alatt mindig nyitott könyvet tart maga előtt. Megteheti, hiszen az asztala túlsó felén nem ül senki.

Egyre-másra érkeznek a monsi udvarházba a regények, Samuel Richardson, Jean-Jacques Rousseau, Klopstock, Goethe és mások nevével a borítójukon. Richardson *Pamelája* levél, amelyben olyan intimítasokat tár fel a hősnő, mint az otthona vagy a szerelmi viszonya – mindez immár Alice-t nem háborítja fel. Zokog a sorok fölött. Friedrich Gottlieb Klopstock bibliai eposzában, amely bár a nők számára megengedett témát tárgyal, Jézus életét, ám oly épületesen, hogy bármelyik olvasójában, így Alicé-ben is menten felébreszti a vágyat, hogy kimutathassa érzelmeit.

Alice veszi rá az időközben megőszülő Viottit, hogy tavasszal, közvetlenül Párizs után utazzanak Londonba. Vágyik arra, hogy újfent megnézzze az angolok fővárosát. Érkezésük napján vásárolja meg a Court Circulart, s azt követően tíz napon át, minden reggelinél tájékoztatót kér Viottitól a királyi família nyilvános programjáról. Ehhez igazítja kirándulási tervüket. Kleopátra tűje (amely egy rózsaszín obeliszk), Ham House (trófeákkal díszített lépcsősor a hálósobákhoz), Horse Guards Parade (boltív, árkád, timpanon és az udvari lovasság gyakorlótere), nemzeti panteon (a tíz éve nyitva tartó múzeumban a kép értékét nem a készítője, hanem az ábrázolt személy adja), használják a metrót, egy irodalmi felolvasásra is elmennek,

ahol Charles Dickens a vendég, boldogan ülnek be egy étterembe teára, s költik el vacsorájukat hangverseny vagy színelőadás után.

Viotti Mór, amikor kiderül számára, hogy felesége egyre-másra falja a könyveket, és miután felfedezi a hálósobájukban és a szalonban felhalmozott művek között az asztalnál, vagy a hazaérkezése után adott vendégfogadásaikon a mindeddig soha fel nem emlegetett Diderot és Rousseau műveit, alkalmat keres arra, hogy megemlítsen számára egy régi, immár Európa egészére kiteljesedő tevékenységében is érintett ismerőst. A könyvek világában jártas, magányosan élő, a társaságra mindig éhes, nőkkel bánni tudó Ambrusa urat.

Azt állítja róla, hogy nem tubákol, nem szörcsög, nem böfög, nem italozik, nem nagyhangú, ezzel szemben olvas. Akit továbbá, mikor egy délután, hogy ló húzta kordén, a makadámokat elkerülve, a kalandosan kanyargó hegy-völgyi utak nyomvonalát követve megérkezik, vendégül is látnak. A kék frakkot és sárga harisnyát viselő Ambrusát megkéri arra, hogy az oly nehezen érthető, de könnyen követhető, a szellemben nem, csupán az anyagban hívó Rousseau munkássága felfedezésében asszonyának ciceronéja legyen. Ezek után Alice nem úgy olvas, mintha *Bibliát* olvasna, hanem mint aki az életbe akar behatolni, a saját életébe – és egy másikéba, akiét sorról sorra ismeri meg.

Viotti néha unja a társalgást, ezért semmit sem szól, néha pedig hosszan mesél. Egyre-másra Rousseau-ról. S Rousseau azon elődeiről, akik ugyan nem

hasították az embert ketté: testté és lélekké, ám az embert már kettős lénynek gondolták el.

– Párizsba visszatérve Rousseau nemsokára összetűzésbe kerül a közhatalommal. Az összetűzés oka a Velencében megszeretett olasz zene volt. Rousseau hitet tesz az olasz dallamnak a francia melódiával szembeni fölénye mellett, ezért haza- és felségárulás bűnével vádolják. Nemsokára azonban épp a zenének köszönheti első franciaországi sikereit.

– A falusi jós! – dünnyög Viotti.

– Ismered? – faggatja Alice, és az Ambrusától kapott csészéket megtölti forró, fekete, indiai teával.

– Ismerem. Addig jutott az anyag dicsőítésében, hogy saját lelkét is elvesztette – és ezzel véget vet a párbeszédnek. Kiissza az italt, elnézést kér, amiért távozik, s magukra hagyja őket, de munkáját szeretné bevégezni ezen a napon is.

– *A falusi jós* című vígoperája – él a megnyíló lehetőséggel Ambrusa úr, s folytatja az iskolázást –, amely inkább népszínműre emlékeztet, mint olyan muzsikára, amelyet a jóra való polgárok mulatásul néznek, nagy sikereket ér el a legfelső körökben is. Ugyanekkor ismerkedik meg egy szobalánnyal, akivel, számos félrelépése mellett, élete végéig együtt él. Öt közös gyermekük születik, amelyeket kivétel nélkül lelegházba adnak. A nő állítólag végtelenül csúnya lány, s nagy csapás ez bárki asszonyának, emellett sem írni, sem olvasni nem tud; Rousseau a vallomásaiban azt írja, hogy soha nem is volt belehabarodva.

Alice azonban szereti a férjét, s bizalommal viselkedik irányában. De az Ambrusa úrral folytatott tár-

salgás után Viottitól nem kérdezi meg, ugyan szerelmes-e belé, tartva attól, hogy tagadó lenne a válasz. Ha pedig nem, akkor ő maga sem hinné el azt.

Alice Rousseau felforgató tanait – figyelj a természetre, kövesd annak tanácsát, még ha az a te érzéseidben jelenik is meg – fegyelmezetten elsajátítja, mindarról azonban sejtelve sincs, hogy mindez mennyire megfelel férje elvárásának; s miközben életét, legfőképp családi életét a francia író és kalandor elképzelései alapján kezdi átalakítani, megtanulja a magányt.

– Ez a kép nem egyéb előjátéknál! – állítja Alice.

Viotti elászi útjáról visszatérve gondosan becsomagolt Werther teáskészlettel lepi meg feleségét. Tizenkét, porcelánból készült csésze, tizenkét tányérka, tizenkét kanál, továbbá kanna, cukrot tartó edény, és mindennek a tálalására szolgáló ezüst tálca. A tányérkákon azonos a női arc, a csészéken pedig egyetlen férfiúé.

Ezeket a képeket, fejtegeti Viotti a feleségének, ugyanolyan fölöslegnek kell látni, mint bármelyik regényben a hasznosságot. Ezek a valósághűnek tűnő bánatos arcok a papír-halovány porcelánokon nem támogatják sem az edényben szervírozott ital hatását, se nem szolgálják a vendégbarátsághoz tartozó hangulatot. Az új regény szerzője ilyen okokból nem fordít figyelmet az olvasóval kötendő lelki barátságra, ebben az értelemben művének nincs is nevelési haszna.

Alice alaposabban megnézi a középkék és fehér alapszínű készletet, felfedezi, hogy a tányér közepé-

be, amelyre a körbefutó indával övezett női portrét pingálják, illeszkedő csészék alján is található egy-egy képecske. Ugyanazt a társaságot ábrázolja a porcelánfestő, fiatalokat, akik közösen olvasnak. Űlő nők hallgatják a széles mozdulattal jellemzett, állva felolvasó ifjat. Az első anixon épp hogy megkezdik az olvasást, az utolsón már be is fejezték, s nyilván az elhangzott műről diskurálnak.

– Nézzed, itt a történet! S a csészék és a tányérok éppen hatszor mondják el.

– A csészék fenekén láthatóak pedig összekötik a két arcképet: az ő történetüket olvassák. És minket, a kép nézőit is, velük.

– Hiszen ezek csupán társaságban olvasnak!

– Megmutatja, hogy létezik különbség az olvasmány és a valóság világa között. Hogy az olvasmány közege nem pusztán az olvasó elméje és szíve lehet, hanem a teste is.

– A papiros – sorolja élményét elő a távoli asztalfőre húzódott Viotti –, amelyet kecses mozdulattal emel a szeme elé, hogy hihetnéd, pókfonálból szőtt, éppen csak anyagszerű selyem, melybe mindeddig nem csapódott be semmi szúnyog, lepke, bogár, ezért aztán ép és szabályos a mintázata, de bonyolult, rafinált, akár a vert csipke, mely nem tudom, merre, a világ mely ismeretlen táján készült. Isten látja a lelkem, én, aki egyetlen érzékszervem egyetlen benyomása alapján biztonsággal meg tudom állapítani, milyen eredetű nyersanyagból, gyapotszőnyegből, szerzetesi köpeny-

ből, kékfestett kötényből, dervisruhából, báli vagy iskolai köpenyből készítették, s azt is, hogy melyik finn papírmalomban, szerb papírgyárban, dán tengerparti üzemben vagy skót kisvárosban gyártották, és nem jelent problémát, hogy az előállítás helyszínéhez évet, sőt mestert is társítsak, holott e női kézbe simuló papirosról mindent láttam, ami emberszemnek látni adatik, az árnyalatát, a méretét, a testességét, a könnyed hajlatokat a peremén, a hajtások után formáját visszanyerő, rugalmas papírlapot, továbbá azt, hogy miként fogadja magába az írást, az apró, elegáns vágatú betűk szinte korpusztalan, mégis érzékelhető testét, azt, hogy milyen gyorsan és mennyire sűrűre szívja ki a szépiából és koromtusból elegyített festékből a vizet, s ragasztja, többé leválaszthatatlanul, a felszínéhez a festéket, a különböző színekből összeálló fekete színanyagot, és ha erről a hálóként finom, habkönnyű fehér anyagról, amelyekbe bogarak, szúnyogok és pillangók ugyan nem, de bogárfekete, szúnyogsötét és pillangószem-fényű betűk ragadtak bele, nem vagyok képes semmi érvényeset mondani, nem mutatkozom ott, a mesteri kép előtt elég bölcsnek ahhoz, hogy factumot vonjak le a papirosról, hacsak annyit nem, hogy nem születik róla tapasztalatom. A papiroson szabályosan futó sorokat ugyan nem lehet elolvasni, amihez hozzájárulhat a szoba mesterséges félhomálya, ahová a kép tulajdonosa a művet elhelyezi, ahol, mondjam úgy, a tulajdonos láthatóvá teszi, amely kép mérete amúgy sem nagy, talán negyvenhat centiméterszer negyven centiméter, azon a zizegő levélpapíron, ha megrajzoltak volnának a betűk, a szokásos

nyolcadív méretet harmadához csökkentve maguk is harmadnyira törpülten lennének, a mondatok tehát önmagukban nem keltik ott fel érdeklődésemet, nem azért, mert a levelet olvasó, kék ruhás leányasszony arca, alakja, testtartása, fény felé fordulása mindent elmond annak a gyöngéden kézben tartott iratnak a képnéző előtt rejtegetett tartalmáról, mondjam úgy, a nőalak kezével, arcával, mozdulatával utána játssza az ott lezajlottakat, vagy tükrözi azt a képet, amelyet abban a tükörben lát, melyet egy ismeretlen úton visznek s az út során lejátszódó történet látható abban; hanem azért sem, mert azt a szöveget, amelyet valahol, valaki gondosan, a tust mindig a szavak kezdőbetűjéhez véve föl a tollhegybe, a levélpapírra lemásolt, én fogalmaztam, nem lehetett tehát azon egyéb, mint saját mestermunkám átmásolt eredménye, a leginkább szívhez szóló, amely valaha is megszülethetett ebben a földi világban. Az a szöveg, mielőtt a levélpapírra került, csakis az én, Monsból származó, ide kötődő munkám során, a szerelemre képtelen megrendelőim utasítására felkeresett s az általam előállított termék átadása és ellenértékének kifizetése után menten elhagyott további helyeken születhetett, csakis nekem köszönhetően, senki más jóvoltából, mert ilyen megalkotására senki más nem képes rajtam kívül, ezért ez akkor, a tapogatózva felfedezhető, alig derengő lakás spalettákkal és függönyökkel elsötétített helyiségében bennem nem ébreszt izgalmat. Az izgalom – annak a fehér blúzára meleg, puha, vastag kék kabátot felvett várandós asszonynak a számára – ugyanis én magam vagyok. Számomra az

a papír mutatkozik érdekesnek, amely ezt a tartalmában tárgyilagos, de jelentésében forró hangú, szívhez szóló, szerelmes levelet magán hordja, az a négyszer meghajtott, tojáshéjként sárgás, a heves, múltat, jelent és jövőt tűzében elégető vonzalom súlyát és szenvedélyét elviselni kész, amely nélkül ama pillanattól kezdve többé nem akarok élni. Láttam már mindezt valaha, ugyan tudom, de sem akkor, sem azóta nincs elég időm ahhoz, hogy annak a látásnak a hol sivatagban, hol kőlapokon, hol a percről percre érkező hullámok alá kerülő fövenyen, hol a pázsit fűvén látható nyomába szegődjem. Az ismeretlen, szokatlan papír biztat a kutatásra. Nem azért, mert a reá rótt levelet magamnak kellett megfogalmaznom és írnom, tussal a papirosra, hanem mert az a szöveg, ezt a félhomály ellenére élesen és egyértelműen érzékelttem, attól a megírás után összehajtott és elolvasás előtt kihajtogatott, a szállítást és a gyűrést elviselő, a szövegét megőrizni képes papirosról mindazt, amit írok, pénzért, mások nevében, névtelenségben maradva, miként teszi szeretetre méltóvá.

Életében először történik, hogy Alice a sötétben kilopózik lecsüngő eresztű házuk elé, mert kiveti az ágya, suttogja indoklásként maga elé, hálóingben, mezítláb talpal át a holdfény által kifényesített, lecsupaszított teraszon, a bokor alatt kussoló kutyáig, kitapintja annak meleg testét, beletúr ólszagú bundájába, érzi a nedves orrot, az állat egyenletes szuszogását, leguggol hozzá, odakuporodik mellé, az ölébe emeli a jószág busa fejét, ráhajol, melléhez szorítja, és azt suttogja a fülébe:

– Amszterdam! Ott él, aki őt ennyire szereti, halom, hogy a férjem mekkora lelket kapott tőle!

Sír egyetlenegy, huzamosan hangzó, kimerítő zsol-tárt.

Százfajta levelet tartalmazó regényt olvas Alice, és gondolkodik. Számos kétsége támadt afelől, hogy mindaz, ami a hozzá eljutó szövegeket illeti, valóságos-e, vagy csupán a másfajta valóságok után epekedő szerzők képzelgése. Arra kíváncsi, e leveleket kutatva, hogy Viotti valóban vonzódik-e valakihez, van-e, akihez hozzáláncolja a szerelem, vagy olyan asszonyba szeretne szerelmes lenni, mint akiket e románcokban olvasható levelekkel ostromolnak. Az első esetben Alice elveszett. A második esetben rosszabb a helyzet: küzdeni, asszonyi ügyességgel és fortélyal kell viaskodni Viottiért, holott nem létezik az, aki, túl a szavakból összerakott, szépségesnek elgondolt lényen, ellenfele lehetne.

Nincs semmi kétsége afelől, hogy e levelek férje előle eltitkolt életének dokumentumai.

Hozzájut Charlotte Brontë levelezéséhez. Bennük, Jane Eyre élettörténete nyomán arra kíváncsi, vajon az író, a vidéki lelkész leánya is rátalált-e valaha is az igaz szerelemre. Volt-e szerelmes az, akinek műveiből annyi asszony tanul meg szenvedni és szeretni?

Arra a következtetésre jut, hogy Charlotte a legközelebbi barátnőjéhez írt üzeneteiben sem oly nyílt, mint a regényeiben. Mindaz, amit a művekben rögz-

zít, nem tűnik igaznak a szerző mindennapi életében, nem képes szenvedélyesen csókolni, nem tud önfeledten szeretkezni, és nem tudja, miként fogjon kézbe és miként fejezzen be egy levelet. Ügyetlen lény, aki lebeg a dolgok fölött, s nem uralja azokat. Alice-ben az is felvetődik, hogy Charlotte a regényei leveleit valahonnan, valakitől kölcsönvette – mert oly szenvedélyesek, hogy Alice nem képes elhinni, hogy szerzőjük e provinciális papkisasszony.

Egyszerű, házas írónak képzei el azt a francia férfit, akivel néhány rövid, már-már semmitmondó levelet vált. Olyannak, akinek büntudata ébred, ámde valójában nincs bűne, s ettől aztán különbözik a többi embertől. Alice egyik népszerű regénye kapcsán veszi a bátorságot és kapcsolatot keres vele, s azt kérdi tőle, retorizált mondatokban, honnan tudja, hogy hősei mikor lesznek, s ha már azokká lettek, miféle módon lehetnek szerelmesek. Flaubert levelére másfél éven át vár.

Egy napon testes küldeményt hoz számára a postás, melynek csomagolása alapján nem lehetett tudni, egy újabban minden vidéken felbukkanó anarchista téglalakú bombája-e vagy egy csokoládéval telt doboz volt-e az. Postáját az elefántcsontlapból készített levélkéssel bontja fel, amelyet az elolvasatlan oldalak elé helyez, aztán rácsukja a lapokat. A gondos csomagolás alatt könyvet talál, amelyhez pár sorból álló levél tartozik. Vajon a könyv vagy a levél a melléklet, mereng, de nem jut döntésre. Az ajándékához csatolt

üzenetet nem tudja nem útmutatónak olvasni, melynek szerzője arról szól, miként olvasná ő, a személyesen megkeresett olvasó, a vidéki mester könyvét. Teljességgel kitalált a történet, sem az érzelmeimből, sem az életemből nem tettem bele semmit, egyik elvem ez: nem szabad magunkat megírni – hangzik a hozzá szóló mondat.

Pozőr! Ájtatos csábító! Vén dög! – dühöng Alice.

Válaszában Alice, amelyben mindenekelőtt megköszöni az amúgy sokadik kiadásban megjelent mű számára felajánlott példányát, egy félreértést igyekszik eloszlatni. Arról értekezik, illetlen módon és hosszan, hogy az első lapon olvasott, nyugtalanságra utaló írásképpű ajánlással ellentétben nem kisasszony. Beszámol évek óta tartó, boldog házasságáról, s hogy számára ugyanazok a könyvek váltak egykoron kedvessé, mint a zárdában nevelkedő Flaubert-hősnőnek, Emmának, s hogy leányként maga és későbbi férje is felhasználta üzeneteik eljuttatására a gyümölcskosarat, a körték közé rakták egymásnak szóló válaszeleveleiket.

A levelére érkezik ugyan válasz, de azt Alice sosem bontja fel.

Viotti teszi ezt meg, néhány esztendővel később, amikor Alice már nem él.

Az évszázadot befejező éjjelt Alice egyedül tölti. Ugyan az évváltásokat sosem válik szokásukká mulatsággal megülni, de mindeddig az azokat megelőző és reá következő napokat együtt töltik. Viotti, jöttét jelző

levele tanúsága szerint, ugyan hazaindul, de nem érkezik meg. Abban a lelkes levélben továbbá arról mesél, hogy nem egyedül a fővárosokban, hanem minden, önmagára adó településen villanytelep épül, s vannak oly lakások, amelyekben nem mécsessel, se nem petróleummal, hanem elektromos árammal világítanak. Továbbá arról, hogy számos városhelyen olvasóköri jönnek létre, amelyek a minőségi szövegeket tartalmazó könyvgyűjtemények körül szerveződnek.

Alice figyel. Valamelyik olvasmányából arról értesül, hogy a tizenhetedik században, az egyik kínai császár idejében, ha az uralkodó nevével azonos szó szerepelt valamely könyvben, akkor azt kicserélték valamely másikkal. Ezen a lehetőségen keresztül, mintha egy ajtón lépne át, bejutott elképzelése mesés palotájába. Elképzei, hogy férje bizonyos helyeken egyre-másra feltűnik, s mint a bűntettben a bűnös, nyomokat hagy maga után. Ezek a regényekben, az olvasmányaikban nyilvánosságra került levelek.

Néhány hónapja megbizonyosodott arról, hogy férje nem közönséges ember: több életet él. Férje létét regényről regényre követheti, egyik helyen, mintha tavaszi szántásban cserepekre, napok töredékére, máshol ép edényre, temetkezési mellékletre, épület alapjaira, hetek vagy akár hónapok fragmentumaira bukkan, amelyekben fölismeri férje hónaljának kesernyész illatát, combja belsejének puha bőrén Viotti bajuszának csiklandozását, körmei holdját, milánói szövetből varratott nadrágjának ráncát. Viotti, ha bizonyos szövegeket ő, Alice, sorrendbe rak, nem egyszer az egyik regényben kezdi el a napját, s a másikban fejezi be, itt

elindul Londonba, és a másikon éppen megérkezik, emitt felfedezi a tenger halpikkelyes csillogását, amott már hajóval száguld a habjain. Férje mintha mindig valaki nyomában járna; Alice arra gondol, hogy egyetlen alakot követ, s hozzá intézi üzeneteit. Kéznymára, gondolkodására, rajongására, szerelem után áhítózó sóhajaira ráismer a regények leveleiben.

Alice tudja, hogy számára nem jut több nem pusztán évet, de évszázadot váltó szilveszter. S arra vágyik, abban reménykedik, hogy ha ő már nem is, de a férje, ha nem is éli végig az egészet, de megismerje a harmadik évezrednek legalább az elejét. Amely, a jóslatok szerint, maga lesz a pokol.

Uram,

a dolgok közül, amelyeket szeretek, egyet sem viszek magammal; kérem, a virágokat se kényszerítsd hozzám, maradjanak, nincs közünk egymáshoz, hisz egyik sem húzódik mellém, amikor szükségem volna rájuk, se a lámpám, se a cipőim, se az ágyam, se a takaróm, se a kályha, ragadjanak meg itt, ebben a megformázott, testéhez ragaszkodó, elhagyható világban, s mindazokra a nőkre bízom őket, akik körbevesznek téged, a tieid, nem mintha megérdemelnék, de hozzájuk, semmi kétségem ebben, jobban illenek,

mindent egybevetve, közös éveink során megbizonyosodhattam arról, hogy erősebben függeszkednek rajtad, együttesen jobban tartanak, mint amennyire tehetem én, aki melletted egyedül él, akinek ez az egyedül-lét marad fontos, s magad is inkább a hoz-

zád ragaszkodó együttesük által megsokszorozódó erejüket igényeled, mintsem az enyémet, amellyel beléd olvadok, föloldódom benned, ahelyett, hogy erősíteném a tiédet, az életedet; azt tapasztalom, mindez nem hozzám köt, ezért el is választ tőlem, s abban, ami rajtam túl esik, azok is ott rejtőznek, akikkel – bár sosem vágytam az ismeretségükre – naponta találkoznom kell, az ágyasaiddal, a szeretőiddel, a cafkáiddal, az asszonyaiddal, a nőiddel, hogy másokról, akikből a nevüknél, vagy néhány kevésbé sikerült mondat homályába vesző utalásnál több nem marad meg, ne emlékezzen meg én se, elég, ha te emlékeztetsz rájuk: mozdulattal, tárggyal, a szádból kihulló szókkal, s a leveleid, amelyeket napi rendszerességgel hozzájuk írsz, az én elárulásom, és azok a napok, amelyeket nem velem töltesz, mi másról tanúskodnak, mint a házasságunk zátonyra futásáról,

a megélhetést nyújtó papírmalom üzemeltetése helyett, amikor a levélírás kitartottjaként az üzenetek formába öntését választod, egyben helyettem is választasz, olyan személyeket, akiknek elegendő belőled az, ami levelekké válik, ami borítékba kerül, a becéző szavak, a sóhajok és a megvalósításukig el sosem érő tervek, a káprázatok és a mondatmágiák, az írásba foglalt közlemény, akik nem a történet után vágynak, csak egyetlen jelenet főszerepére,

ismerem életed históriáját, amióta melléd, majd a nyomodba szegődtem, alaposan ismerem, s mivel tanúja lehetek, részese alig, a magam számára megjegyeztem, hogy tanulságomul szolgáljon, ha az általad okozott keserveimről megfeledkeznék, amikor ha-

zatértedben meglátlak, amiként belépsz a kapun, ha rögvest nem érzékelném, akkor menten hasítson belém, hogy a kutyáddal előbb közlöd, hogy a számára ismét jelen vagy, mint velem, akit hajdanán, szeretőid után és szeretőid előtt feleségedül vettél, és hogy ez nem jelent egyebet: másnak is vagy, máshol is vagy, és az a te általam átjárhatatlan életed; életed térképét megrajzoltad, s nem csupán azt látom, miként vezetett titokzatos sok utad Brüsszeltől Bolgynóig, Toldóig, Velencétől Kölnön át Amszterdamig, de láthatok egyebet is: ha ezeket az útvonalakat tussal megjelölöm, a vonalak zaklatott krikszkrakszában bárki számára kivehető három női arc, egymásra dobálva, egymásra másolva, egymástól elválaszthatatlanul.

Viotti éveken át nem nyúl semmihez, ámbár a házukban él továbbra is, amelyet a felesége rendezett be, tett otthonossá, s teremtett számára fényességet, illatot és kellemet, amely továbbra is őrzi Alice tapintását, illatát, könnyű kezének nyomát. Téved – ez az a szó, amelyet minduntalan kiejt a száján, ha űzött vadként magányosan kóborol a száraz gyepe, tűzre bármikor lobbanni kész hegyoldalon, ha belemártja kezét a porcelánból formázott lavór hipermangános vizébe, s ha nagy keservek után pontot tesz valamilyik levele utolsó mondatának végén. Majd egy délután, amikor szundítását bevégzi, arra a döntésre jut, hogy vastag, már-már bundaszerű por borítja Alice életének kellékeit, s egynek-kettőnek vissza szeretné adni egykori életét, jellemzőit. Az íróasztalon, a bőr-

ből készült levéltartóban felpördült szélű, sokat forgatott cetlire talál. A teleírt cetli első sorából kiderül, hogy az asszony legkedvesebb könyveinek listájára bukkant. Tépelődik a sorok felett. A regények, jön rá, nem a szerzők neve szerint rendezettek, nem is a szerzők vagy a könyvcímek ábécérendje alapján, nem terjedelmük, vastagságuk, sőt nem is a szerzőjük nemzeti hovatartozása szerint. Végül arra a következtetésre jut, hogy a listát Alice aszerint állította össze egykor, hogy a műnek, amelyet elolvasott, mikor jelent meg az első kiadása, azaz az editio princeps. Olyan jegyzéket tart tehát az özvegy férfi a kezében, amelyben a megjelenésük ideje szerint elrendezett prózai művek sorjáznak egymás után.

E regények úgy is olvashatók, állapítja meg Viotti, mintha egymást folytatnák. Amikor az egyiknek becsukódik, mint az ajtó, az utolsó lapja, akkor a hős, talán ő is egy ilyen figura, átlép a másikhoz, s ajtaját kinyitva beszél az új történetbe.

– Oly rég volt.

– Igen.

– Úgy vélem, ismét tudok beszélni.

Ambrusa urat meglepi Viotti közlése. Ugyan minden találkozásukon számol ilyesmivel, két évtizede várja a pillanatot, amely váratlanul következik be mégis. Ránéz Viottira, nem biztatóan, nem érdeklődően, hanem közömbösen, nehogy tolakodónak látsszon, nehogy ő legyen az, aki úgy morzsolja szét a mondatokat, hogy azok el sincsenek beszélve.

– A tekintete – azt hiszem – az értelme!

Ambrusa meg sem mer szólalni. Mindkét kezének ujjait felhelyezi a karfákra. Szemrebbenéssel nyugtázza, hogy jelentéktelen mozdulatait Viotti miként érzékeli: oldalra fordítja a fejét, mereven, valamivel lassabban, mintha az természetes mozdulat lenne, és kinéz az ablakon. Talán, hogy ne lássa, mint mozdult el a helyzetből. Esetleg, hogy ne érzékelje őt, amint lélegzik, amint szeme táskája alatt az izgalomtól elmélyül az orrtőből elindult ránc.

– Hozassak valamit?

– Ne. Hagyjad.

– Vízet? Gyümölcsöt talán?

– Egyiket sem.

– Sokszor állok ebbe az ablakba. – Ambrusa öszszerezzen. Viotti nem óróla vette le a szemét, hanem a figyelmét áthelyezte az ablakra. Nyolc-nyolc négyszögletű ablakszem a nyurga, két ablakszárnyon. – Jó benne. – Az ablaknyílás a vastag fal külső oldalához illeszkedik; a szobából úgy tűnik, mintha egy fülke mélyéről ragyogna át a fény.

– Már nem szeretem a világosságot.

– A napfényben érezhető a rend. A termő fák közt, a polcra helyezett könyvek között, a sorokban.

– A nyugalmat azonban a homály adja – közli Viotti megfellebbezhetetlenül.

– A regények, amelyeket Alice annyira kedvelt, hogy végezetül egyedül velük társalgott, s nem ismeri fel a szolgálólányát, s nem tud két naplemente között különbséget tenni, hacsak az egyik nem a *Bovarynéban* s a másik nem a *Háború és békében*

következik be, a regények a szobámba kerülnek, darabonként viszem át őket, hétről hétre halmozódnak körülöttem, végül kiszorítanak az ágyamból is, ma éjjelre egyet a párnám alá kellett dugnom. Ötöle – hozzám, onnan – ide; így kényelmesebb az olvasás. Mintha általuk visszafelé lennék, sokáig nyugtalanított ez az érzés, nem szabad, mondogattam, hogy illetéktelenül kerüljek oda, ahová a szövegek vezetnek, ahol nekem eddig nem akadt dolgom, ami talán csakis az övének mutatkozott. Alice azonban azt akarja, hogy legyen az enyém az ő valósága. Számomra az bizonyult megfelelőnek, hogy önálló életet élünk, s akarhatom, hogy a két sors, az övé az enyémmel egymás mellett, összekapcsolódva fusson. Ő másként gondolja. Valahogy azt akarja, és a regényei óta fokozódik ez az érzés és zavart kelt bennem, hogy ő egynek szereti tudni mindazt, ami amúgy kettő, nem csupán az Emmákról van szó, hanem az ő életét és az én életemet, annak ellenére, hogy nincs benne, úgy találom, sem az övében, sem az enyémben olyasmi, amiben ne lenne a másik érintett. A regényei pedig, ez az, amit annyira meglepőnek vélek, hogy szükséges megosztanom kételyeimet, s ha azok igazak, akkor a panaszomat veled, a könyvekbe foglaltak, ha együttesen nézem a gyűjteményét, arról szólnak, hogy számára nem az lehet a fontos, amit ábrázolnak.

– Hanem az, ahogyan ő olvassa a szövegeket?

Viotti visszafordul az ablaktól. Ő látja ugyan Ambrusát, de Ambrusa úr képtelen az ellenfényben meghatározni, miféle is Viotti tekintete.

– Alice olvasásában kizárólag az a fontos, ahogyan olvas. A feleségem az érzékelésre összpontosított: a történet ébredő figyelméből vont le következtetéseket.

– A szerelmes ember ilyen!

Viotti visszafordul. A semmibe bámul.

Ambrusa összerezzen. Látja, a nagy alakú, színes magazin már nem hever az asztalon. Amikor belépett Viottihoz, a ház gazdája éppen azt lapozgatta. Eltűnik, nem érti, miként. A képeslap címoldalán, néhány, nyilván a lapban található fontosabb cikkekből való, terjedelmes betűkből álló névvel és címmel felülnyomva, annak a németalföldi festménynek a reprodukciója látszik, elég silány a nyomat, amely amúgy tenyérnyi másolatban Viotti egyik polcán is megtalálható. A képeslap Alice halálát követően jelenik meg, két vagy három évvel később, miután Viotti megtér egy hosszú utazásából. A szóban forgó kép viszont lehet, mindig is a lakásban rejtőzött, de talán Alice szobájában, vagy más, a látogatók számára hozzáférhetetlen helyen. Ambrusa összeköti a kék ruhás, olvasó lányt ábrázoló, igazán egyszerű kép fölbukkanását és Viotti utolsó hazaérkezését, hiszen azóta állni látszik az idő. Viotti nem mozdul ki, nyolcadik éve, hogy öregurassá válva nem csomagoltat testi holmit és munkaeszközt össze, s nem említ utat, utazást, itthon bevégzendő feladatot. A magazint az asztalra veti, amikor Ambrusa rányitja az ajtót. Mintha könnyezve, de ezt sosem lehet tudni, morfondírozik Ambrusa, a vén urak szeme gyöngé, hamar befutja a pára. Ráadásul barátja föl is pattan a karosszékből,

s karját megragadva vezeti a számára kiszemelt helyre, s amikor erőnek erejével leülteti, már-már belepéréseli a karfák közé, érzi, hogy miközben két vállára emeli, ráhelyezi mindkét tenyerét, egyben miként tapintja is meg, hogy aztán gyöngén megnyomja, talán meg is szorítsa vállhegyét.

– Mire jutottál? – kérdezi Viottit. Ahelyett, hogy megvallotta volna a titkát, amely Alice-hoz fűzte egykor.

– Alice a nyomomba szegődött. Utánam indul, a regények lapjai segítségével.

– Titkot keres?

– Nem, nem azt. Bizonyosságot.

– Ugyan! Nem.

– Bűnhődik is miatta, mivel elmerészkedik oda, ami nem az ő világa.

– Féltékeny, azt hiszem.

– Annál is rosszabb. Gyűlöl. Kutakodik. Szenved.

– Hm.

– Megszólít újabban, és kérdez: Hogyan néz ki ez az angyal?

– Talán úgy, ahogy a felejteni képtelen szerelemes asszony – dűnnyögi magamagának Ambrusa.

Az ötödik évszak

1922-ben a Tolsztoj-művek és a Mann-testvérek német kiadójától a dél-francia birtokán egyedül élő Viotti Mór gondosan becsomagolt postai küldeményt kap. Úgy érzi magát, mint aki felett két Hold lebeg.

Amikor kinyitja a csomagot, mindenekelőtt a lezárt borítékot tépi föl és a benne található levelet olvassa el. Írógépen lekopogott néhány fekete sorból áll az udvarias üzenet, melyben arról tudósítják, a szerző – az ő felesége – döntése szerint a hagyatékban megmaradt, húsz éven át letétben tartott mű most kiadásra került, s az örököszt illeti az első példány, amennyiben életben található. Tehát Viottit. Továbbá udvariassági formulák következnek. Köszöni a kiadó, hogy megjelentethette a művet, s bízik abban, hogy szerzője oly magasba emelkedik e műve által, mint az a kiadó által gondozott életművek alkotóinál szokásos.

Viotti lapozgatja a kicsi mérete miatt sétára elvihető könyvet. A borítón a mű címeként az ő neve áll: *Viotti*. A tartalom alig hosszabb a címnél, négyszónyi csupán: Ősz – Tél – Tavasz – Nyár.

Viotti Mór újabb élete kezdetéig nem mozdul ki a faluból, kivéve egyetlen alkalmat, amikor Amszterdamba utazik. Onnan aztán A/2-es papírlap méretű festménnyel tér meg, amelyet a szalon falára függeszt. E kép miatt eladja a hatalmas birtok legnagyobb részét, rajta a használaton kívüli, roskatag papírüzemet, s szükségessé válik felvennie bankjából a levelezései után kapott és feleslegesnek bizonyuló vagyonát.

Amikor a festményen látható olvasó nőn felejteti tekintetét, s ez szinte naponta megesik, Viotti arra gondol, ahogy a Római Birodalom végnapjaiban az embereket ugyan megfosztották attól a lehetőségtől, hogy ősi, pogány szertartásaik révén bekapcsolódjanak a világ menetébe, de ezt ellensúlyozandó, a keresztények egyik ellenfele arra biztatja a település

lakóit, hogy holdfogyatkozás idején „Kelj fel, Hold!” kiáltással bátorítsák élete újrakezdésére. Őt is ilyesmire buzdítja a múltból felbukkanó Alice, azzal, hogy eljuttatja hozzá a könyvet, a regényt, amelyet ő maga írt. Azt üzeni azzal a számára: Éljen teljes életet, mint én! Miként én! Légy szerelmes!

Viotti Mórt másodjára is eléri s megkísérti a szerelem. Ugyanabban az alakban jelentkezik, mint korábban. Amikor ott áll a magángyűjtőnél, a múzeumi csendben, s a németalföldi képek kollekciójának darabjai között válogat, és arannyal tömött táskájának fülét szorongatja, Alice-ra gondol, de nem mint régebben, nem veszteségként, nem a bánata okozójaként, s nem úgy, mint aki miatt lelkipurdalás gyötri, és heves pulzusát figyeli. Egyszerű kérdés fogalmazódik meg benne: hogyan néz ki a szerelmes levél?

A városra kellemetlen, tengerről érkező pára telepedik, és lakói közül senkinek sem jut eszébe, hogy fegyveres kísérel nélkül menjen végig bármelyik sikátoron is. Márpedig ezen a víz közepébe pottyantott településen kizárólag keskeny utak, átjárók, közök, mellékek, utcácskák húzódnak, vagy azok sem, hanem keskeny és sötét vizű csatornák. Ilyenkor, aki vendégségben jár, az éjjelre is vendégségben marad. Az efféle párával érkező, alkonyatukat gyorsan sötétbe fojtó éjszakák bizonyulnak legalkalmasabbnak a házasságtörésekre, szenvedélyes szerelmek fellobbanására és nyújtanak alkalmat a pederaszták csábításához.

– Miből tudom meg, ha szerelmes? – kérdi Viotti, s visszagondol a távoli otthonában hagyott leánykára. Alig van melle még, de az orcája rózsás, és szemében láng lobog.

Viotti vendéglátója az ablakhoz lép, megemeli az ablak elé aggatott kárpitot, s a résen át kitekint a várostra. A lagúna vizére aranyos papirosból kivágott pettyeket szórt valaki, azok között siklik el a két összeölelkező alakkal, a víz fölött moszatkoszorúba fogott fehér-kék csíkos cölöpöt eltakarva a gondola. Alkonyodik.

– Hogyan? – fordul meg a mester, s a kis asztalkáról fölemeli a pohárka édes likőrt. Belekortyol.

– Miből tudom, ha szerelmes?

– Nagyokat sóhajt, és megváltozik a viselkedése.

– Annyira, hogy az olyan tapasztalatlan embernek is, amilyen magam lennék, feltűnik?

– Egészen mássá válik. Igyekszik a közeledben maradni, s egy-egy véletlennek tűnő mozdulattal hozzád érni.

– Ennyi lenne az egész?

– Ha pedig beszél, arról, hogy két csillaga, ott, fenn, az éjszaki égbolton egymáshoz közeledik, tudhatod, hogy hagyja, ha meg kívánod dugni.

– S akkor megcsókol?

– A csók egészségtelen dolog! Az régen, nagyon régen dívott. De lehet, egyszer ismét divatba jön, ha megtalálják a száját illatossá tevő olcsóbb szereket.

– Egy másik Isten alatt?

A francia uraság felnevet. Tele szájjal és hosszan, hogy Viotti látja, a testét selymekbe bugyoláló tit-

kárnak hiányos a fogazata, s ezen megrökönyödik. A csonthiány, legyen az akár egyetlen fognyi, gondolja, arra utal, hogy az ember erkölcsével valami nincs rendben. Talán fehérneműt sem hord. Esetleg a nőt, akivel éjjel ágyba bújik, nappal cselédként alkalmazza!

– Az az Isten arra is megtanítja, miként hódítsa meg a nőt?

– Nem kell ahhoz Isten! Megmondom magam is! Levéllel. Sok-sok levéllel. Este és reggel, délben és délután elküldött, hol illatos, hol könnytől áztatott, hol a töprengés jegyét magán viselő, gyűrött papirosú levéllel, levélkével, üzenettel, írásjellel, avagy a levél gyanánt elküldött virágcsokorral, gyűrűvel, esetleg végnyi, nyírott szőrű perzsa kelmével.

– Hiszen akkor meg kell tanulnom a jó levelek írásának tudományát! – s nyomban el is szomorodik.

– Nálamnál jobb mestert ehhez nem találhat.

– Megtanít?

– Meg. Ha valóban akarja.

– Igyekezni fogok.

– Bármilyen áron?

– Bármilyen áron – hagyta rá.

– Nézze! – s átkarolja Viotti gyöngye vállát, úgy húzza maga mellé, be, a nehéz kárpit bő hullámai közé. A függöny alól, a függöny résén át nézik a városból letépett, függőleges szeletet. – Mit lát?

Viotti balra billenti a fejét, hajával, galambszárny a galambszárnyhoz, hozzáér társa halántékához.

– A szorosan egymás mellett álló házak együttese úgy magasodik a víz mellett, mintha vár fala lenne.

Rousseau határozottan megbillenti nyakán azt az apró fejét, és csettint is jókora nyelvével.

– Ügyes! Használható és mégis szellemes megfigyelés.

– A vízfelszínen a csillogó papírfecnik – szaloncukrokon látunk ilyeneket – fénylő nyírfalevelekként lebegnek.

– Igen, ez a város, a vízről, bevehetetlen erődtény. S a házak lába elé hiába szórja aranyforintjait a vándor, kapuit meg nem nyitja a hívatlanul érkezettnek. Majd lesz egy író valamikor, aki erről rövidke esszében elmélkedik, s arról ismerni meg, hogy egy lexikonról kapja vezetéknévét.

Viotti Mór befejezi az olvasást, de elfelejti becsukni a könyvet. Egymás mellé tett két tenyerébe belesimul olvasmánya két kemény borítószárnya. Ambrusa, úgy látszik, mintha tűnődne a levegőbe dobott, szélbe eresztett mondatok fölött, majd, miután többször is meggondolja, megszólaljon-e vagy sem, kiböki:

– Úgy képzelem, ez történt volt Rousseau-nál. – s oly szúrósan figyel a szoba sarkába, mintha onnan fenevad bukkanhatna elő, de tekintetével azt visszatartja. – Amikor elvesztette a lehetőséget, hogy egyszer, a halála napján, majd angyallá váljék.

– Hol?

– Hol máshol, mint Velencében. Akkor, amikor titkárkodik.

– Nem tudom – szögezi le Viotti. Gyorsan, légszomjasan hozzáteszi – Honnan is tudnám?

– Szóval mindezt Alice írta? – s a vén Ambrusa megigazítja ülepe alatt a tollpárnát. A szék, amelyen üldögél, így sem bizonyul kényelmesnek, ami nem csoda. A vándor szerzetesek összecukható ülőalkalmatosságába senki nem kíván hosszabb időre beletelepedni, az nem a terebélyes ülepek befogadására szolgál. – S minden alap nélkül?

– Abból olvasok, láthatod! – és Viotti a magasba emeli a kötetet. – Nem tudom, miféle papírból készült! – forgatja meg. – Testetlennek találom.

– Miután a lélek hasonlatát tartalmazza.

– Kiét?

– Ha Alice írta a könyvet, akkor az ő lelkének a lenyomata található abban, nem? Ha nem az övé, akkor valaki másé.

– Hogyan képes ilyesmi kitalálására?

– Nézd: Rousseau egyes-egyedül a dolgokban és az eseményekben hisz, nem pedig a puszta szavakban és a képzelgések káprázatában. A húst szereti, nem a hozzá tartozó képzeteket.

– Alice találja ki?

– Hogy a helyes megoldásra ráébredjen, elég megfelelő sorrendben elolvasnia néhány szerelmes regényt. És csak azok közül, amelyeket a tizenhetedik század legvége után írtak.

Alice regényétől, gondolja Viotti, félni kell. Azért, gondolja tovább, mert nincs benne olyan mondat, bekezdés, fejezet, azaz nincs benne semmi, ami a következő olvasáskor is ugyanazt mondaná, mint ko-

rábban. Viotti akkor érzi utoljára magát ilyen kétségbeesetten, amikor az ezredforduló után nem sokkal eltemeti a rokonok és ismerősök szerint a bánatba és a magányba belehalt feleségét, s ott áll, egyedül, a hanttal eltakart koporsónál, és nem tudja megmondani, végtére is, a lába előtt a koporsó van-e vagy egy földhalom, amelyet temetői koszorúba rendezett virágokkal borítottak be a gyászhuszárok. Úgy érzi, ott, a temetőben, a jövőtől megfosztottan, bármelyik lehetőség mellett is dönt, nem az igazság mellé áll.

S ismét hasonlóan vélekedik. Tegnapelőtt arra gondolt, felesége életrajzi története utolsó sorának elolvasása után, hogy a szerző, aki nem volt rest egyetlen titokzatosnak látott férfi nyomába szegődni, s emiatt évszázadokat akként olvasott össze, mint az a könyvlapokkal szokás, hogy megfejtse annak titkát, így emelve őt élete hőségé, s joggal ábrándul ki e közönyös, saját sorsában bujkáló férfiúból. Végtére, a nő, és ennek a nőnek az alakja nagyon hasonlatos Alicé-hoz, s arra vágyik, hogy őt viszont szerető társa legyen. Tegnap amúgy Viottiban az vetődött föl, hogy nem lehetetlen, ha az asszonyt bármi okból is elhagyja, magára csukja, s nem egyszer, nem tízszer, hanem sokszor, akkor ez az útmutatás híján maradó asszony ki kell, hogy ábránduljon hites társából, és nem lehetetlen, hogy újabb társat, jobb esetben csupán testéhez illő szeretőt keres magának.

S van-e alkalmasabb szerető Alice számára Ambrusánál?

S ma arra gondol, holott ugyanazt a szöveget olvassa, amit tegnap, illetve tegnapelőtt, hogy bár lehet,

Alice Ambrusát megölelte, de azért, mert benne fér-
je, azaz éppenséggel ő, Viotti Mór ellentétét kívánja
megragadni. Ez az elképzelése pedig fölveti, gondolja,
azt a kérdést: egy nő miként láthat egymást kiegészítő
ellentétnek egy Ambrusát s egy Viottit?

MÁSODIK

Tél

Az asszony a kapufélfa mellett kuporog, és a nyakát tekergeti. Nem áll útjukban a kőfal határolta épületből szekéren távozóknak, és nem akadályozza a járművel vagy gyalogosan érkezőket sem. Mellette szétbontott szájú batyu hever, annak mélyéről halászgatja elő a kenyérdarabokat, reggel óta, tördeli, rágja s nyeli, kíméletesen és lassan a falatokat, nem lehet szüksége a háziak alamizsnájára. Kukoricalisztből készült e lapos, lepényszerű kenyér, látszik rajta, mily sűrű, nehéz a bele, és errefelé a színe is újszerű. Erdélyben fehér kenyeret szokás falatozni, még ha a lisztjéhez szász módra köményt adnak is. A tengerit a törökök hozzák, folyók menti, nehéz öntésföldeken nincstelen, egyszerre két hétre kenyeret sütő népek termelik. Az erdélyi urak nem engedhetik meg maguknak a szegénységet. A cigányasszony nem pislant be az udvarra, nem figyel se az ólakra, istállóra, se a lakóházra, se az izgatott háznép-re. Azt a benyomást kelti, hogy várakozik. Valakire vár. S azt, hogy nincs senki, aki ebben szavával, tetteivel, akár tekintetével megbolygatná. Pedig téli az idő, mint többnyire mindig, ezen a végeláthatatlan peremvidéken.

A hontalan asszony kisbaba termetű, talán a szeme a legnagyobb belőle. Ha valaki mellé telepedne, észrevehetné, hogy társa is akad. Egy kölyök csóka. Belőle azonban csupán a szélesre nyílt batyuszájából kilátszó, behúzott nyakú fej látszik. A madár – szénfekete tekintet, kemény vágású csőr – maga is táplálkozik, mióta ezt teszi a gazdája, de ki nem kászálódik a rongyok közül. Csupán a batyu és a száj között mozgó kezét, abban pedig az apró kenyérdarabot figyel, s kizárólag emiatt tekergeti a nyakát.

Az asszony késő délután kártyát vet, a lapokat ölébe helyezi. Nem lát bennük semmi váratlan eseményt. A halál képe mellett nincs betegsége, így az nem jelent egyebet, mint valaminek a befejezését, a végét. Jó helyre ért, jó helyen jár. Itt, ebben a hegyi udvarházban hamarosan fiúcska születik, olyan, aki a saját életének történetét nem lesz képes sem elolvasni, sem leírni. Csakis látni. Aki képek között él. És mindazokat, akiket szeretni fog, mivel nincs saját históriája, akár boldoggá is teheti.

Csillog-villog a tél. Fenyők lombját zúgatja a szél. A fal hideg. Az asszony türelmes. Az érkezők és a távozők érzéketlenek.

Németalföldi festők készítenek hasonló jelenetekről olajfestményeket.

A még meg sem született, de anyja méhéből minutum alatt kibukó, a nevet, a mesterséget és a vagyont öröklő újszülött egyszer majd, sok-sok év múlva, emberöltőkkel később, amikor az emberek élénkre festett színű gépkocsikkal suhannak sima felületű utakon, az ehhez hasonló festmények előtt, az egyéb

témájú vásznak előtt eltöltöttekhez képest, hosszabb időt álldogál. Olyan alkotások előtt téblábol, s maga sem tudja, hogy pontosan mire is emlékezik, mint amilyenek a bécsi Kunsthistorisches Museumban vagy az Albertinában, illetve a berlini Gemäldegalerie-ben találhatók.

Fehér mesterként ismerik meg, annak nevezik, megszólítását kiérdemelve, bár amikor látogatást tesz Velencében, mert dolga végett vállalkoznia kell a körülményes és hosszú utazásra, nem tűnik egyébnek, mint ügyes, koravén kamaszgyermeknek, aki nem hogy mesternek, hanem legénynek is aligha látszik. Leginkább inasnak gondolják, aki az enyvkészítésbe gyakorolja be éppen magát. Velencében, Genfben, Nürnbergben, éppen ott, ahová, a megrendelése nyomán, papírt készít, s ahová amúgy, hogy megbizonyosodják áruja fogadtatásáról, emberkorú kísért fogadva maga mellé, elutazik.

GyerekeMBER tehát, sok kék szemmel, felnőtt akarrattal.

Az élete ifjúkorát elérő Viotti Mór Aurél Ágostonnal akkor találkozik Jean-Jacques Rousseau, miután az olasz dallamnak a francia melódiával szembeni fölénye mellett tesz hitet, s emiatt és nemzete gyalázása következtében hazahívják, hogy ügyét kivizsgálandó, bíróság elé állítsák. 1746-ban Rousseau az, akiről a művelődés-, filozófia- és irodalomtörténetnek sem-

mi érdemlegest nem szokása följegyezni, nem tűnik elképzelhetőnek, hogy megírja majd az *Értekezés a tudományokról és a művészetekről*, az *Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*, illetve az *Emil, avagy a nevelésről*, s végezetül majd a botrányos *A társadalmi szerződésről*.

Rousseau több mint teljes éve tartózkodik a vízen lebegő városban, Velencében, a francia követ mindenféle feladatot ellátó titkáraként. Nem nemesi származása miatt azonban a városállamban eltöltött idő egyes-egyedül megaláztatásokat és kínos szerelmi kudarcokat hoz számára; a léha követ ugyan elhalmozza munkával, de megfélemledik a fizetségről; görcölései során akad ugyan lehetősége a notabilitásokkal találkozni, de a társasági élet semmi jót nem tartogat a számára. A nők inkább kíváncsiak kopott fehérneműjére, mint hanyag eleganciájával hivalkodó gallus szellemére. Hogy alsóruháját látják a teraszon, ahová száradni aggatja a mosónője, és megbizonyosodnak agyonmosott gúnyja létezéséről, egyre-másra arra a kellemetlen eseményre utalnak, amelyet a jezsuita gimnáziumban még ifjúként szenvedett el.

Az önmagát zenésznek, filozófusnak és írónak egyszerre tudó, ezért zenészként, filozófusként és literátorként tevékeny titkár három ember extravaganciája alapján igyekszik viselkedni. Negyedikként pedig ő az elegáns társaságokban az érzelmeit sosem kendőző Természetes Vadember. Aki a félvilági szalonokat magában rejtő, a lagúnák ólomszínű vize mellé letelepedett gót és álgót palotákban ugyan esetlenül hat, de pártfogói riposztokra mindig kész. Az entellektüelek

ezt is megbocsátják neki. Így aztán ő az első, aki olyan intim ruhadarabról, mint a női fűző, említést tesz – és ráadásul mindezt a tényt, szelleme szabadsága bizonyítékaként, írásműbe rögzíti. Egyébként egyszerűen és hanyagul öltözködik: övéről leveszi a kardot, a gallérján aranycsipkét s a lábán fehér harisnyát visel, hosszú haját és szakállat növeszt, kerek parókat hord, ráadásul eladja az óráját. Idővel örmény öltönyével kelt jókora meglepetést, egyszer-másszor pedig felháborodást. Olykor azzal, hogy fiúszeretőt tart.

Éppen azután viszi el Rousseau szalonjába a velencei vendéglátó Viottit, hogy bemutassa a világutazónak, amikor az erdélyi mester, megismerve valamenyi helyi szajha ölet és konyháját, vagyona javától megfosztva, töprengés eredményeként eldönti, hogy a teremtőn áll bosszút. S mivel maga sem egyéb teremtménynél, jól tudja, e megtorlás önmagát is érinteni fogja. Hogy mi készíti az elkeseredett lépésre, túl azon, hogy fiatal és ezért kelekótya ember, senki sem tudja. Valamit elvesztett, valami hiányzik neki, valami után sóvárog. Ebben az életkorban nem szokatlan a meggondolatlan lépés.

A vendéglátót ugyancsak érdekli az a helyi legenda szerint fenyőszagú, fiatal férfiú és nevetségesen egyszerű ruhákba bugyolált, csupa ínból és izomból összerakott teste, amelyet oly sok romlott nő szeretett már. A lélek kevésbé.

– E kertet szobrok díszítik, a földszinti szalont képek – kezdi a pelyhedző állú ifjú kalauzolását bérelt házában Rousseau. – Mit gondol, ifjú Uram, mit ábrázolnak a művészet eme remekei?

– Ámulatba ejthetnek mindenkit. Engem is – ingatja nyakán a fejét a fehér mester. Fáradt, beleitta magát a hajába a birkalábból főzött enyv szaga, egész napját a papírmalomban tölti, legszívesebben megmosdott volna, mielőtt körbenézi vendéglátója lakhelyét, avagy asztalához telepedik.

– A hon védőit netán? Vagy azokat a notabilis embereket, akik erényeikkel gazdagították a hazát? Nem – szögezi le az első emeletre tartó lépcső fordulójában a látogatójánál húsz évvel idősebb vendéglátó. Érdeklődve várja, miként folytatódik a beszélgetés.

Az Arsenalban házhelyhez jutó, ott letelepedett könyvkiadó azzal bízta a titkárra az egzotikus Kárpátok alól érkezett kellemdús és tisztelettudó ifjat, hogy eddigi iparosi eredményessége és nyelvismerete miatt további tanításra és támogatásra érdemes. S mert a nőfaló ifjúért cserébe néhány Franciaország jövőjéért tevékenykedő úr kézírata kiadásának lehetőségét s annak árát kapja.

– Ezek az ábrázolatok a szív és az ész eltévelyedéseit mutatják be! – és elpirul.

– Gondosan kiválogatják az antik mitológiából és idejekorán feltárják őket a gyermekeink kíváncsiságának – válla könnyed érintésével, csípője elfordításával a félhomályos prima section függönyökkel elötétített budoár irányába tereli vendégét az izgatottan lélegző Rousseau. – Kétségkívül abból a célból, hogy előttük legyenek a rossz cselekedetek példái, és azoktól elrettenjenek.

Éjjel az Európában éppen népszerűvé vált levele formájával és tárgyával kapcsolatos ismereteket oktatja

a követségi alkalmazott. Miként szükséges az érdeklődést fölkelteni. Hogyan tanácsos megszólítani a címzettet. Mint tartható fenn a figyelem. Akként legyen-e szellemes az író, mint a parasztok, vagy akként, ahogyan a budoár hős uraságai? A vadóc természetű Viotti megtanulja, hogy kizárólag olyan levelet kifizetődő írni, amelytől nehéz megválnia az írójának, olvasójának pedig a végére jutni, mert akkora hév árad belőle, hogy elviselni nehéz, elhagyni pedig lehetetlen.

Búcsúzásukkor, négy hét múltán, az esősnek ígérkező Karácsony nyirkos előhetében, a feldúltan remegő Rousseau örmény köpenye alá vonja s magához szorítja, és utoljára megtapintja azt az ágyéket, amely számára is gyönyörök forrásának bizonyult, szorongatja a végső pillanat feszültségében ugyancsak gyenge, a mesterségbeli tudás teljességével rendelkező, testében megtapasztalt védencét. Rousseau megígéri a sötét szemaljúvá szomorodó, iparosi munkájához visszainduló, nikotintól keserű ízű csókot osztogató ifjúnak, ha belőle könyvek, mégpedig népszerű kiadványok szerzője válna, azokban sosem fog szerelmes levelet írni, és meghagyja azt Viottinak, kedves felkaroltjának, legyen a továbbiakban ő e fogalmazványok egyetlen készítője s nagymestere.

Mivel fellázad az Isten ellen, lázadását be is végzi. Öl.

A tükrei, üvegei, kurtizánjai és léhasága által nevezetes Velencéből hazafelé tartva, eredményesen bevégezve feladatát, közel a vámszabad trieszti területhez, szálláshelye mellett, Duino közelében agyonver egy

büdös szagú jószágot. Naplemente sárgállik, alkonyat telepszik a vidékre, éppenséggel a tenger partján, s a nyers szikladarab, amelyre csöndben leül, egy üreget rejt, s abban tartózkodik a bozontos szőrű, felálló fülű, kistermetű állat. Az a se nem kutya, se nem farkas, se nem róka. Amikor onnan elébe toppan, amikor a föld nyelőcsőve egyszer csak odaöklendezi, már üvölt. A magas partról, a kopasz szárú, bokorszerű növényzet közül ugyanazt a tengert láthatja, amelyet Viotti Mór, a borszínű vizet, és kellemetlen vonítással hívja falkatársait prédát keresni. Fiatal, óvatlan talán, nem észleli a mögötte ülő fiatal férfiút, s ez lesz a veszete. Egyetlen kövel, egyetlen mozdulattal ütik le.

Cipőjével – mert csizmáját Velencében cipőre cseréli – alálöki a meredeken, a mélybe, ahol örvénylik és hosszsan habzik a víz. A haboknak nincs idejük eloszlan, hullámokban érkeznek utánpótlásuk, új és újabb habok keletkeznek. Némán. Mert se a szüntelen érkező hullámok, se a dolgát abbahagyni nem tudó habzás hangja nem érnek fel a meredek part tetejére, a sziklafal pere méig, ahol csupán a csenevész fákból egybeálló erdőt zúgítja a messzi vizek felől érkező, moszatszagú szél.

A sakál gyomorfordító dögszagától hosszú ideig nem képes megszabadítani emlékezetét.

– A szaga hagyján! A hangja elviselhetetlen. Nem embernek való.

Kitölti dühét, és nem emlékszik arra, amiért pár pillanattal korábban dühöt érzett. Ebből a szempontból jó a természete.

Nem cipeli magával a bűn terhét.

Elfeledi.

Viotti érzékszerveivel sincs probléma.

Kitűnő, mondhatni, állati érzékekkel ajándékozta meg a magasságbelije. Senki nem tudja szemre, szagra, ízre, hallásra és tapintásra nála biztonságosabban meghatározni, milyen minőségű az a papír, amelyet elébe tesznek, milyen nyersanyagokból készül, milyen minőségű artézi vízzel, milyen szakszerű munkászekkel forgatják, milyen szél szárítja, s milyen felkészült a munkásokat irányító mester, aki a papiros előállítását felügyeli. Senki sem tudja nála jobban megmondani, a papír, amelyet eléje helyeznek, Bibliának való-e inkább, vagy orientalista utazó ponyván árusítandó széphistóriájának, kézzel festett térképnek, pecsétviaszt elfogadó okmánynak, okiratnak, vagy gonosztevőt bemutató hirdetménynek. Illetőleg nyolcadrét hajtott kötetnek, amelynek lapjairól ugyan dávidi zsoltárokat silabizál az olvasója, de hogy visszacsukja a borítót, megsimítja a borító dombormíves bőrét, mégis észreveszi, nem zsoltárversek azok, hanem olyasmi, amit úgy lehetne leírni leginkább: egykori szerelmes daloktól hangos emberi élet.

Ami történik, olyannyira természetes, hogy észre sem veszi, s egyszerre ott áll a csoda kellős közepén. Megzavarodva. Talán az okozza, hogy homályos színet elvesztve szederjessé válik az éjszaka kövér égiteste. Avagy a kilótt, láthatatlan puskagolyó akkor találja el úgy, kíméletlenül és pontosan céljába jutva, hogy a szíve – igaz, éppen csak egyre – egyetlen pillanatra leáll. S amikor újra dobogni kezd, úgy dobog tovább,

mintha meg sem történt volna, hogy működése megszakadt, az, hogy egyetlen pillanatra elhagyta az élet.

– Homályos!

– Nincs sok választása.

– Ez döntés végeredménye lenne?

– Végtére is nő.

– Hogyan?

– Azaz: olyasféle.

– A homályosságuk azonos?

– A szürke szín következmény. Mint derűnek a mosoly.

A domb fölött, alacsonyan, abban a magasságban, ahol az alkonyat madarai szokták utolsó körüket röpdülni, valóban reá nem jellemző színben ragyog a Hold. Ebben a hónapban másodjára. S éppen az év kiteltének időpontjában. Átlagosan 2,7 évente fordul elő, hogy egy hónapban kétszer van telihold. Az, hogy a második telihold Viotti Mór születése napjára esik, csak 119 évente következik be.

– És ez meg micsoda?

– Nem t'om!

– Egyenest az égből.

– A fenét! A levegőből. Az égből ha jönne, süvítene.

– Madár lenne?

– Az nem.

– Itt az újabb! Ezek egymás után esnek le.

– Arról hallottam, hogy Odesszában hulltak. Akár a jégeső. Kopogósan.

– Egerek!

– Bőregerek. Denevérek!

Az ámuldozó lány ettől az egyetlen szótól menten fölsikolt. Mint aki tudja, sehová nem menekülhet. Ernyője sincs, amelyet a teste fölé feszítsen. A sikolya csörömpöl.

– A szeszélyes időjárás zavarja őket. A felmelegedés miatt megtévedve kirepülnek, a magasban pedig megdermednek. Talán ez játszódik le most is. Vagy valami hasonló.

– Nem a szürkesség miatt?

– Nem hinném. A szín ilyesmit nem okozhat.

– Átfestette az én bőrömet? A teraszt? A ház falát?

A lány elhallgatott. Hosszú szünet után szólalt meg, nagyon halkán:

– Menjünk innen.

– Amitől félsz, az úgyis benned van! A hajad, látom, megmarad szőkének.

Viotti Mór sem reggel, sem délben, sem délután nem gondolja, hogy estével olyan másnak, a szokásostól eltérőnek látja a Holdat. Olyannak, ami világossá teszi számára annak valódi természetét. Amiről mindaddig fogalma sem lehetett, ahogy nincs a mogyoró héját ismerő ormányosbogárnak az áthathatatlan falú termésről, s a mogyorótermésben élő lárvának a csontkemény burokról, amely nem pusztán ízletes táplálékát őrzi a számára, hanem rabul is ejti. A Hold pedig azt nem ismeri, hogy akad ember, aki képes mást-mást hinni felőle csupán azért, mert időközben kivilágosodik, majd pedig bealkonyul, így azzal sem lehet tisztában, hogy ő maga az, aki változékonyásával megbolondítja ezt a – még csak nem is poéta – embert.

Viotti üldögél a nappali tündöklésben, elviseli, hogy valamennyi hajlatát, ráncát, bőrének árkat éles-sé és mélyé rajzolja. Maga mellé képzel, odaültet egy gyér beszédű süldő lányt, s oly ritkának mutatkoznak eddigi életében az ilyen alkalmak. Munka, munka, munka, néhanapján levendulaszaggal érkező ünnepnap, amelyen belül, arcon a pír, egy-két foltnyi szabad, semmittevésre használható idő is akadt.

És letelepedik mellé a leány. Arcán örömtől és szégyenkezéstől piros foltokkal.

Furcsa ez a leány,

ahogy kezdedbe veszel egy szem gyümölcsöt, s nem tudod, milyen a húsa, s húsa után milyen a magva, s ha elülteted, lesz-e abból valamikor termő gyümölcsfa,

amelynek beért termését leszakítja a leány,

aki éppen melléd ült, és a kezdedbe helyezi

az almát, a körtét, a diót, a gesztenyét, a mogyorót, a mandulát, a birset, a naspolyát, a cseresznyét, a meggyet, a fügét, a szamócat, az egrest, a ribizlit, a szedret, az áfonyát, a somot, a málnát, a berkenyét, a vackort, az őszibarackot, a sárgát, a ringlót, a kékszilvát, és a ritkán, de akkor bőven termő gránátalmát,

aki melléd ül,

húzódik hozzád, mert az estétől eltávolodik,

néz,

mint madár, a bokor tövében elült apró madár, egy madár felé hajló bokor, egy bokrokkal körbenőtt domb, a mélyben lassúan kanyargó folyó, egy víz-

partra lefutó horhos, egy sziget, egy füzekkel övezett
nyárfaerdő, a ragyogó ég, egy rikoltásokkal kísért
röptű, le-lezuhanó s meg-megemelkedő pacsirta, egy
távolról indult, hozzád elért szél, egy valaha volt ha-
rangzúgás, amelyből csupán egyetlen hang marad,
egy őz, amely mihelyst meglát, elszalad, egy gallyá-
ról leperdülő, a széllal elinduló, de végül a földre le-
ereszkedő, sárgával szélezett, félig zöld, félig veres le-
vél, s egy, a riadt feketerigótól nem messze álló, félig
megnőtt csertölgýfa,

és a csöndbe takarózik be, a puhába,

idegen még nagyon,

vonzó,

bizonyos értelemben, ahogyan mozdulatlan marad,
aki nem kívánja a jelenlétet,

mint akinek ez adja,

mégis ez kínálja a meglétét,

nem tudom, hogyan magyarázzam ezt meg,

ha magyarázatra szorulna,

vagy ha nem,

ahogyan két, megkapó szín közé ezeregy másik
színárnyalat ékelődhet,

apró ékekkel szétválasztható a lenyűgöző két szín,

és ezeregy közójük illesztett színnel összekapcsol-
ható,

valahogy úgy, ahogyan követi a citromsárgát a na-
rancssárga,

és köztük a baritsárga, a borostyánsárga, a búzasár-
ga, a cinksárga, a citrinsárga, a császársárga, a csibe-
sárga, a dohánysárga, a ferrinsárga, a glóriásárga, a gu-
migutti-sárga, a Hanza-sárga, a húsokker, a kadmium,

a kadmiumnarancs, a kadmiumsárga, a kanárisárga,
a kankalinsárga, a kénrubin, a kénsárga, a királysárga,
a kislibasárga, a kobaltsárga, a krómsárga, a kurkuma-
sárga, a Mars-sárga, a mézszínsárga, a nápolyi sárga,
a napraforgósárga, a napsárga, a narancs, a nikkelti-
tánsárga, a nyárelősárga, a nyárutósárga, a rakássárga,
a realgál, az auripigment, a repcesárga, a római okker,
a sáfránysárga, a sárga ultramarin, a sárgalakk, a se-
lyemsárga, a sörsárga, a stronciumsárga, a szalmasár-
ga, a szaténokker, a tojássárga, a topázsárga, a vajsárga,
a valódi sárga, a vasoxidhidrát, a vasoxidsárga, a vilá-
gossárga, a vizeletsárga, a vérnarancsvörös, a vörössár-
ga, a zuzmósárga, az antimonsárga, az aranyokker, az
arany-sárga, az aureolin, az epesárga, amely olyan, mint
a melankólia, az indiai sárga, az okker, az ólomglétsár-
ga, az ólomsztannásárga, az opperment,

valahogy úgy, mint a mondatban a mondat szavai,
amelyek, ha máshová kerülnek, nem jelenthetik
pontosan ugyanazt,

amint a hajnali Nap sem azonos a délelőttivel,
az amszterdami pedig a rómaival, a konstantiná-
polyival, a veszprémivel, a tiszóival,

azaz a szabálykövetés,
valahogy úgy,
arcán örömtől és szégyenkezéstől égő foltok,
forintnyi pöttyök, amelyek átütnek a kékholdas
éjszakán,

a kihűlt, holdfénypettyes teraszon,
a nyelv, amelyben a jelek egymásra mutatnak,
a jelek, amelyek a rendszeren belül értelmezhetőek,
a nyelvet beszélő ember szabálykövető,

hallja,
megtanulja,
mi a jó és mi a helytelen viselkedés,
hacsak nem akar egyedül maradni,
egy adott helyzetben az előírással magatartást választja az ember,
de képes arra,
hogy ne csak a szabályokat kövesse,
hanem akkor is rendesen viselkedjék,
amikor arra a helyzetre éppen nincs szabály,
és ezt hívjuk erkölcsnek,
amikor az ember szabály nélkül marad,
nincs szabály, amit követhetne,
mégis tudja, mi a helyes cselekvés,
mi a rend az egyik gonddal megírt levélben,
és mi a másokban,
s aki ha melléd ül, és nincs benne a rend,
amely a te rended,
de nézi a madár szemének okkersárga karimáját,
annak a szemnek a centrumát egyetlen szóval lefesti,
akkor elodázhatatlan a válasz,
valahogy úgy,
., : , ; , csak, a, a, a, a, akarok, amit, az, az, az, azt,
betölt, s, boldogság, büszke, csordultig, egy, él, mint,
ellop, elmém, majd, eltemet, enyém, és, és, fél, fény,
földnek, fösvény, fűszere, gazdagon, részeg, gondja,
gyönyört, csak, harcban, hogy, idő, is, is, kapok, kap-
tam, kenyér, kincsemet; arcod, királyi, kit, koldussze-
gény, lássa, légy, lelkem, más, más, még, meg; csupa,
mi, miattad, mindig, néha, nekem, nem, öl, örök,

pénze, pillantásodért, s, s, sorvadok; nincs, szeret-
ném, majd, szomjazom, tavaszi, testnek, tőled, vagy,
vagyok, varázsa, világ, zápor,

akkor elodázhatatlan a felelet a kérdésre, amelyet
azzal tettek fel számodra, hogy melléd ültek,

nem mondhatni egyebet,

hét csodája adódott a világnak, hat a földrészek
száma, ötsarkú a pentagon, négy a levele a lóherének,
három óceán létezik, két szemünk lakozik a lelkün-
kön, de belőled csak egyetlenegy van,

és

hogy azt feleli: a levélbe bemásolt Shakespeare, az
angol,

nem mondhatni egyebet, mint azt,

legyen akkor így!

– Hogy mi is? Hát a hó!

– ?

– Igen, a hó!

– Miért is? Milyen is?

– Ha valamit elborított, nem lesz érzékelhető töb-
bé annak a teste. A formája igen, kissé fölnagyítottan,
néhánykor elrajzolva, olykor mókásan, olykor félel-
met keltően, olykor pedig a hamissága a lényeges.

– A hókupac, amely szénaboglya?

– A széna lényege ugyancsak ellentétes a hóhalo-
méval.

A rendszerető Ambrusa megingatja busa fejét.
Mindent tudni akar a messziről érkezett emberekhez
vonzódó Viotti Mór havairól.

– Jó, jó. A kérdésem, hogy az eltűnő dolgok befoglaltatnak-e a hóba, vagy minden nélkül szétfoszlanak.

– Máshol, ahol jó egy-két órára ha leesik és megmarad, ott a hó mindössze sajátosságokhoz juttatja a dolgokat. Erre felénk más! Ez a kontinens legbelseje.

Nagy fene havazások jutnak a két férfi eszébe, kinek ilyenek, kinek olyanok. Bonyolult havazások. Viotti Mórban a színeket számolja fel a hózivatar, és hideget hoz a számára. Ambrusában pedig puha pelyhek hulldogálnak, először bokáig nőnek, aztán térdig, derékig, már nem látszik a vesszőből fonott kerítés pereme, eltűnik a tájból minden mélyedés, domborulat, huppanás, hajlat, és a csupa fehérézüst felület közepén a meleg kamra, a kulccsal zárható könyvespolc, a nehéz könyvek egyike, a Times típusú betűkből összerakott történet.

– Velencében a hóból csak annyi rakódik a házra, hídkorlátra, a Santa Maria della Salutéhoz a víztől felkapaszkodó lépcsőkre, hogy erőbben látszódjon a dolgok centruma. Ostendében nem hogy hava, hanem szíve sincs a jelenetek bármelyikének. Csupa egymás mellé állított, egyenrangú dolog, amelyek a hótól együtt szédülnek meg.

Ambrusában a figyelem hegyezni kezdi a fülét ugyan, de az arca nem rezdül. Viotti azonban ennyit is érzékel. Abbahagyta hát váratlanul hosszú okfejtését, hogy rájöjjön, mi is ébresztette föl beszélgetőtársa érdeklődését.

– Brüsszelben sincs hó. Sem Párizsban. Rómában vagy Thesszalonikiben sincs. Hó egyedül erre van.

– Mifelénk.

– Az igaz. Hó az van.

(Januárban, az első napon, amikor szokatlan meleg az időjárás, hogy kirepülnek a barlangokból a bőregek, de nem annyira, hogy a magasba emelkedjenek, olyan magasba, ahová egyébként szoktak, s a templomtorony fölötti hideg légrétegbe érve megdermednek. Egészszerűen visongva csaponganak, s ha egyikük-másikuk túl magasra hatol, egyszer csak elvágják benne a sivítás vékonyka fonalát, és úgy potyog alá, a teraszra, amelyet hó nem boríthat, de elárasztja a fűszálak kibúvását előlegező földszag. A paraplébőrű szárnyakat se tudják visszahúzni, félig kitárt szárnyakkal pereg alá az égből a sátán fajzatja. Azt látnod kell. A szürkületet, a kék holdat, a bolond-röptű jószágokat. Azokat is. A teraszt, amelyen kora tavaszi az este, nem hótlan januári. Szép. Sál tekeredik a vállára, elégnek bizonyul annyi is. A sállal egybeöleli magát, Ambrusa, azzal együtt szép. Mondom, hogy látni kell. Azt gondolom, itt az időm eleje, amelyre vártam. – A hajad szőke maradt! Felemelem egy fürtjét, hogy kezemmel érezzem az arca melegét. Még feljebb emelem, hogy ne kelljen olyan közel hajolnom hozzá, s az arcommal is érzékeljem arca parazsát. A szeme látta, ahogyan a szememmel látom, de a tapasztalata ezt nem erősíti meg. Tétova. Azt feleli: – Szürke! Hát ennyi volt első kettesben történt beszélgetésünk veleje. Na és hogy arra gondolok, hogy az esélyt, amely nekem adja őt, nekem kell megteremteni.)

– Havak! Egy hó az nem hó.

– Igaz. Havak! – rá is biccent arra, ahogyan ki-

mondja a szót. Ambrusa, nemhiába régről ismerik egymást, most észreveszi Viottiban a havazást.

– Merre jártál először?

– Szekerekkel megyünk haza. Apámmal. Nem készítenek fel a hóesésre. Egyszerre lesz fehér minden, pedig egyidejűleg be is sötétedik.

(Mondod, közelebb férközik hozzánk a sós tenger, attól lehet nem havas a tél! De mondhatod: – Nem! Nem ezt mondom. És arra figyelek, mit nem mondasz.

– Nem a tenger közeleg, az kevés lenne ahhoz! – Hát mi akkor? – Az óceán! – Az. – Az veszi el a havazást, kell neki a hólé, ne apadjon el. És látnod kell, ahogy elmondom számára magyarázatul mindezt, mint aki gyűrűt fogott az ajkai közé, egy teljesen kerek arany gyűrűt a piros alsó és felső ajka között, és annyit mondott csupán: – Ó!)

Viotti beszédét folytatásra alkalmasnak találja Ambrusa, és a sötétedésben megnőnek az út melletti fák, besüpped a hóba a kerék, s a lovak prüszkölnek. Pokrócokba, szőrmékbe bugyolálják magukat az emberek, s hogy elkopik az út körül a biztonságos, ismert táj, rábízták magukat a jószágokra, végső soron azok ösztönére. Ekként érkeznek haza, az udvarházba a timsóval, a ronggyal, a bőrsákokba gondosan bekötött mésszel.

(Ha jön is, merről érkezik? De nem mondom ki: – Merről? És nem is válaszolhatsz, honnan is. S hogy azt kérdezi tőlem az Ó-ja után, amely mint a gyűrű, az ajka között úgy kerekedik: – Melyik? – Melyik is? Nézzük! Mit gondol? – Talán északról, talán nyugatról! – erősködik. És ezek mindeddig a leghosszabb monda-

tai, amelyek fölött tétován, mint amely galamb nem akar leszállni a mezőre, kereng a tekintete. S tekintetére eresz is borul, két boltíves szemöldöke. És tekintete nyomán északra nézek, a hegyekig, elfordulok, hogy kövessem, nyugatra, a nyugati hegyekig. Nem látok a hegyeken kívül mást, de ő láthat, azt gondolom akkor, és azt most is. – A végtelenről érdemes beszélni, legyen az levegőben, vízben vagy földben!)

– A nyersanyagnak télvíz idejéig meg kell érkeznie. A mész könnyen pocskba mehet. A rongy meg, ha átázik, bűdös, mint a szar.

– Már annak, aki érzi a szagot!

Viotti rábiccent, tudatában van annak, hogy Amb-rusa nem érzi a szagokat, s arra, hogy ezt ismét elfelejtette. S arra is, hogy igyekszik a továbbiakban nem elfelejteni.

– Bűdös az! Nem lehet meglenni mellette. Az enyvénél elviselhetetlenebb.

– Az enyvét dögszagúnak mondod! Láttam elég döögöt, hogy tudjam, milyen a szaga.

– A rothadó rongy szaga a kérődző állatok szarára emlékeztet.

– Mindenkit?

– Engem.

– Mást?

– Nem tudom. Nem hallottam róla.

– Nem is hinném, ha nem csinálnám, ilyesmikből készül a papír!

(Aztán másodjára is kikerekedik, majd elgurul a szájából egy hang: – Ó! Denevér hull a lába elé, megmerevedetten, amely miatt azután, hogy kiderül, dene-

vér, kibukik harmadjára is egy hang a szájából. És szinte csörömpöl. – Ó. Akkor kezdtem a papírról beszélni, amelynek azonos a színe a hóéval, bár annak természete nedves és hideg. A papirosé pedig száraz és meleg. Amiben azonosak s ezért egymás mellé illeszthetők, az a fehérség! A papírról minden, amit mondtam, igaz. És nagy, puha, el nem szakadt íveket teregetek szét, kezdem a lába alatt, folytatom a vörös kövekkel kirakott teraszon, a terasz alatt húzódó kerten, át a folyón, a dombhátiig, a messzi hegyekig. Két óra alatt fehérrel borítom be számára a szürke tájat, amely fölött kékes hold dereng. Nem fogod elhinni, csak azért, mert már szeret engem.)

Ambrusa, bár ezt senkinek sem vallja meg, nem rajongója a papírnak. Ő a papiros terhében hisz. Amelyet a hátán és a vállán cipel.

– Biztos?

– Biztos! Az egykor körmenetekben viselt, bálokon hordott, zarándoklatokon szétnyűtt, ócska, az út mellé hajított, akasztófáról leszedett hullákról lehúzott, tetves koldusoktól lecibált, elrabolt, kidobott, senkinek nem kellő ruhamaradványokból, a förtelmes szagú, semmire másra nem alkalmas rongyokból! Az útszélre lökött dögökből, a sebtében elvermelt emberi tetemekből főtt enyvből! Az égetett mészkőből, amely aztán sebet mar minden embertesten! Azokból!

(Ahogy arról kívánunk legtöbbet tudni, amit nem ismerünk. Arról, amit, ha megismernénk, a vesztünket okozná. Ami, meglehet, olyan, mint a kárhozatba vivő bűn. Arról, amit meg sem ismerhetünk, mert nincs hozzáférésünk, se szaglás, se tapintás, se ízlelés segít-

ségével, mert van egy olyan világ, amelyből ki vagyunk zárva – mondom, és mondom azóta magamban nem egyszer. Van tehát a világ, amelyből ki vagyunk zárva. És nincs hozzá nemhogy énekelt versünk, de mondatunk és szavunk se, legföljebb egy kerek Ó! Mégis, magamon az iránta ébredő vonzalom, az csillapíthatatlan.)

Viotti tisztában van vele, abból az élesen nem érzékelhető, épnek nem látszó fejbillentésből világosan tudta, hogy Ambrusa a hóhullás kezdetén Velencét, éppen az ő bakszagú Velencéjét látja kibontakozni. Pedig arról aztán nem kívánt szólni soha vele. Mire a sokféle szerelemben megismerte az egyetlen szerelmet. Tudja, hogy az sem nyomorultabb, mint bármelyik.

– Tapír?

– Tapír! – és abban a pillanatban feltűnik az arca a gömbön mellette. Zöld gömb az éppenséggel, bár lehetne lila vagy sárga. Esetleg fehér, de a fehérezüst gömbök száma az évek alatt valami okból megfogyatkozott.

– Tapírok?

– Nem! Az egyik tapír, a másik csóorrú.

– Na jó, de mi az a csóorrú?

– Valami, ami egyszerre madár, emlős és vízvezetékcső.

– De miféle?

– Azért sok választás nincs. A tapír az tapír. Közön-séges vagy indiai, vagy hegyi, vagy közép-amerikai.

– Ez közönséges!

– Éppen karácsonykor kell feltűnnie? – A vak asszony meghátrál, talán az iszonyattól, de meglehet, csupán a megdöbbenéstől. Az üveggömbön pedig két lény, egy tapír és a csőorrú tátogatja egymás mellett a száját, s a csőorrú éppen azt mondja, tagoltan, egymás után következő rövid és érthető mondatokban, amit ő maga is mond.

– Ez az ünnep szereti a lassú lényeket.

– A csőorrú olyasféle?

– Igen. De miért a tapír mellett? Ugyanazon a hűvös üveggolyóbison.

– A ló és az orrszarvú rokona, tudtommal.

– Nem azt mondom, hanem hogy ugyanazon az üvegfalon vannak. Együtt. Mi közük egymáshoz?

– Istenem, miért is állítod, hogy tapír? Holott lehetne annyi más.

– Akad benne szeretni való. Több mint a csőorrúban.

– A szerethetőség elég ahhoz, hogy tapír legyen?

– No, no. A tapírság hozzájárul a szerethetéshez.

Viotti és az asszonya, mint két gyermek, a padlón ül, a karácsonyfa alatt, gyerektelenül. A fa a házukat elkerítő fal tövéből, éppen a faragott kapuzat szája mellől lett kivágva, ünnepi módon áll felöltöztetve a kandalló mellett, angyalhaj, gyertya, gyertyafény övezi, és a kacagás. Az asszony megtapogatja a puha gyolcsot, szétmorzsolja a száradó virág szirmát, megérinti a tálcára helyezett diós süteményt, a fenyőtűk végét, és a gertyaláng közelébe tolja mutatóujjának begyét, mintha azzal szeretné megnézni a tűz sárga színét.

– Az illatod mindig ilyen ünnepi! Olyan karácsonyi.

Utóbb az óra alatt élnek. A finom, tükrökből, üvegekből és bronz kerekekből álló, szüntelenül kotyogó szerkezetet abból a városból szállítja lovakkal vontatott szekeren haza Viotti, ahová Kálvin, ha elég merse bizonyult volna ahhoz, hogy otthagyja a közösséget, menekült volna: Strasbourgból. Rongyok között, mintha papír alapanyaga volna. Felesége, ha lehetősége nyílik rá, az óra hangjait hallgatja, a hangokban hol svájci, hogy elzászi hangján szólal meg Kálvin, az, akitől kapta az istenfélelmet.

– Tak!

Aztán hamarosan megint:

– Tak.

S egyszerre csak:

– Tak, tak, tak – és nyolc csengettyűszó. A likőrös a borossal, a boros egy másik borossal, a cipőjét fűző porcelán kisfiú fejével, majd a vizes a likőrössel, a réz gyertyatartóval, a keresztre aggatott ezüst karkötőkkel.

Reggel nyolc. Elkezdődik a nappal. Két óra elmúltával kilép a szobából az erős törzsű mester, ám a neje csupán ekkor ébred. Felébred, megmosdatják, a vállára terített kendőre szétbontott haját hosszan fésülik, fűszeres gombát és tojást reggelizik, majd ebédig figyel az óra változatlan intenzitású hangjait. Majd ebéd után is. És vacsora után nemkülönben.

Többnnyire megteheti, hogy egyebet se figyeljen, mint az ingaóra szabályok közé terelődött életét. Szeret vele együtt lenni, azt mondja, azt hangsúlyozza, kissé elnyújtott, énekhez illő szavaival, énekelve egy staccatót, azért, mert így össze tudják hangolni az életüket.

Az óráét az övével, avagy az övét az óráéval, innen oda, onnan ide – ugyanaz az eredmény. Az ingaórát Strasbourgból akarja, váltig állítva, hogy a strasbourgi óra lehet csak a jó. Ott, az a megfagyott vízesésre emlékeztető dóm órája, annak ellenére, hogy csillagászati óra, nyolcszáz éve kifogástalanul működik, márpedig ez arra utal, hogy ama város órásai kitűnő szerkezeteket állítanak elő. A strasbourgi órát bár sosem láthatja, de nem azért, mert a férje nem viszi magával egyetlen útjára sem, hiszen ha vinné, akkor sem pillanthatja meg, s ezt elfogadja, de csillapítatlan vágyát a strasbourgi óra után megérti és kielégíti. Viotti egyik december 31-én, éjfélkor, végignézi, hogy az elzászi óriási óraműben miként mozdulnak meg a kerekek, ingák, rugók, kötelek, huzalok, ballasztok hatására a színesre mázolt, alaposan festett figurák, és az óra sokemeletes, különös fiókokat, rekeszeket, polcokat tartalmazó óradobozából egyre-másra előbukkanva mint elevenednek meg a fából faragott, különféle méretű alakok, akik eljuttassák az emberi életet. Amúgy egyéb időpontokban is emberutánzatok, azaz babák tűntek fel, az első óranegyedeket kisgyerek jeleníti meg, a másodikat, azaz a félórákat jól fejlett ifjú, a háromnegyedeket javakorabeli férfi, az egész órákat aggastyán, akinek nyomában menten a kaszás halál alakja érkezik meg. Ezek után töprengés nélkül megvásárolta neje számára az akár asztalra is állítható, üvegdobozú ingaórát, amely a vásárlás pillanatától az ő idejét is szabályos darabokra szeldeli. Igaz, belőle nem pattannak elő mindenféle bábuk, de az, hogy az órát működtető, szabályos időközönként felhúzásra

szoruló rugó is látható az üveg alatt, ugyanolyan csodálattal tölti el, mint az éjféli színház.

A felesége, ha teheti, és nem a fájdalom két erős karja között vergődik, ezt az egész lakáson, egész udvarházon, egész héten, egész életén uralkodó órát hallgatja. A perceket jelentő nagy kattanások közötti súrlódások neszét, a láncok és a fogaskerekerek szünet nélküli percegését, a percek hangjait és persze a különböző negyedek egy-két-három-négy kongatását. S a naponta huszonnégyszer felcsendülő órahangot, amely az órák számának növekedésével gyarapodik.

A strasbourgi szerkezet a nappali szobában áll, a két ablak közé, szorosan a fal mellé helyezett diófa stelázsra, amelynek üvegpolcán az óraütésekkor a szorosan egymás mellé került porcelánfigurák és üveg poharak összecsendülnek. S mindig ugyanabban a sorrendben: a likőrös a borossal, a boros egy másik borossal, a cipőjét fűző kisfiú fejével, majd a vizes a likőrössel, a velencei csiszolt üvegkehely-párral s végezetül az ónkorsóba helyezett grafitceruzák is zötyögni kezdenek, amelyekre a napvégi elszámolások készítésénél a papírmalom mindig savanyú izzadtságzagú tulajdonosának van szüksége. Már végéhez közeledik az ágyban élő asszony könnyű vacsorája, hosszú haját éjszakára kontyba tekerik, amikor belép a tisztaszobába a fehér mester, a szája szögében férfiúi mosoly, s megnézi, kelléppen hegyesek maradtak-e a ceruzái.

– Tak, tak – percenként pattannak elő az óra üvegdobozából a perceket jelölő hangok.

Az asszony a szenteltvíztartó porcelántégelyébe mártja a mutatóujját, megpermetezi a négy falat, és

meggyújtja a bűnbánó Mária képe alatt a méhviaszlapból feltekert, kisujjnyi gyertyát.

Életének folytonosságát kizárólag a mélyföldön szerzett, s a havazások kezdetével kiújuló reumája és a levelek iránti olthatatlan érdeklődése jelenti. A jövőjében ott lesz a helye ennek a reumának és ennek a szenvedélynek is. Elkövetkező élete úgy tekinthető, mint amely a néhai Misztótfalusi Kis Miklóst követve, annak nyomában lépkedve, átkerül Hollandiából a Duna-medencébe. Attól, hogy életének második felvonása, azzal, hogy otthagyja a mélyföldön a saját múltját, s Erdélyben újrakezdődik, tart és véget ér egy halállal, még a saját csillaga nyomán a végzetét kutatja fel. Ott lakozik tehát Európa keleti peremén, közel ahhoz a vidékhez, amelyről azt tartja, nagy értékű és könnyű súlyú prémekkel kereskedő népek lakják, odáig szalad nyugatról, s ha a rongyért, illetve hófehér termékei piachoz juttatása érdekében el is hagyja otthonát, átjárja, valami módon áthatja a nagyvilágot, és a fenyőerdőkkel elegyes lombosok, a havasi levegő és a birkanyájak után már sosem vágyik egyéb tájra.

De amikor a Nicolas Louis Robert által 1799-ben feltalált papírgép megdönti és föl váltja a papírmalmos mesterség régi kereteit, és megkezdődik a papír-
ipar újdonszerű korszaka, a papírgyártás, Viotti Mór végérvényesen felhagy mesterségével, és bérbe adja örökségét, a malmát. Tűnhet ez az Erdélyben élő és tevékenykedő mester kudarcának, ámbár maga nem tartja annak. Végére, képessé válik egyetlen szem-

pillantás alatt, röpke tapintás révén azonosítani azt a fajta papírt, amelyet a leveleihez kívánt használni. Amellyel egyébként először akkor találkozik, amikor Amszterdamban Misztótfalusi Kis magyar *Bibliájá-*nak egyik könyvét, pontosan abból is a szépségesen zengő *Énekek éneke* verseit préselik. Nos, annak olyan a sűrű fonatú rézhálóval merített papírja, amilyenre ő maga írni kíván, és a későbbiekben írni is fog. Örök-ké. Azzal a maga által készített hollótoll fekete tussal, amely Hollandiából származik, és anyagában, miként a históriának is szokása, benne található a történelem minden színe, szaga és zamata.

A papírt önmaga is elő tudja aztán hamarosan állítani, először a Delft melletti, éjjel-nappal kelepelő papírmalmában, majd újjászületése után, s ez utóbbiak minősége Európa-szerte megbecsültté válik, ha már az Aldus Pius Manutius alapította, híres velen-cei nyomda és a vatikáni bíborosok iratokat évszázadokra elnyelő levéltára közel hetven éven keresztül ugyanúgy rendel belőle.

De nem pusztán a levélpapír készítésében mutatkozik jártasnak, hanem a tus előállításához is megtalálja a forrást, egy delfti, jó száz éve alapított, gyarmat-áruval foglalkozó, de a behozott nyersanyagot késztermékké feldolgozó céhtől évről évre megrendeli az íráshoz szükséges festék mennyiségét. És azt is ismeri, milyen jeges vagy égő szavakra ébred szüksége egyik-másik levélnek.

Éjszakánként szoktatja magát a csendhez, ezért Viotti Mór Aurél Ágoston saját, a háza népétől jól el-

különített szobában alszik, melyet nem enged fűteni. Függönyei örökösen behúzva, spalettái, behajtva. Az asztal hatalmas közepén viaszból formázott növény-levelekkel elegy száraz virágkoszorú hever, alatta és rajta felgyűlik a levegőből kihulló piszok. A terjedelmes asztalon levélpapirosok rejtelmes dobozai és tintásüveg, a titokzatos lúdtollal. A lúdtollhoz keskeny pengéjű tollkés. A tintához többféle por. Az egyik hófehér, benne rózsaszírom-törmelék levendulavirág morzsaival. A másikban, ugyancsak fehér porban, csillámló lemezkék. A következő mellett egyetlen gyöngy, mélytengeri eredetű, talán ezért képes az örökös félhomályban is oly kíméletlenül fényleni, s az ezüstkalapács, amellyel az ugyancsak kezügyben tartott, odakészített márványlapon darabjaira zúzzák, de majd csak közvetlenül a felhasználása előtt.

Viotti ebben életében egyetlenegyszer üvöltött, de az az üvöltés oly félelmet keltő volt, hogy származhatott volna akár vadállattól is. Jóllehet nem történt egyéb, minthogy nem talált meg egy foltnyi színt, amelynek egykor még megvolt a maga helye. Csak a helyén most éppen semmi nincs. A szín helyén a semmi ül, annak karosszékében lóbálja a lábát, nagy-nagy eleganciával szívja a déltenger-szigeti cigarillóját, és pimaszul pöfékel. Viotti rábámul a szín helyére, arra a rettenetes semmire, és felordít. Miként a fenevad. Miként a bibliai bestia. Miként az alvilág szagával bűzlő viselő sakál. Elnyújtva, panaszosan, jajongva, megrettenten és megrettentően.

Napközben sosem tér be a tisztaszobába, meghagyja azt a függőleges síkban elforduló gátkerekű, a fent vízszintes síkban elforduló koronakerekű, továbbá kapaszkodó karmú ingaórának és a hol gyengélkedő, hol nyavalyák közt fekvő, hol nagybeteg feleségének. Egyszer azonban beállít hozzá, mert azt érzi, hogy most be kell mennie. Most.

Most.

A felesége felaggatja a fülére mogyorónyi gyémántjait. Harisnyás lábára a gyémántokhoz illő, elegáns cipőt húz. Mandulaolajjal puhítja könyökét. Mosolyog. Mint eddig sohasem.

Viotti üvölt, holott az állati üvöltésnél, abból, ahogyan hallja magát, máris tudja, mennyire igaz, nincs kellemetlenebb. Mivel elviselhetetlen. Az, amikor kisajátítja az üvöltés az üvöltőt. Amikor érzékelhető benne a panasszal vegyes naplemente, a számkivettség és a rettegés.

Belenéz a nyitott szembe, amely sosem volt képes a nagyon-nagyon szétfoszlott, hamuszürkén kívüli színeket észrevenni, amely a tulajdonosát nem gyenge szeművé, hanem vakká tette, s amikor abba a megmerevedő, tágra nyílt pupillájú szembe pillant, viziontlátja önmagát, előre hajló alakját, közelébe hatoló, barázdás arcát, és megpillantja benne a szín, a keresett színe hiányát.

Nem érti, miként is férközhet ennyire egy másik lény közelébe, és nem tudja megmagyarázni a maga számára sem, miként történik meg mindez. Ha tudná, eltaszítaná magától magát.

Élete második levelét, amelyet az üvöltést megelőző éjjel ír meg, s hogy el ne maszatolódjék, az egyik sorát ilyen, a másikat olyan porral szárítja fel, hálófülkéje asztalán hagyja, így tehát nem küldheti el, de át sem adhatja a megszólítottjának. Csepeg az ereszről a hólé, a hóvirágok pedig, mihelyt eltűnik a fenyővel elegy bükkerdőkben a hó, beborítják a talajt. Csupa szemfog, zöld kampókra aggatva – mondja Viotti Mór, akit inkább vonz a fehér, mint a virágzó növény, mint a rímfaragás. E vidékre, tudjuk, Európa pereme ez, éppen ekkor, ebben a siralmas időszakban nem érkezik meg a tavasz. A tél után újfent tél jön, majd megint tél, ismét csak tél, többször is. Négy évig tart ez a rideg évszak, nem akar elmúlni. Nincs rá oka.

Egyik reggel óriási csapat cserregő madár érkezett. Feketék voltak, együtt szelték a levegőt, s egyszerre telepedtek a havas földre: a szántás kora tavasz idejében szokott ilyen tarka lenni, ha már a roskadó hó alól itt-ott kibukkan a fekete anyaföld. A madarak nagy csüdű lábukkal széttaposták a telet, szárnyaikkal kiséprőzték az égboltról a havazás fellegeit, csőrükkel szétkaparták a fagyott rögöket, s rábukkantak az évek óta kelésre váró magvakra. Viottinak eszébe jut Augustinus, aki szüntelenül arról mesélt, hogy van megváltás, s hogy ezt mindenki képes kiérdemelni.

Viotti aztán úgy él, mint akinek nincsenek szükségletei. Olykor találkozik a barátjával, vele csupán azért,

mert bár kedvelte, érthetetlen módon rokonszenvezett vele a felesége, mégsem emlékezteti arra. Különös ez, mivel Ambrusán kívül nem volt senki és semmi, aki és ami ne taszigálná vissza szüntelen a múltjába, a saját birodalmába.

– Tudja, Ambrusa, időnként álomban élek, és olyankor, ami addig biztos, bizonytalanná válik.

– Ezzel mit akar mondani, Viotti?

– Mintha a valóságomnak nem lenne köze az álmaimhoz.

– Valóban ezt hiszi?

– Mintha magam előtt lépkednék. Máskor pedig magam mögött.

– Biztosan remek emberekkel találkozik. Nagyszerűen alakulhat a sorsa.

– De nem mindig tudható, az enyém-e. Mármost a jelenlegi sorsom része-e.

– Másé hogyan is lenne?

– A vég nélkül tartó pokol, vagy akár paradicsom, lehet-e a sajátom? Attól elválasztani gondoljam magamat, nem?

– Akar róla beszélni?

– Nem, és meg sem próbálom. Nincs erősebb vágy bennem, mint hogy ne kelljen kóborolnom újra és újra, s úgy sejtem, hogy egykor ismert helyeken járok és a fáradtságtól nehéz tagjaimat cipelem tovább, az elkövetkező napig. Ha sötétben futok, akkor sem szaladok neki az asztal sarkának vagy a székeknek. A testem ismeri, hol vagyok.

– Magam se ismerem jobban a jövőmet a múltamnál.

– A paradicsom az, amikor elfelejtett a múlt? Ezt mondja?

– Meglehet, Viotti, meglehet!

– S lehet, hogy a pokol ilyesmi?

– Attól tartok, hogy igen, Viotti.

– Hiszen akkor egyszerre vagyok a pokolban és a paradicsomban. A hely, ahonnan indulok és ahová érkezek, ugyanaz lenne?

– Talán. S maga lesz közben más.

– Ezt akarjam?

– Nekem erre nincs válaszom.

HARMADIK

Tavaszi

Viotti Mór Aurél Ágoston ismeri a helyszínt, ahol a világítás leginkább kedvez az Ambrosius utcai párizsi szalon úrnője felemás szépségének. Előre odaül, de székét gondosan úgy fordítja, hogy Mathilde-ot ne láthassa mindig. A lány csodálkozik, milyen macacsul bújik előle Viotti, s egyik este otthagyja kedvenc tartózkodási helyét, a kék pamlagot, és a kis, intarziás asztal mellé telepszik. Viotti a kalapok mögül egészen közelről látja őt. A lány macskaszeme, melytől sorsa függ, először megrémíti, azután hirtelen kibillenti érzéketlenségéből; egyik napnyugtakor beszélni kezd, s ügyesen forog a nyelve.

A váratlan szavaitól elnémuló vendégsereggel társalog ugyan, de tulajdonképpen Mathilde-hoz szól. Virágokról mesél, amelyek a távoli tenger partján nőnek, arról a nehéz illatú bokorról, amelyre galambszárnyaival hol az éjjel sötétje, hol pedig a nappal fénye száll le, arról a templomról, amelynek szépségét majd csak a századokkal később élő emberek lesznek képesek látni, egy szigetről, amelyen csipkeverő apácák és gatzettüket megbánt fegyencek élnek a tengert is pásztorolásra használó, némelykor halászokká váló

juhászokkal. Továbbá a napfényről, amely oly erős, hogy ezáltal saját történetéhez is jut.

Viotti olyan élénk, hogy Mathilde anyja, Fervaques-né nem tudja követni.

– Elég rossz az ízlése, ha ilyen sokáig és ennyi tűzzel tud ezekkel a szörnyetegekkel beszélni! – gondolja Mathilde. – Nem hallgatom tovább! – feláll, de anyja nem engedi el a szalonból. Végére is, ezen a helyen dől el lánya sorsa.

Mathilde éjfél tájt gyertyával kíséri szobájába anyját; a márkiné megáll a lépcsőkön, és áradozva dicséri Viottit. Mathilde végképp rosszkedvű; nem tud elaludni.

Viotti nem ilyen boldogtalan, sikerül magát elfoglaltatnia; tekintete a bőr irattáskára téved, mely egy könyvkiadásból élő úr ajándékát: ötvenhárom szerelmeslevelet rejteget. Az első, nyomtatott levél alján a következő jegyzetet olvassa: „Egy héttel a megismerkedés után küldendő el!”

– Máris elkéstem! – kiált föl Viotti. – Hiszen több hete ismerem.

Azonnal másolni kezdi az első szerelmes levelet; jámbor érzelgősség csepeg belőle, tele erkölcsös mondásokkal; érzi, halálosan unalmas.

Néhány órával később a magasan járó nap asztalára borulva találja. Legkínosabb pillanatai közé tartozik, amikor reggel, ébredéskor, újra és újra meg kell tudnia boldogtalanságát. Most azonban nekividámodva másolja a mintakönyvben fellelt levelet, amely az ő hangján beszél.

– Hát igazán így él egy fiatal férfi, aki így ír? – Még kilencsoros mondatok is akadnak. A levél végén ce-

ruzával odavetett jegyzet oktatja tovább: „Ezeket a leveleket személyesen kell elvinni: lóháton. Öltözék: fekete nyakkendő, kék redingote. A levelet a portásnak adja át, szomorú arccal: a tekintetben roppant nagy legyen a mélabú! Ha szobalányt pillantanánk meg, lopva megtöröljük szemünket.”

Mindezt híven végrehajtja.

– Nagy merészség! – gondolja, amikor kilép az Ambrosius utcai de Fervaques-palotából. – De hát a könyv kiadója lássa... Levelet írni a hírhedt Erénynek! Aki megvetésével sújt, de élvezni fogom. Idővel csak az ilyen tréfák szórakoztatnak! Igen, hadd váljék nevetségessé az a gyűlöletes személy: én, én! Jól fogok mulatni! Ha magamra hallgatnék, még valami bűnt követnék el, hogy megkönnyebbüljek!

Egy hónap óta azok a legszebb pillanatai, amikor lovát visszavezeti az istállóba. A könyv határozottan megtiltja, hogy bármikor, bármilyen helyzetben rá nézzen a szeretett lányra. Mathilde néha megjelenik az ablakfüggöny mögött. A könnyű muszlin áttetsző. Ha szemére húzott kalapja alól Viotti felpillant, meglátja Mathilde alakját, anélkül, hogy az arcát látná.

Este pedig de Fervaques-né pontosan úgy viselkedik, mintha nem olvasta volna el a leányához eljuttatott, bölcselkedő, misztikus és vallásos értekezést, amit reggel annyi mélabúval ad át Viotti a portásnak.

Előző napon a véletlen rávezeti Viottit, hogyan lehet ékesszóló; úgy helyezkedik el az intarziás asztalka mellett, hogy lássa Mathilde szemét is. De amint a marsallné, a lány keresztanyja megérkezik, Mat-

hilde feláll a kék pamlagról, és otthagyja megszokott társaságát.

A váratlan fordulat megihleti Viottit: úgy beszél, mint egy angyal; mert a hiúság belopódzik azokba a szívekbe is, amelyek a legfenségesebb erény templomai.

A papirosgyáros azonban fél, epekedéssel eltöltött év után otthagyja a lányt és az anyját, a szalont, ott Párizst, Franciaországot, s valójában Európát is, és a múltat, mint súlyos, emléknek alkalmatlan, cipelésre érdemtelen követ, maga mögé dobja. S elhagyja a forgatagot, a báli öltözetet, a fecsegést, a zenét, mindazt, amely miseszzerűvé tette azt, amit ő elmélyült imádságként szeret leginkább gyakorolni. A végtelent keresi.

Holott nem változtat világot: francia nőbe lesz szerelmes, akinek oly fontos a franciás etikett, hogy csak azzal a férfival érzi jól magát, aki az orrát zsebkendőbe fújja és selyem fehérneműt visel a nadrágja alatt, tudja, mi a csigaolló és a sajtot almával fogyasztja. Illírorszáig jut el Viotti, tapodtat sem tovább, s ott fogja egy olajfestményt magában foglaló, faragott, aranyozástól súlyos képkeret sarkának részébe tűzni azt a rózsavirágot, melynek olyan az illata, mint az édené, s olyan a színe, mintha maga lenne a Szűzanya köpenyének belseje. És ott suhintja meg arcát puhán az angyal szárnya.

A nyeszlett Napóleon Bonaparte Nagy-Britannia meghódítását célzó terve, miután Nelson admirális a trafalgari csatában megsemmisítő vereséget mér a francia hajóhadra, semmivé foszlik. Napóleon ellen Nagy-Britannia, Oroszország és Ausztria szövetséget köt, és a hadúr, ha elviselhetetlen feszültség telepszik rá, ifjúkora kedvenc regényébe temetkezik.

Viotti Mór harmadik élete azonban nem ekkor, nem ebben az évben, nem 1805-ben kezdődik, hanem valójában harmincöt évvel később, azon a tavaszi hétköznapon, amikor már rég elfelejtette Mathilde-ot, s az Adria egyik sivár szigetének, a már nem a franciákhoz, de még nem is az osztrákokhoz, sőt a magyarokhoz sem tartozó, éppen széthulló Illír Királyság börtönszigetének apró településén él. Boldogsága két évig tart. Azon a helyen, amelyet a Gradina-hegy aljában megépült Colentum városaként emleget a császárkori Plinius, mégpedig a *Historia Naturalis* harmadik könyvében.

Ekkor, annak kezdőpontjában, azzal az asszony-nyal találkozok, aki a faragott kőfejekkel kirakott székesegyház apszisának tövében, a levegőnél hűsebb márványpadon üldögél, és a világgal nem törődve, figyelmesen olvassa egy öngyilkosságba torkolló plátói szerelem történetét.

– Nem tudom, megfigyelte-e, a történet főhőse, amikor könyvet kap ajándékba, különben Homérosz művét, kis mérete miatt magával viszi a sétáira! Maga meg a dóm tövében olvas!

– Igen, a befejező részhez ezt találom illőnek.

– A hős búcsúsoraihoz szerintem sem jó egyedül lenni – és Viotti kérdés nélkül leül az asszony mellé. – Én legalábbis azt javaslom!

– Egyszer megpróbálom majd azt is – becsukja a könyvét, majd a szemét. De hogy mire gondolhat az asszony, Viotti sosem tudja meg.

Az asszony ujjaival megtapogatja a könyve gerincét. S váratlanul közli a mozdulatlan úrral:

– Mindenki magányos, aki túlél másokat.

Viotti tépelődik. A dóm falát kőből faragott emberfejek díszítik, az indokolja, hogy ne válaszoljon a kijelentés mögött meghúzódó kérdésre.

Tűnődése rengetegéből azonban alakja hamarosan előbukkan.

– És tudja-e, hogy a regény legelső kiadása a szerző nevének feltüntetése nélkül jelent meg, és a kiadó, amúgy szerelmi levelek írására szakosodott tollnok, rövid bevezetőjével kezdődik?

Most az asszonyon a sor. Szeme egészen sötét, víz alatti üreg. Felszínén hálószerű fények villannak.

– Arra, hogy a kiadó bevezetése ugyanolyan irodalmi találmány, mint maguk a levelek, ennek a kiadásnak az olvasói nem jöhetnek rá. Ez a fogás azt sugallja, hogy a következő levelek valódiak. A levelek, három kivétellel, a főhős legjobb barátjának íródtak. Ezzel az olvasót mintegy bevonják a cselekménybe, mert nem érzi úgy, mint aki az író által kitalált regényt olvas, hanem mint aki a hős belső lelki életébe közvetlenül bepillantást nyer. Azzal, hogy kitarulkozó leveleit megismeri. Azáltal, hogy a kitalált

kiadó többször is szóhoz jut a regényben, megerősödik az elképzelés: valódi levelekről esik szó. Ezeknek a valóságát a stilisztikai eszközök is alátámasztják. A hős érzelmgazdag mondataival szemben a kiadó hangneme ugyan részvéttel teljes, de alapvetően tárgyilagos. A tárgyilagosságot hangsúlyozzák a regényben nem szokásos lábjegyzetek, amelyekkel a kiadó mintegy rejtjelezi a helység- és személyneveket, hogy a „valódi” szereplőket védje. Mit szól a levélhez?

Az asszony Viottira emeli tekintetét. S felemeli és Viottinak átadja az arcát. Figyel. Odatartja valamennyi érzékét. Fürdik a szózuhatag alatt. Megfontolja, mit válaszoljon:

– A szerelmes levélhez, amely egyben búcsúlevél? Na, látja, az biztosan nem írói, s nem is kiadói szerzemény.

– Mit szól hozzá?

– Nem, nem hiszem, hogy nekem szól! Illetőleg azért kérdezi, mert akár maga is írhatta volna? Maga írta? „Ha egy szép nyári estén felmegy a hegyre, gondolj majd rám, hányszor mentem föl völgy mentén, és aztán nézz át a temető felé a síromra, hogy a lebukó nap fényében hogyan lengeti rajta ide-oda a füvet a szél.”

– Mit szól hozzá?

– Kezdetleges fércmunka! Ilyet nem ír ember húsvér embernek. Legfeljebb: az olvasónak.

A hajóorr felé hajló árbocú hajók szelik a nyugodt vizű tengert. Vitorlájuk háromszög alakú. A fedélzet közepén, a fedővel fedett nyílásokon, valamint az or-

ron és a faron található kis lyukakon át bújnak a halászok a hajótest terébe.

Ilyen hajókat másfelé nem lehet látni, mutatja az asszony, aki e vidék kitűnő ismerője, az itt lakók szokásainak tanulmányozója. Nőtársaival ellentétben ő nem a szalonokban búvárkodik, hanem az Adria természeti világában.

– A maga apja – miközben Viotti felemeli az asszony kezét, majd ráhajol, hogy gyöngéd csókot tapasszon rá – gazdag marseille-i hajótulajdonos és selyemkereskedő. Maga a második házasság gyümölcse. A neve: Eugénie Bernardine Désirée Clary. Valószínű, hogy az egyik marseille-i kolostorban nevelkedik, később azonban hazaköltözik családjához. Ismeri a korzikai Bounaparte családot, akik később Bonapartéra változtatják a nevüket. Családja elleni bensőséges viszonyát Napóleonnal. Napoleon azonban Párizsban megismerkedik egy szép és befolyásos özvegygel, Joséphine de Beauharnais-vel, akit hamarosan feleségül vesz. Maga pedig 1798. augusztus 17-én feleségül menekül Benadotte tábornokhoz, a későbbi svéd királyhoz. Maga a svéd királynő!

Ülnek a tenger partján. Akkoriban nem létezik cukrászda, emiatt cukrászdai fagyalt, brüsszeli krém, koktél sem, így nem egy árnyékos, hűs terasz márványlapú asztalánál beszélgetnek olyan dolgokról, amelyekről csupán a vaníliaillatú eszpresszók napernyői alatt, friss esti szél érkezésekor szokás, hanem a sutyorgó víz mellett. A magába feledkező hullámlocsogás miatt senki nem hallgathatja ki őket.

A sziklás-erdős parton, ha emberek bukkannak

elő, azok a szüntelen evezés miatt gyorsan megöregedő, napfény hevétől kiszáradó, koravén helyi lakosok közül kerülnek ki. Valamelyik lakatlan, kisebbfajta szigetről érkeznek csónakkal, ahol magányosan kapálnak, olajbogyót szüretelnek, felszedik a mandula lehullott termését, megnyírják a sovány juhokat, kecskét fejnek, kiborítják a szitákból a savója-lecsöpögött túrót, átforgatják a füsttel tartósított sajtok tömbjeit; vagy az olajfaligetből, ahol befejezték a munkát. A tengerek partján, de különösen a börtönszigeteken, miként a Murter-szigeten, Alcatrazon, Kaliforniában, vagy a Sainte-Marguerite-en nem szokás üldögelni az embereknek: így amikor Viotti Mór letelepedik a gondosan leporolt, növényi törmelék-től megtisztított kőre, és mellé ül az érett szépségű asszony, nem csupán szokatlan, hanem erkölcsileg kétséges dolgot művel. A nő hosszú ruhát hord, s a vállát kendő borítja. A férfi lenvászon nadrágot, körgalléros inget visel, a fejére fakó szalmakalapot tesz, végtére, így állítja magáról, a folyóvölgyi parasztok ivadéka, akinek védeni kell az eszét a tűző nap bolondsága ellen.

– Mit szeretne tudni rólam? – faggatja az asszony. Ilyesmit kizárólag a kitárulkozni kész asszony kérdez.

Viotti kétséget kizárva tudja a választ. Mosolyog. Ezzel árulja el önhittségét.

– Maga tehát Joséphine de Beauharnais, született mint Marie Josèphe Rose de Tascher de la Pagerie, Les Trois-Îlets-ben, Martinique szigetén, egy rabszolga-ültetvényen Joseph-Gaspard de Tascher lovagnak, La Pagerie urának, a tengerészgyalogság hadnagyának,

Sanois gyümölcsöskertjei birtokosának leányaként. Testvére Cathérine-Désirée, akit egy fordított erkölcsű francia katonatisztnek ígérnek feleségül. A tiszt, Alexandre de Beauharnais vicomte beleegyezik, hogy helyette Joséphine-t vegye nőül. Ezért aztán hajóra száll, majd feleségül megy a vicomte-hoz. A házasság nem lehet boldog: a férjnek seregnyi nőügye akad, és nehezen viseli gyarmatokon nevelkedett felesége pallérozatlan modorát. Maga rövid ideig zárdába vonul, ahol kitanulja az illemszabályokat és az úri viselkedést. Hamarosan a párizsi társaság legkedveltebb tagjává emelkedik.

– Vagy inkább ezt szeretné? – s mielőtt új történetébe kezd, hamiskásan megsimogatja ollóval naponta nyesett, ügyesen szőkére festett bajuszkáját.

– Négy hónapos, amikor a francia forradalmi kormány hadat üzen apjának, akit csak „Magyarország királyának” titulál. Kétéves, amikor a jakobinusok nyaktiló alatt kivégzik apai nagynénjét, Marie Antoinette főhercegnőt, francia királynét férjével, XVI. Lajos királlyal együtt. Négyéves, amikor tizenhat éves unokanővérét, Marie Antoinette leányát, a francia hadifoglyok elengedése fejében sikerül kiszabadítani. A plebejus származású francia katonatiszt 1804-ben a franciák császárává, a nagy múltú Habsburg uralkodóval egyenrangú uralkodóvá kapaszkodik fel. Eközben Ferencet arra kényszeríti, hogy 1806-ban lemondjon német-római császári címéről, hogy aztán 1805-ben és 1809-ben Napóleon csapatai még Bécsset is elfoglalják. Ekkorra annyira gyűlöli a francia „Antikrisztust”, hogy egyik babáját róla, Napó-

leonról nevezi el, és haragját rendszeresen ezen tölti ki. Azonban kegyed 1809-ben, a wagrami csatavesztést követően szembesül a párizsi osztrák követnek azzal a tervével, hogy a béke zálogaként hamarosan férjhez adják a gyűlölt Napóleonhoz. Erre sor kerül, mégpedig rögvest azok után, hogy a császár elválik negyvenhét éves feleségétől, Jozefina császárnétól, azzal az indokkal, hogy Jozefina nem képes neki és az ország számára fiúörököst szülni.

Az asszony kétkedve ingatja a fejét, majd vissza-illeszti a helyére elmozdult homlokékszerét. Az aranyból és színes kövekből készült súlyos dísz egyik hajfürtjére fűzte, ahogyan szokása az a tengerpart bennszülött nőinek. Olyan hosszan nézi a szemközti partot, hogy abból Viotti megérti, éppen az ő szemét nem kívánja látni.

– Nos?

S a hallgatás ellenére folytatja. A horváltá vált asszony előreszegi hegyes állát.

– Melyiket akarná hallani? Eleonore Denuelle de la Plaigne-t? Maria Walewska, szül. Maria Łączyńskát? Françoise-Marie LeRoy-t? Victoria Kraust? Fanny Meyert?

– Egyedül egyet! A Magáét!

– Utóvégre illír lennék! Ezért hol dalmata, hol velencei, hol francia, hol osztrák, hol magyar, hol horvát. Maga pedig nem illír! Semmit sem bír nekem adni ahhoz, hogy illír legyek!

A hangok folyékonyak.

Akkor is, ha egyetlen dallamhoz tartoznak, s akkor is, ha történet elmondására vállalkoznak. A ten-

ger beszél így, folyékony hangokkal, némelykor pedig hallgat. Beszéde és hallgatása nyomába szegődik Viotti, a tengert saját hajójával járó férfi: hol elmondja, hol pedig elhallgatja saját történetét megválasztó asszonya históriáját. Viotti, Murter szigete és Sibenik között járva, nem csak térképet rajzol, hanem elmondja szerelme eseménysorát is.

A következő nap nem hoz újdonságot. Hajnalban, miként bevett szokása a tengernek, megfordul a víz járása. Még nem virrad, de már keletről nyugatra, a Borovnic és a Ljutac szigetektől ömlik a sós lé a csatornába. A halászok zsákmány nélkül érkeznek a kikötőbe. Az asszonyok, miután fölszáll a pára, széttérítik terjedelmes vásznaikon a gyógynövényeket. Az ifjú Viotti Mór pedig végrendeletében ráhagyta a sibeniki asszonyra a vagyona legnagyobb részét képező tiszói házat.

Ha a Velika Rudináról, azaz a tengerparti piacot és főteret magában foglaló keskeny és többnyire üresen kongó térségről elindulunk a Crkvenán, azon az utcán, amely néhány omladozó ház között, gyorsan és határozott irányt véve fut tova, akkor bal oldalon, ahol a Lucic sikátor veszi kezdetét, található a sarkon a szóban forgó ház. Mások talán nem így határolnák be az építmény helyét. Inkább a Crkvenáról jobbra, széles ívvel a tengerhez induló, pontosabban a tengerparti börtön épületéhez visszakanyarodó utcával (pedig nem utca az, hiszen egyik oldalát a templom, a harangtorony és a temető kertje képezi, a másikat

pedig a párhuzamos utcát határoló házak keskeny telkeinek alacsony, hátsó kőkerítése), a Marko Marovával, hiszen a házzal átellenben torkollnak egybe: éppenséggel az attraktívabbnak látszik, mint a Crkvena és a Lucic sikátor találkozása.

Viotti Mór nem készül meghalni; sorsa, reménye szerint élete delelőjén, többé-kevésbé annak előtte halad. Ezzel szemben: szerelmes. Ugyan nem hitte mindeddig, hogy vele ilyesmi megtörténhet, de újabb élete sem tartogat számára egyéb, a szerelemnél különb meglepetéseket. Abba a sibeniki szépasszonyba habarodik bele, bár annak vele egykorú fiúgyermekei élnek, aki megígéri számára, ha a szülői házat arra alkalmassá teszi, beköltözik hozzá.

Megosztja vele magát.

A lecsapó vihart nézi, azt, ahogyan az önfeledt eső vízszalakat rajzol a tengervíz fölé, és a sibeniki asszony aláhulló, vékonyszálú és selyemszerű hajára gondol. Máskor pedig, amikor a sibeniki asszony sörényére ismer, a tenger felett zajló zivatar jut eszébe. Így forr egybe számára két kedves dolog, s míg ezáltal a fontosak egyike nőies tulajdonságokhoz jut, a másik hovatovább őselemi sajátosságokból részesül.

– Isten, ha megszólal, bizonyosan latinul beszél – morfondíroz. – Nem lehet őt megérteni se dalmataként, se illírként, se transzszilvánként, se hollandusként.

Megpróbálja, minden képzeletét összeszedve, latinul nézni a vihart.

Sok-sok idő múltán, egyetlen pillanatra meglátja a tenger mozgó, sötétkék üvegkergén Isten égszínkép tekintetét. Hosszú kor után először.

Szerelmes.

Kétségtelen, szerelmes.

Mint aki először adja át magát az érzelemnek. Kamasz. Ifjú. Meglett férfi. Öregségébe hajló bölcs. Agg. Kamasz.

Az, hogy mi a hibátlan eljárás, nem tudható. Invenio helyett invenimus vagy invenitur, 'úgy találom' helyett 'úgy találjuk', avagy 'úgy találtatik' mondanó-e, azt az is meghatározza, hogy az egyéni vagy a kollektív bölcsesség letéteményese-e a megszólaló.

– Úgy képzelem, hogy a ház, amelyben élni lehet, a halászatból tengő vénséges vén emberé, időnként látom őt, a misére megy, olyankor imbolyog, mint árboc teszi a tengeren, nagy vihar dúlhat azon az úton, amelyen halad, ő az, aki, hogy ujjai közül kifut a hálóló húzókötele, már nem halászik, hanem halásztat, bár senki sem tudja okát, a szükségesnél több, jóval több csónakja van, azokat adja uzsorabérbe, újabban a halászatot, mindegyiket, még saját két, családost is kifizeti, és a halakkal, a rákokkal, a szépiákkal maga rendelkezik, vannak neki alkalmazottjai, akik, ha nem veszi át a termést a konzervgyár, piacra dobják, és a jövedelme napról napra nő, s ott üldögel a nyári melegben a hegycsúcsra épült kápolna temetőnyi méretű teraszán, vagy a függönyt kapkodó huzatnak ablakokat nyitó ház deszkapadlóján, télen pedig a fűtést nem igénylő, kályhával, kemencével nem rendelkező kőházban kuporog, de nem a fűrészelt

kőkeretes, homályos, mivel nem hengerelt, hanem öntött üvegű ablaknál, hanem leginkább az asztalra könyökölve; reggelenként gyökérkefével szokták le-súrolni azt az asztalt, amelyről eszik, amelyen kapadohányt vág, amelyre maga elé helyezi olvasmányait, hol a *Bibliát*, hol az éves tevékenységét meghatározó, a napokat jó előre beosztó kalendáriumot; a természetes, afrikai tömött párnájú karosszékbe terpeszkedik, a lábára pedig durva zoknit húz, nem tudom megmondani, miért, hiszen télen sem igényel a felsőtestére kabátot, szvettert, bekecset, szóval semmilyen meleg holmit, nincs is ilyesmi a szekrényében, nyáron a tengert nézni, szereti a tengert látni, úgy, hogy átnéz az óriás termetű esernyőfenyők alatt, hogy árnyékban maradjon a tekintete, nem bír sötétedés előtt étkezni, mondják, azóta, hogy egyedül lakik, hogy eltemette a párját, eltemette a fele életét, a keze ügyébe szolgálója által odatett aszalt fügeket sem rágcsálja el, de hogy megáll a napközben fel-alá futkározó szél, feljönnek és a tenger színén megduplázódnak a csillagok, miközben telnek az évek és omladozik, kilyukad a csatorna, beszakad néhány pala, megreped a lépcső, kipottyan a meglazult kő a terasz pereméről, kikopik a malter a kövek részéből, majd köré nem omlik a ház, amelynek földszintje üres és halszagú raktár, emelete a szűkös lakótér, a felső szintjéről pedig, jöllehet két tiszta szoba található ott, megfeledkezik, és idővel a fogsorából csak négy vagy öt fog marad, azok aranyból készültek, segítségükkel ropogtatja sötétedéskor savanyú bora mellé az olajban szárazra sütött apró halat, velük ha-

rapja el a zsineget, majd tartja szájában agyagpipáját, s templomba menet, vasárnaponként, felesége születése napján, ha köszön, úgy teszi, hogy arcából kizárólag az aranyfogak látszódnak, és ha pisál, sosem áll a fákhoz, bokrokhoz, azt mondja, az ő húgya megöli a növényeket, inkább félrehúzódik, elmegy messzire, trottyos nadrágja kikopott ülepét fordítva a világ felé, hagyják őt olyankor nyugton, ha már hasznukra nem lehet a leandereknek, a babérok-nak, a fügeknek, kárukat ne okozza, amíg egyik nap meg nem hal, és az örökösök eladják az árván maradó épületet, elutaznak, messze, ne halljanak többé a halászárról, ne a halászatról, ne a kopár szigetről, a vízfolyás és csapadék híján megnőni képtelen gyümölcsfákról, te pedig úgy képzeled, hogy ezt nem az mondja, akit én gondolok, nem úgy mondja, ahogy én hallom, nem az, aki helyett megszólalok, hanem mások, mondod, az illír történelem, az illír népesség leszármazottai, az azúr tenger, a gubancos nyelv, és az események, ahogy meglátlak, ahogy megszólítalak, ahogyan magamhoz ragadlak, azok, akik a szavakat összerakva testedhez juttatnak.

S mindezt ott, ahol a legtisztább az Adria vize.

Nincs egyéb közös, hogy elgondolkodik rajta, s eljut végül a következtetésig, abban a térben, amelyet élete során összejárt, a rózsákat termő Kazaliktól Lvo-vig, a savanyú káposzta szagától bűdös Boroszlótól Stuttgarton át a Szent Bernátról elnevezett hágón átkelve Genováig, a halolajos Opatiaig, Senjig vagy Kérkira szigetéig, s mindvégig a nyersanyagot bizto-

sító beszállítói, de még inkább messze földön híres, kedvelt papirosát, amelyet a maga által irányított munkásaival készít, a könnyen szállni kész lapokból gondosan összeköteget papírtömbök felvásárlói, közvetítői, fondorlatokkal teli üzleti partnerei nyomát követve, őket felkeresve, tárgyalva, kitarátóan egyezkedve, s többnyire mindkét fél számára előnyösen megállapodva, és e bonyolult, térképpé egyberajzolható hálózathoz, amelyet maga rajzol fel utazásai révén Európa testére, melyről, ha elgondolkodik azon, tudja, hogy nincs egyéb közöse e térségnek, csupán azok a fák, amelyek színes virágaiból felmeredő, fürtös bogok állnak össze, s olyanokká válnak, mintha illatba öltöztetett, a gallyak végén, az ujjakból összetett levéltenyerekben himbálózó angyalok lennének, gyermekangyalok, amelyekből nem tudni, mily komoly tekintetű, barna szemek fognak nyár végére kifejlődni. Viotti mindenhol ráismer ezekre a fákra, amelyek egyik természetes példánya a lapos palalapokkal borított tetőzetű, két emelete miatt oszlopként felmagasodó, emeletén tengerre, földszintjén kertecskére néző háza udvarán nő, s amelyen kívül múltjából mindenről, így a papírmerítésről, a kereskedésről, a hosszú, magányos utazásokról, a szállítókkal való vége-hossza nem lévő vitatkozásokról, a hideg telekről és a széles hegyoldalakról lemond az asszonya kedvéért, aki egyedül a levelezéshez fűződő szenvedélyét ápolja és támogatja, csupán azért, hogy naponta kétszer, reggel és este megfoghassa a kezét, és átlépni így segítse a küszöböt.

Az udvaron terebélyesedő – tavasszal makrélatejszínű virággal virágzó – vadgesztenye egyedül májusban és júniusban árnyékolja be az alatta kuporgó leander- és babérbokrokat. Mire májusra fordul az idő, s mielőtt átválna júliusi nyárrá, a lombkoronába belecsap, mint egy hatalmas fészekbe, beleül a betegség, a leveleit belülről fehér vonalak karistolják összevissza, drótszerű járatok fúródnak bennük, amelyek kesztyűujjszerűen kitüremkedő végeiben molylárvák falják és tolják előbbre magukat, míg nem a lédús levélhúst kifalva a pergamenszerűvé változó levélbőr alól kihál a levél, sietve besárgul, barnára szárad a lomb, és úgy csörög, mint a rossz minőségű, sok ragasztóval egybetapasztott rostokból készült papiros, amelyet ha kezébe fog az ember, akár az avarból fölemelt, elszáradt levél, az ujjai között darabjaira szakad, széttörik. A férfi a Balkánon látja legelőször, miféle csapás ez a vész, Macedóniában, s követi, miként éri el a Kárpátok öblében élő fákat, azok minden település főterén, minden allé mentén, árterek peremét alkotó gátak tövében és parkokban ott díszlenek, s tapasztalja, hogy tavasznál tovább, miként a nyavalya, nem hagyja zöldülni Bécsben, Prágában, a Genfi-tó partján és Padovában a gesztenyéseket, ekként Tisnóban sem. A járvány afelől érkezik, ahonnan származik a fa, gondolja, aztán még azt, hogy nem is fog továbbjutni azon a téren, amelyet a fák, hogy a törökök révén elterjedtek, belaknak. Miként a fának, úgy a betegségüknek is végük szakad egyszer.

A törökök nyomában, mint patkányok után a pestis, érkezik a fákat ledöntő baj, mintha csupáncsak

a fádba költözött emléküket törölné el, magyarázza Viotti, s hogy valójában ezek nem egyebek, mint az összefüggő, egykori délkelet-európai lombos erdő maradványai, amelyek utolsó egyedeit most gyomlálja ki a nagyhatalmú, nyavalyás idő. És arra gondol, hogy a fa kíméletlen kórja csak látszólag jár a fák nyomában, valójában a fákat betelepítő embereket követi, megeshet, az emberek valamelyik vétkét kíséri el, talán a pogány török tulajdonságot, eszement török módit, török életet, hogy beteljesítse az igazságot adó sorsot.

Viotti ismeri a helyszínt, amely a leginkább kedvez a rózsapiros orcájú úrnő szépségének, ezért hát akként alakítja a helyzeteket, hogy minél több, hosszúra nyúló alkalmat kerítsen ahhoz, hogy e megfelelő hely magában foglalja, miként nemesfémből formázott gyűrű az ékkövet, asszonyát. A tenger elé telepszik a sibeniki dáma, akihez pontosan illik a kékeket kristálytisztán visszatükrözni kész Adria velencei tükre, s ha rátekint ábrándos és ennek ellenére seregnyi szikrát vető szemével a vízre, a saját, a vízen rezgő, halvány képével együtt látja a háta mögött kucorgó, kőtömbökből emelt házakat és a szürke olajfákból egybeszerveződött személyi őrségét is, s a hegyet, amelynek behorpadt csúcsa alatt ferences kolostor húzódik, annak a mélyén szorgalmas apácák úgy mormolják imájukat, hogy Istenhez szálló, menta- és gyümölcsillatú szavaik ideje alatt elkészítsenek egy-egy tenyérnyi, vadkaktuszokból kifejtett, napfénnel

fakó rostokból vert csipkét, hogy majd erre a csipkére, erre az apácakolostorra, erre a dombra, erre a községre rátalálhasson száz év múlva az a tengerlelkű költő, aki a csipkék és a kolostorrom, továbbá a bozotos hegyoldal titkát keresve rátalál az ő vízfelszínen hullámozó szépasszony-képére is, amelyet, hogy ráterült, mintha szivárványos festékfoltként lebegne, többé sosem képes a tengernyi víz magától elengedni. És ha a tengervíznek háttal ül az úrnő, aki miatt a világ minden egyéb kincséről, minden történetéről, úgy, hogy nem érzi veszteségnek, lemond Viotti, s az asszony hátát, szép asszonytörzsét annak a só- és víz- és moszatszagú levegőnek dönti, amely a tenger felszínén hűsöl, akkor az asszonyban, lelke belső, végtelen tengerében visszatükröződik az Adria.

Az emlékek látképe fölötti civakodás lármájától és szerelmi dulakodás hangjaitól repedezik éjszánként a ház, amelyben a sziget apró halászfaluja közepén éldegélnek. Hiába épült kagylók és csigák maradványaiból álló, tengeri üledék kőzetére, lassan-lassan Tisno leginkább szétrepedő épületeként ismerszik meg lakhelyük, s a falakon megmutatkozó különleges éjjeli jelenségnek hamar település-szerte híre kél.

Leginkább egyetlen rózsaszál fölött huzakodnak.

Viotti szerint a virág olyan, mint a közelmúltban asszonnyá érett, a szerelemben kinyíló dalmát menyecske szépséges árnyalatú pinácskája. Ártatlan, üde, feslésre kész, feszes és rózsálló szirmokkal körbevett,

szoros és mély torkú ez a hatalmas bimbó, amelybe nagyszerű a merev farkú férfiúnak beleszagolni-beleszimatolni jólesik hosszadalmasan, szorgalmas és önfeledt nyelvvel nyalogatni, egészen addig, míg tágra nem nyílik, jó érzés ujjakkal simogatni, hol borostás állal, hol kéjsóvár ajakkal cirógatni.

Viotti asszonya szerint azonban a virág részeiben is és egészében is teljesen másmilyen.

Telt és egyetlen vonal mentén kettéhasadó, csúcsos, erőteljes bimbó, amelynek hegye napfényszerűen fényes és tenyérbe illeszthetően gömbölyded, s oly finom, mintha bársonnyal, ámbár sűrű szövésűvel lenne bevonva a gallérja. Makkszerű ez az élettől duzzadó, vérgazdag bimbó, vastag, de nyurga szár csúcsán, amelyet könnyen borít el a gyöngyöző harmat, elég könnyű ajakkal megcsókolni, óvatos-fürge nyelvvel körbenyalni, fogakkal finoman megharapdálni, marokkal megragadni erőteljes tövét, s elővigyázatosan befogadni a rózsaszín szájüregbe, hogy végül azt más-hová, a szájnál melegebb, puhább és befogadóbb, annál sokkal rózsásabb helyre vezessék be.

A rózsza, amelynek virága fölött mindahány éjjel vita csap föl, a ház apró udvarán nevelkedik, s inkább csenevész, mint buja, inkább gömbszerű, lábhoz ülő, mint ölig érő, délceg bokor. De a bimbóit Viotti asszonya minduntalan a duzzadt hím vessző erőteljesége dagadt, hosszúkas, nyalka makkjának látja, s Viotti a virág meglazuló, száz szirma középpontját az asszonya hol dédelgetni, hol szertetépní való, napkelte színű, harmattal permetezett, térdre vetődőek imádatát kiérdemlő pinájának.

Ennek a hajnalpírral festett rózsának rítussal övezett élet, ünnepeelt virágzás jut részéül a mediterránum legmeghittebb szigetén.

El sem kezdődik a február, s az olajfák kezdik kifejleszteni virágrügyeiket, Viotti reggelenként mosófazéknyi, tetőről felfogott, égi rendek mosdóvizéből származó esővizet langyosít, olyan melegre, amilyen az ember ruha alatti teste, s ezzel bőségesen, s nem feledkezve meg róla soha, óránként újralocsolja az életkedvét visszanyerő rózsatövet, egészen addig, míg délidőben rá nem ejti hosszú sugarát az alacsonyan szálló Nap. Éjszakára is jut langyos víz bőséggel a földre, s az átitatott talaj felszínét apácacsipkékből származó rongyokkal vastagon leteríti, beborítja. Ennek köszönhetően a rózsabokor, holott a szomszédos kertekben kóróként zörgő növénytestvérei zsendülni sem kezdenek, márciusban, annak legelején kilombosodik, s bimbói alig hónapnyi idő múltán készen várják az időt, amikor már legalább négy órán keresztül rájuk tűzhet az évszak előrehaladtával erősbödő, telearcú napfény. A sibeniki asszony az erdőt járva lesi ki, hol rak fészket a tekintélyes hangú örvös gerle, s a fészek alatt összegyűlő madárürülékkel trágyázza a tavaszi rózsát, amely a gondoskodást azzal hálálja meg, hogy erőteljes hajtásokat ereget, amelyeken a virágok elnyílásáig puhák maradnak a tüskék.

Négy-öt évenként, amikor a rózsatő oly magas, hogy az embernek nem szükséges a virágokhoz lehajolnia, mivel a tő mellmagasságig emelkedik, ősz végével pedig Viotti szalmát vet a lombját vesztő bokor-

ra, és kovakövével szikrát csiholva fölgyújtja. A rózsza máglyája füst nélkül és vérpiros lángokkal ég, oly gyorsan, amilyen gyorsan az élet múlik el. S a rózsza ugyan gallyát elveszti, tőkéje mégis, bár átmelegszik és megfeketedik, sértetlen marad, s a következő tavasszal a korábbinál bőségebben hozza a rügyeket, és fejleszt hosszú hajtásokat. A rózsatő így néhány évenként, mintha fönixmadár lenne, a gazdája közreműködésével elhamvad, hogy saját hamujától megerősödve, hamarosan tápláltan, szélnek és esőnek ellenállóbban föltámadjon. A rózsatő elhamvadását a sibeniki asszony nem szokta megnézni, inkább elutazik egy pár napra, hajóra száll, és keresésére indul a hullámok mozgatójának, s mivel meg nem találja, szomorúsággal árnyékolt szemaljjal érkezik vissza és lép partra az est leszállta előtt a kikötőbe futó csónakból. Megérkezik.

A rózsával annyit törődnek, mint egy gyermekkel. S úgy gondoskodnak róla, hogy mindenből a legjobbat kapja. Hozzájut a fényhez, kellő szélhez, edzik az időjárás változásához, s várják, hogy együtt ünnepeljenek vele. Merthogy évente egyszer, a tavasz elmúltakor, rózsaunnepet ülnék.

Olyankor hajlik vissza a szárra az öt zöld csészével, simulnak szét a bimbót borító külső rózsaszirmok, és növekedik meg a bimbó, s nyílik meg az első virág. A folyamat éjszaka kezdődik, és az ágyában heverő Viotti a nyitott ablakon át, a tavaszi, fűszeres levegőből kiszimatolja a hamarosan bekövetkező változást, majd sietve felöltözik, és odaül a változatlanak tűnő, kapkodva ide-oda nőtt tüskéjű, bronzzöldes le-

velekkel elborított rózsatő mellé. S hajnalban, amikor a tenger keleti peremén megjelenik a Nap fényes és nehéz golyója, hirtelen, amint a labda is pillanat alatt bukkan fel a víz alól, felébreszti asszonyát, és kézen fogva kivezeti a házból, lehozza a teraszról a lépcsőfokokon, leülteti a plédekkel leterített kőre, s maga is mellé telepszik, vállához vonja a vállát, derékon ragadja, átkarolja, szorítja, simogatja, majd magáévá öleli. Nézik a bokrot, a sajátjukat, felkészülve az öröm pillanataira.

Ha le kellene írni ezt a szegényes, peremén kovácsolt vaskerítésbe futó kőfalakkal elzárt kertben élő rózsát, amely ha nem is magányos, mert lakik vele egy rózsaszín, szimpla virágokat bontó, góliát növesztő leander, egy állandóan virágzó s egyben termést is nevelő citromfa és néhány elvadult, kardvirágot utánzó, csenevész virágnád és amarillisz, akkor az így hangzik: ez az a rózsza, amely még emlékszik az eredetére. Valaha perzsa vidéken éltek ősei, s a kereszt lovagok hozták át a Szentföldről Franciaországba, hogy szépsége és illata révén nemcsak Máriának, a Szűzanyának ajánlják fel, hanem benne láthassák virágnyílás idején magát Máriát is! Damaszkuszi rózsza ez a tő, bokros, s virágának színárnyalata fénylő rózsaszín, de ahol nem érte sosem a napfény, egészében véve meleg kármin, mint a forradó seb pereme. De nem a színével, hanem az illatával hódít, dús és kábító, mint minden végzetes illat.

Márciusban tehát már három-négy, pattanásra kész rózsabimbót himbál a hegyekből aláfutó, s a tengerre érve megszeliődülő szél, ezek azonban csakis ap-

rilis végével hasadnak föl, és terülnek – szépségüket kínálva – szét teljes, szokatlan nagyságú virággá.

Ott ül tehát a felszakadó ég alatt, a hajnalpírral leöntött kertben a rózsatő mellett, egy fényesre kopott kőpadon Viotti, s mellette asszonya, aki bár sibeniki, mégis olyan szőke, mintha gall vagy frank rózsapiros vér folya az ereiben.

– Úgy sejtem, s magad is belátod hamarosan, igazam lesz, az illatában citrom és gólyaorr keveredik gyenge mézszaggal.

– Nem, nem! Látom a lombjából, az éjszakai illattal virágzik ki, s pézsmára fog emlékeztetni. Mindjárt itt az idő!

– Nappali virág ez, rozetta formájú!

– Hiszen csúcsos a bimbója, mintha nem lenne régifajta rózsa! Az éjjel illatával köszön be hozzánk.

S mire reggeli szentmisére szólít a hegytetőn álló ferences rendház templomának harangja, megérkezik a legelső rózsavirág. S vele lép elő a kábító, a mennyországot előlegező, az öröklétet fölidéző odor, amely a zárt, belső udvar langyos, mozdulatlan levegőjét betölti, s az illatra a sziget valamennyi röpködő lény is megjelenik. A ház környékét ellepik a szárnyas csodalények. A csattogó, a növénybe menten beleszerelmesedő, s hevesen udvarló szürke madár, amelyből kizárólag a szerelem révén szerzett neve a szép: fülemüle, a citromlepkék és az éjszakából visszamaradt szenderrek, a méhek, poszméhek, dongók és darazsak, a fémfényű legyek és a fátyolkák, a muslicák, a fürkészek, továbbá a zengőlegyek, a katicák, a szentjánosbogarak, a kérészek és két tündérkék boglárkalepke közén egy

nagy szárnyú angyal is, bár az ég nappali kékje mellett, mivel égszínkék a szárnya és a teste, nem látható.

A betűkkel közvetített üzenetek sokfélesége leírhatatlan. Akadnak szerelmes levelek, amelyek magányos, ámbár hangos olvasásra valók, mások fölött némán szokás töprengeni, léteznek olyanok, amelyeket kizárólag csak magunknak szabad olvasni, s persze affélék is, amelyek sokakhoz szólnak. Külön csoportot képeznek a görög katolikusok szemlesütve olvasandó szerelmes levelei, melyekben édes-keserű, apró füvekből származó illatok párállnak fel, külön a muzulmánokéi, amelyekben a szavak között apró, aranyhátú bogarak döngicsélnek, s amelyek máskor a hurik szemében villódnak, s ugyancsak külön az ateistákéi, akiknek foga közül nyál csorgott a papírra, s mondataik végén vagy a színe, vagy a szaga révén rendszerint fölsejlik egy-két véres húsdarab. Akadnak, akik képtelenek értékelni a protestánsok szerelmes leveleit, mert nincs azokban sem érzés, sem kellem, sem dallam, csak a vastag húsú pénzérmék csörögnek bennük össze, ahogy egymáshoz csapódnak a félig telt, jelzők híján szavakkal alig megrakott mondatok zsákjai. És létezik olyan, egyetlen személynek szóló szerelmes levél is, amelyet jószerével annak sem lenne szabad megismerni, akinek íródik, mert esztét veszti tőle, akár a gyönyörtől, akár attól, hogy képtelen a felidézett gyönyört elérni, s annak édes mézéből részesülni. Annyi a csupán hallgatásra való szerelmes levél, amennyi az énekesmadarak száma, melyekben

pacsirta, fecske, pityer, billegető, gébics, csonttollú, rigó, ökörszem, szürkebegy, poszáta, tücsökmadár, nádirigó, geze, füzike, királyka, szuharbújó, légykapó, csaláncsúcs, hantmadár, kövirigó, rozsdafarkú, vörösbegy, fülemüle, kékbegy, cinege, csuszka, hajnalmadár, fakusz, sármány, pinty, csicsörke, zöldike, kenderice, zsezse, pirók, keresztcsőrű, süvöltő, meggyvágó, veréb, seregély, aranymálinkó, szajkó, szarka, varjú, csóka, holló dalol egymással vetekedve, avagy a szerelmes küldeményeké, amint Viotti Mór vallotta, még azok számánál is több valamivel. S akkor azokról még nem is esett szó, dűnnögi magának, amelyek mint a vöcskök, gödények, gólyák, flamingók, ludak, sólymok, tyúkok, daruk, lilék, galambok, kakukkok, baglyok, lappantyúk, sarlósfecskék, szalakóták, harályok, és azokról sem, amelyeket nem hogy el nem küldenek, hanem mert nem is azért íródnak, hogy írójuk elengedje őket magától.

E levelek közül nem lehet kiválasztani sem azt, amelyik a legszebb, sem azt, amelyik a legkevésbé az. Viotti ugyan, a pragmatista megrendelőik számának emelkedése miatt előállítja a megírható szerelmes levelek kataszterét, de rendületlen kitartással hívja föl mindig a céljukra inkább, mint a célhoz vezető út nehézségeire tekintő megrendelői figyelmét arra, hogy azok végső soron egyformák, s csupán a szerelmes szívek nem: azok az eltérőek.

Viotti Mór nehéz üzenetet rejteget a zsebében. A házsteleptelepülés közelében találja, ahol a domb tetején

szárazon rakott kövek félgömbszerű, bozóttal benőtt halma magasodik, az eső mosta, szikla mélyére hatoló, vízsodor vájta hasadékban. Ennek a semmire se valónak látszó építménynek ugyanolyan régi a története, mint a kornati legelőkön, olajfaerdőkön, szőlőskerteken, füge- és fenyőligeteken kilométereken át húzódó szárazfalaknak. Érzékeli ugyan, mi minden marad töredék a világban, a fejében, az életében, bár befordul minden házba, belép a szentjánoskenyérfa árnyékába, s jóllehet nem merészkedik túl a kijelentő mondatokon, tapasztalja, mégsem kerekedik ki azok révén semmi, ami egésznek látszana. Annyiban érdekli csupán a táj, a múlt, amennyiben megérintheti azokban szenvedéllyel birtokolt asszonyát.

– Az a város, amely hajdan itt állt, tökéletesen római volt. Merthogy rómainak épült.

– Illírnek!

– A város építészte antik. Emeletes házak, víztárolók, termák és kőtáblákkal kikövezett szűk utcák, amelyekhez olyannyira hasonlítanak a mai dalmát városok régi részei.

Sibeniki asszonyával együtt járja a szigetet, úgy, mintha száz évvel később élnének. Nem ébrednek bennük kérdések, túl azon, hogyan érjenek egymás ujjához, a ruházat réseiben hogyan lássák meg a szabad és kipiruló bőrfelületeket, miként igazítsák vissza a rakoncátlankodó hosszú hajfürtöket, de mégis felfedezik a ricsajozó kékszajkó fészket, az apró, illattalan virágok nyílásának időpontját, s meglelik azt a romot, amelyet majd egymáséhoz bogozott életük elmúltán, a huszadik század közepén találnak meg és ásnak ki

horvát régészek, megállapítván, hogy Justinianus bizánci császár várának templomából maradt ott.

Előszedi a levelet.

– Ettől az órától kezdve, mikor ezt írom, ne aludjon Sextilius, Dionysia fia – örülten lángoljon értem, ne aludjon, ne pihenjen; ne beszéljen, hanem folyton csak rám, Septimára, Amoena lányára gondoljon!

Fönn a hegytetőn, délen, ahová nem vezet a faluból út sem, lépkednek. Hátuk mögött a kőporos lombokba burkolt település, előttük az apró halpikelyektől csillogó víz; s rengeteg jel mutat arra, hogy nem a tizenkilencedik század első harmada, hanem a huszadik század vége van. Évszázadnyi idővel előlegezi meg ez a szerelem önmagát.

– Maga írta? – és nem vár válaszra. – Igaz, hogy a sziget neve kapcsolatban áll a halállal? A börtönnel? A gyilkossággal? Avagy az olajprés kőmozsarával, amelyet mortériumnak neveztek a rómaiak?

Szó, ami szó, először Colentum, azután Mortura, Mortaro, Morter, mára pedig Murter.

A féltényérnyi lap ólomból készült. Megfelel a levél céljának: hideg, nehéz és a rákarcolt betűktől végérvényes. Visszavonhatatlanságát azzal fokozták, hogy összehajtogatták, feltekerték és szöggel átütötték. Így az arra jogosulatlannak megismerhetetlenné vált a tartalma. Viotti Mór azonban kihúzza a tekercsből az ólomszöveget, kitekeri, széthajtja.

– Nem én voltam.

– Miért lenne a sziget a halál szigete?

Viotti hamarosan öregedni kezd. Nem válik ugyan idősebbé, de testén megjelennek az öregedés jelei.

Ráncok, szarkalábak, laza bőr, puha izmok, kopott haj, ritkuló szőrzet, hiányos fogazat, görcsös izmok, bogas ujjak, kidudorodó erek, bibircsek, anyajegyek, pöttyök, szemölcsök és májfoltok, gyengülő szem, hajlott hát, lassú séta – mindez ő. Ő mindez.

A sibeniki asszony semmit sem változik. Szereti azt a mandulaillatot, amely Viotti testhajlataiból származik. Lehet, hogy mérgezi ugyan, de izgatóan hat rá.

– Tud-e mellettem közönséges ember lenni? – kérdezte egykor.

– Tudott-e mellettem közönséges ember lenni? – kérdezi ugyanazt ismét, huszonöt év múltán.

A szigeten ugyan minden esztendőben néhány napon át esik a hó, ritka pelyhű, meg nem maradó. A keskeny ablakpárkányokon, a kerítések lécein, a drótköteleken sem halmozódik fel, sem az elefánttestű sziklákon, de a sírköveken sem, amelyek tudvalevőleg mindig hidegebbek, mint a környezetük. Akad azonban egyetlenegy év, amikor kevesebb, mint hét óra alatt akkora hó hull alá, hogy a durva szőrű, szakállas kecskék hóvakságot kapnak, és nem lehet őket kihajtani a márványkőből épített istállókból, a csupasz huzalokra visszabontott vitorlájú gyors hajók fél öllel mélyebbre merülnek a csúnya szavakkal locsogó, szürke hullámokba, a vastag azbeszt miatt, amelyet a hajófedélre ágyaznak a Kraina felől magasban vonuló, egymás nyomában törekvő hófellegek, és a keserű sójú tenger felületén jégkásás réteg remeg,

majd egykor Federico Fellini fog ilyen törmelékfényesen és némán ringatózó vízfelszín mutatni a nézőinek abban a játékfilmjében, amelyet Viotti az utolsó életében olyannyira szeret majd, hogy amikor csak teheti, megnézi.

A Murter-szigeten, abban az évben, amikor Viotti dicstelenül elhagyja a negyedik életét, vigasztalóan rengeteg hó esik, akkora, amelyet két emberöltő után még emlegetnek, akik átvészelik, annak ellenére, hogy abban a fergeteges, állatok szeme világát kioltó, növények lombkoronáját megrokkantó, patakokat kiárasztó, házfedeleket beomlasztó, csónakokat víz alá merítő, a börtön rabjait megfagyasztó hóhullásban nem lett káruk sem az olaj-, sem a szentjánoskenyérfáknak, de a narancsoknak és a datolyapálmáknak sem, csak a kék ég örök igazságában hívó lelkeknek, a langy szellőkbe szerelmes ifjaknak, a mangoldos veteményeknek és a kopóknak, amelyek nem találtak se nyulat, se kisebb rágcsálókat délelőtti zsákmányukul. Igaz, narancsokból és datolyákból kevés nődögél a szigeten.

A szerelemtől gazdag Viotti uraságot fekete lován elvivő tél után, hogy elolvad a hó, és felszikkadnak a számtalan kamaszlelkű, kék szemű tócsák, nincs többé maradásuk a nyugalmas szárazföldet a naponta egyszer felnyíló – tótágast álló – híddal összekötő szigeten azoknak, akik szerelmesek. Nekik ott többé nincs mit kezdeniük az illír kőkupacokkal, a rómaiak rakta kőfalakkal, az elsüllyedt hajók darabjaival, a hegytető zarándokoktól bolygatott kápolnájának késő reneszánsz idején Caravaggio keze által készült

Szűz Mária-oltárképpel, sem pedig a kígyóival és a fenyőillatú, jó levegőjű édenével.

– Olyan asszony vagy, aki férfinél jobban szerethető dolgok után vágyik – suttogja utolsó mondatát Viotti féltékenyen, hogy hitvesét egyedül hagyja a világra.

Minden meg van írva, előre és hátrafelé. Ne keresd a csecsemőt, a gyermeket, az ifjat ott, ahol a felnőttre bukkansz, s ha megtaláltad, örülj, ha ráismersz az aggastyánra. Elősorjáznak, majd elmaradnak az események. Hol együtt mozognak, hol egymás nélkül: ha megszületik egy élet, s visszaemlékszik a megelőzőkre, sorsaira. A delfti pékség kékmázás edényekben gazdag képmására, a rongyot hozó társzekerekre, a zúzott timsóra, a rothadó bőr bűzére, a hosszú, véget nem érő telek erdélyi malmára, a római minta nyomán épült tiszói házra, az asszonyi térülésre-fordulásra, szoknyasuhogásra, a téstagyúró, lisztes karokra, a hosszadalmas utazásokra, hogy végül az utak láncolata tartsa össze Európa testét. Az enciklopédiára, amelynek VÉG–ZS kötetét fölcsapva nem a passzusaiban, hanem a köztük elterülő fehér, teleíratlan papírfoltok oldalpáronként más-más figurákat, tájakat kiadó alakzataiban lelhető fel a saját, felejthetőnek vélt, de felejthetetlennek bizonyuló múlt. Szakadatlan dereng a feleség, szüntelenül a gyermektelen házasság, folytonosan a papírmalom, folyton a pusztulás és egyfolytában a ragyogó, kápráztatóan szép szeretők. Ráel a sorjázó napok értelmére, a lenge papírra, a hollófekete tusra, a szépírás

és az olvasás élvezetére, a levélkészítés fájdalmára és hevére, és a sokféleképpen átélhető, kaleidoszkópként csillogó, önfeltáró és világot elpusztító szerelmekre. Ő az, akinek az élete az olvasóé, mert Viotti asszonyai, szeretői, barátai és a mondatai is azé, ettől fogva a múlté. Ha túljutunk a kalandoréleten, a velleencei karneválozáson, Rousseau libertinus életelvéin, a gesztenyenylásokon és a kopertaragasztó kifőzésén, a kezdeti fogalmazásokon, az igazgyöngyök elgurulásán, a karácsonyestéken, a tűzgyújtásokon, a lángfestményeken, a mindig tágra nyíló szemeken, a tusfesték rúdján, a fehér céhmesterré válás fokozatain, az aranysakálok üvöltésén, a szégyentől piros arc foltjainak látványán és a kontinensbelsői nagy havazáson, ahogy elketyegi sorsát az ingás, üvegketrecbe zárt falióra, s azon, amikor látjuk: a Nicolas Louis Robert által 1799-ben feltalált papírgép megjelenése miként teszi tönkre Viotti Mór saját maga számára elképzelt, békés és mértéket tartó életét. És a jövőt. S túljutunk az Illír Köztársaság röpke történetén, amely után az aprócska, saját életre vágó, ékszert hajukba fonó asszonyok maradnak csupán életben. És túljutunk a börtönszigeteken tett látogatáson, az ólomlemezre karcolt átoklevelek olvasásán, az őszön, a jeges-havas-zúzos télen, a csivitelések szögeire száradni kiakasztott tavaszon, hogy végre elkezdődjék az annyira várt és vágyott nyár.

De ez idő szerint Murter szigetén tartózkodunk, fenn a keleti part magas dombján, amelynek csúcsához a szájában kavicsokat tartó tenger partjáról hosszan kanyargó, zarándokok lépteitől és imáktól

fényes lépcső vezet fel, a kolostornál. A vakító kőfalak között felnőtt ciprusoknak közös itt az árnyéka, abban ténfereg a magára maradt sibeniki asszony, ő az, aki nem képes megöregedni, s hosszú szoknyája hol jobbra, hol balra lebben, ahogy lépdél, s hol egy hangyát sodor tovább ruhaszéle, hol egy csenevész bokorról veri le a rátapadt csíkos házú csigát, és jobb kezében egyetlen szál vörös rózsát cipel, amely olyan nehéz, hogy másvalaki talán el sem bírná.

Ebben a történetvégben nincs benne maga a történet, és annak hősei sem találhatók meg itt. A nagyléptű hősök immár közös históriájuk ruháját máshol, egymástól külön viselik. Itt kizárólag élénk szirmú, messziről látható, lampionos virágú növény növekszik, akár bokorban is. A bokor alatt enyhe illatú gomba nődögél.

– Elvirágzanak a rózsák – állapítja meg utóbb egyre gyakrabban, alkonyati sétái végeztével. S lenyugvása előtt, amikor hosszú, veres, frankmódi hajából kifésüli a napi gondok csimbókjait, ismét leszögezi:

– Elvirágzanak a rózsák.

Harminchat éves, mint mindig, mióta a sokfejű dómnál megszólítja Viotti, a világ kezdetétől a világ végezetéig ennyi marad, csupán a hajkoronáját növeszti, azáltal, hogy hajszálaikat meg-meglengeti a szél, a körmét, amikor széles vállú, néma és izmos férje hátába mar, s a szeme közepén a karimás tükrű pupillát, amely éjszakánként olyan tág és zöld, miként álmában szokott lenni a júniusi hajnalokon a tenger Murter és az illír szárazföld között.

Harminchat éves, hiába nyüvi el iszfaháni selyemruháit, mossa varádicsszirom-illatú szappannal pompás sörényét, vágja gyorsan növekvő körmeit, tépi sűrű szemöldökét, s hiába érzi néha, nyárelőközön, amikor váralji sikátorokban magányos sétákon vezekli le friss bűneit, hogy törekeny testének szaga ezeregy éves, elég, ha beletekint az alacsony homlokú házak egyikének ablaküvegébe, tudja, a megbánás ideje számára sosem érkezik el.

– Elvirágzanak a rózsák – adja át estéli mondatát a reggelnek, hogy az teljes napon keresztül néma maradjon, s csak alkonyatkor moccanjon meg s öltöszön alakot ismét, hogy újból kimondódjon, pontosan akkor, amikor a város felett csókaként köröznak a fekete éjszaka csapongó, vijjogó fellegei.

Azonban, mert nem ismeri sem az anyját, sem az apját, sem az embert, aki fölnevelte, azt sem tudja, hogy teste ugyan emberé-e, vagy sem. Nézi a tükör ezüstjétől szürke, keskeny arcát, nézi a vízfelszínen hullámozó domború homlokát, az ásványkristályok villogó oldallapján az aranyos metszésű asszonyorrát, a levelek peremén hízó harmatcsöppekben azt a nagy, figyelő szemét, és tudja, hogy nem hasonlít senki emberhez, még ha az emberek embernek találják is. Végighallgatja a réti peremizsek suttogását, a gromba viharok idején a kémények zsörtölődését, a hóhulrásban a szürke törzsű bükkös mocorgását és a vad-disznókat, ahogyan ricsajjal és szuszogással bontják ki a téli földből az összetöppedt, földalatti gombákat, megérti a mondataikat, és felfedezi, ugyanaz a világ

található a növényekben, az állatokban, a kőzetekben és a levegőben, mint az emberekben.

Egyedül a tűzzel nem talál közös nyelvet, bármennyire igyekszik, hogy a dolgát rendbe tegye vele. A tűztől, bárhol csapjon fel, megretten, és éppen a benne fölriadó érzés elől igyekszik mindig elrohanni, bárhova, ahova nem kíséri a lélekszínű lángok színe, szaga, melege.

NEGYEDIK

Ősz

Viotti Mór Aurél Ágoston abban az évben lát napvilágot, amikor Hollandiában Jan (Johannes) van der Meer elhalálozik. Idővel azonban születésének jeles dátuma bizonytalanná válik, s a kezdőpont tizenegy évvel korábbra tolódik. Viotti Mór mindmegannyi életének adódik azonos, keserű-édes ábrándja. Öröme szétrombolója, bánata okozója az, hogy születését nem pontosan anyakönyvezték a delfti plébánián, ott, amely templomának tornya a piactér szélén tör az ég felé, s Nieuwe Kerkként ismerik és említik majd évszázadokon át a helyiek, hanem 1664-ben, amikor elkészült az időközben elfelejtett, majd az egyik francia művészettörténész tevékenységének eredményeként 1842 után újra ismertté vált festő népszerű műve, a *Levelet olvasó kék ruhás nő*.

Arról álmodozik, míg az egyik hóhullásos reggel képzelgésére rá nem borul a hit palástja, amikor óriás fehér szárnyakkal, kavarogva érkezik meg a hó a városba, hogy ennek az olajfestménynek az elkészülte az ő születésének pillanata is egyben. Így tehát a mű tartalmazza az ő testi létezésének magyarázatát.

Előzékenységre utal, amikor a főhős amúgy köznapias életének kezdete bizonytalanságban marad, s az iránta érdeklődők választhatnak 1675 és 1664 között, vagy nagyvonalúan akár el is tekinthetnek a döntéstől.

A festmény kapcsán egyebek között megismeri saját halála időpontját is, hiszen a megfelelően ellenőrzött adatok segítségével előre kiszámíthatja annak bekövetkezése dátumát is.

Ezt a következőképpen viszi véghez:

A Jan (Johannes) van der Meernek tulajdonítható művek száma idővel radikálisan csökken. A festő szerzeményeit felfedező francia művészettörténész 1866-ban még 76 képet tulajdonít neki, huszonkét évvel később már csak 56-ot ismernek el. 1930-ban csupán 30 művet tekintenek egyértelműen a delfti mester munkájának, és kizárnak minden olyan alkotást, amelyen nem mutatkozik meg a legszigorúbb műgond és igényesség. Utóbb tizenhat szignált képe sem bizonyul egyöntetűen tőle származónak, s mára mindössze azt a két munkát tekintik hitelesnek, amely a névaláírás mellett az évszámot is tartalmazza. E szerint 2011 az az év, amikor kétséget kizárólag bebizonyosodik: Jan (Johannes) van der Meer egyetlen alkotása sem eredeti.

Viotti Németalföldhöz kötődő élete, amely 1732-ig tart, eseményekben szegény, ne feledjük, ekkor Delft ugyancsak sivár város, mivel előbb a belvárosában álló puskaporraktár robban fel, amely megsemmisíti a település legnagyobb részét, majd pedig az éghajlatváltozás miatt eltűnik a város levegőjéből és folyói

felszínéről a remegő, addig oly jellemzőnek talált ikrás, mézszerű fény. Emiatt Viotti élete sem lehet történetekben gazdag. S mindaz, ami az 1732 utáni Erdély, ami 1805 után Tisno, 1840-től Mons, majd a huszadik században Veszprém, nos, ez a születéssel és halállal több szakaszra tépett, de mégis egyetlen élet házasságtörésektől zsúfolt.

Egyetlen jelentős hollandi fordultnak, amelyről utóbb kiderül, meghatározza kiegyensúlyozott életét, a *Levelet olvasó kék ruhás nő* megpillantása bizonyul. Beleszeret az alkotásba, amelyet annál a péknél fedez fel, akitől a táplálékát beszerzi, annak is éjjel-nappal nyitva tartó, a kemencéktől rongyokkal levásztott, tenyérnyi üzletében: a munka készítője zálogban hagyja a frissen sült kenyérhéj illatát árasztó boltban, hogy magával vihesse népes családja számára a frissen sült kenyér belét. Nem az azon fölfedezhető, hosszan elnézhető ifjú asszonyba szeret bele, nem a visszafogott mértékkel berendezett, ámbár polgári létre utaló családi laktér által jelzett életmódba, és nem abba a harmonikus mikrokozmoszba, amelyet a sűrű fénytől átjárt zárt szoba ígér, hanem az alak tevékenységébe. A leányasszony egy levél legelső sorait olvassa. Elején tart a históriának.

Viotti Mór életét ama probléma tölti ki, amelynek megoldásához az vezethet, hogy megtudja, ki a papírlapon levő, kizárólag a lány számára megismerhető, a kép nézője számára láthatatlan szöveget fogalmazó feladó. Ki képes megalkotójává válni ennek a szemmel követett, teljes odaadással olvasott levélnek, amely egyszerre tud szintiszta üzenet és ez

üzenetet elrejtő, minden hivalkodástól mentes csomagolás lenni?

A festményen ugyan csupán a bútorokkal, egyebekkel mértéktartóan berendezett szoba látható, de annak berendezése ablakot nyit, ha nem is a városra, de a nagyvilágra: a szobafalon alálógatott térképen az 1606-ban felfedezett, eleinte Új-Hollandiának mondott, később Ausztráliának átnevezett kontinens azonosítható részlete fedezhető föl. A lány ruhájának és a két szék kárpitjának anyaga sem helyi termék, miként az összegyűrten az asztalon heverő szőnyeg is keletről, az arab világból származik. Ez az alak a világmindenség középpontjában él, ezért is csurom kék szín a ruhája, s most ér el hozzá, fogja meg kezét a hozzá küldött, neki szóló, messziről kapott, régóta várt üzenet. A lány a levél érkezésének pillanatában az ablak alá állított asztal mellett ül, és a keretre feszített vásznat hímezi szorgalmasan. Türelemmel végzett, összpontosítást igénylő munkája azonban nem járul hozzá sem mindennapi, sem alapvető szükségleteinek kielégítéséhez. A hímzés eredménye számára használhatatlan luxustermék csupán, melyet majd elajándékozik. A delfti asszony, annak ellenére, hogy aprólékos munkájával hasznosan töltötte ki idejét, amint az elvárható a gazdag polgárasszonyoktól, teljes lényével arra a bizonyos, a külvilágból kacskaringós úton hozzá eljutó hírre várt. Egész lényével csak ezt várta. S e levelet immár az ujjaival érintheti. Régtől vágyott e küldeményre, a szalag, amellyel az iratot – mint titkot tartalmazó ajándékot – átkötözték, sebtében megoldott, s most a hímzőkeret mellett hever az asztalon,

a hét ragyogó, igazgyöngyből fűzött gyöngysor közelében. A levél az ünnepnap eseménye.

A puritánul, mégsem siváran berendezett, szolid jólétre utaló szoba lakója a leányasszony. Szoknyája igénybevételt tűrő, tartós anyagból készült, köpenye ugyan értékes, de puhasága, szabása azt sejteti, hogy egyben kényelmes, feltehetően mindennapi viselet is: a hűvös szalonhoz hozzátartozó, derék alá lógó, szalagokkal a kézen és a mellen összefogott, szorosan zárt, megszokott öltözet. A köpeny gallérja mintha két lágyan ívelő, puha és könnyű, fiókának való anyagszárnyból készült volna. És szüksége is van e kényelmes, meleg ruházatra a kép főhősenek: várandós. Testtartása szerint terhessége a nyolcadik hónapban jár, s két-három hét múlva megszüli gyermekét. A magányos, önmagát biztonságban érző asszonynak a magzat nemzője, a megszületni készülő csecsemő apja küldte szerelmes és aggódó, sorsa alakulásáról beszámoló levelét.

Viotti Mórnak ez a szerelmes levelet olvasó nő válik érdeklődése központjává.

Szeretné, ha az az odaadás, amelyet a nő alakja jelenít meg, őt illetné.

Ha a gyermek az ő ivadéka volna.

Ha ő ölelné azt az asszonyt.

És ezért választja azt a szakmát is, amelyet hamarosan saját hivatásának tekint.

Élete során levélírással keresi kenyerét, a fogalmazványai révén tartja el magát és családját. Leginkább olyanokkal, amilyeneket a szerelmesek mindenkitől elhúzódva, a mondatok fonalán egymás után előper-

dülő gyöngyszavak nyomába eredve, szívdobogások közepette szeretnek olvasni.

Hősünk élete először akkor kezdődik, amikor Európa nyugati része éppen csak megtanulja a nulla megnevezését, amikor a protestánsok Elzászban karácsonyi adóként tűzifát szolgáltatnak be földesuruknak, s ezt karácsonyfának nevezik. Amikor a tizenhatodik század elejétől otthon is elkezdenek ajándékot adni, azaz fenyőt állítani, eleinte a fákat a mennyezetről lógatják alá, és kis piros almákkal díszítik. E századvégtől rózsát és egyéb, színes papírból hajtogatott virágot aggatnak a fenyőre, és igyekeznek azt tavaszba öltöztetni. Bárkinek joga van karácsonyfát állítani, miként feldíszíteni is.

A tizennyolcadik században e divatot gyertyákkal egészítik ki a Németország-szerte, ahonnan e szokást a bécsi arisztokráta családok és művészek is átveszik. A fenyőfaállítás divatját Angliába Viktória királynő férje, Szász-Coburgi Albert viszi át, ahonnan a kíváncsiak révén a tengerentúlra is eljut.

Pesten az első karácsonyfát Brunszvik Teréz grófnő állítja 1824-ben, s két évtized múlva a térség városáiban az új szokás teljes polgárjogot nyer. A fát kezdetektől fogva almával, dióval, ostyával, mézespogácsával díszítik, a tizenkilencedik század végével az ünnepi fa összképét üvegdíszekkel és sztaniolba csomagolt fondantcukorkákkal egészítik ki.

S hősünk élete akkor ér véget, amikor Európa népe elfelejtette, hogy a német nácik egykor a karácsonyi

jelképeket propagandisztikus célra sajátították ki, és a zsidó hagyományt is idéző keresztény ünneppel szemben a rasszista ideológia és a mitikus germán múlt bűvöletében élték meg a napfordulót, majd pedig amikor a 2000-es években a karácsonyi ünnepkör bemutatására Európa-szerte kiállításokat szerveznek, hogy a könyörületesség, a jószívűség és nagylelkűség a kereskedelem ünnepévé váljon.

Szavakat ad a tűz szájába, és érdeklődéssel figyeli, mi lesz velük.

- Adná a zöldet?
- Lehetetlen ugyanazt az árnyalatot.
- És ha a kéket?

Viotti Mór apró darabokat tép le abból a teleírt papírosból, amely eddig összegyűrtten hevert a padlón, és bedobja az egyiket a kandalló tűzterébe. A láng kéken csap fel, mintha borszesszel locsolnák! A lányka fölujjong. A kék, akárha Szűz Mária köpenyéről kerülne oda, hiszen a kék csakis akkor lehet oly meleg, mint a tűz, ha menyei az eredete. Azt, hogy a kékek közönségesen hűvös vagy éppen hideg hatásúak, a helyi festők tevékenysége nyomán Delftben mindenki tudja.

– Elismétné? – szólítja meg az egyik érdeklődő asszony. A hangja érdes.

A szobában sokan tartózkodnak, mert bár ezen a vidéken tüzelő híján az emberek nem engedhetik meg maguknak gyakran, most mégis fűtenek. Az ilyesmi zsúfolt és rendetlen helységeket volt szokásuk a piktoroknak ábrázolni: a szobasarokban rózsát faló

disznónak, a padlón heverő feldőlt edénynek, a réz-orrú kismamának, vetetlen ágynak humoros hatást tulajdonítanak. Mindenesetre jobban kedvelik, mint az oltárképeket, a tájképeket vagy a mitológiai témájú jeleneteket.

Viotti a székén hintázva tépegeti a papirost, s a kérsre kékre festi a tűztérben kuporgó lángot.

– Grácia!

– Köszönöm! – tapsikol a lányka, és a padló szemetéből előhalászott tojáshéjat morzsol szét, s ad át a kimért mozdulatokkal tevékenykedő férfinak. – Ezzel is lehet?

– Próbáljuk ki!

Viotti, mintha alkémikus lenne, kísérletezik. A természetük szerint éghető dolgokat ejt a lángba, mint ha egy terjedelmes enciklopédia szavait, s fellistázza, miként tanulja meg a tűz kimondani azokat. A teleírt rongypapirost, amelyet összegyűrve elhajít valaki, talán éppen a férfi, aki a sapkájára Szent Jakab kagylóját tűzte, és aki az asztal előtt ül ugyan, de egy akkorka széken, amely aligha nagyobb a sütőtöknél, így állával sem éri fel a bútor lapját, nem hogy elérje a rajta levő tányért, nos, ezt az elhasznált levelet a tűz kéknek mutatja. A tojáshéjat – kárminvörösnek. A rózsát – feketének. A citrom héját – fehérnek, és egy pillanatilag szikrázóan is.

Elveszi a felé nyújtott, maszatos gyerekkézből a felajánlott zsinórt, s ahogy ujjával hozzáér a nyitott kis tenyérhez, az addig gyöngének tűnő ujjak rácsapódnak felnőtt ujjaira. Ő maga rebben meg ettől, a lányka pedig föl kacag. Két kék szem csüng rajta. Először ve-

szi szemügyre alaposan a tekintetére sóvárgó leányt, talán ha tizenkét éves lehet, fejletlen jószág, mégis úgy találja, akad valaki, aki kitartóan és valóban érdeklődően figyel rá. Éppen őrá.

– Melyik szó a viola?

E kérdésen eltűnődik. Ugyan miként jön rá, ha nem okossággal, hogy szótárt készít, amelynek segítségével egybekötheti a tűz és a saját szavait?

– Naplementét csinálunk?

– Nem, nem! Adventus Dominit!

Eszerint, s ez előbb fölkaparja, majd megnyugtatja, végül újból fölkaparja, a lányka, szutykossága ellenére, jól nevelt és helyes erkölcsű, ámbár, ha a violaszínt az Úr eljöveteléhez kapcsolja, akkor katolikus. Viotti azonban, ha szakadatlan büntudata is van emiatt, nem vallásos. Aggódása úgy járja át a testét, mint a szél a lécekből épített csúrt. Katolikusok közé keveredik, akik pénzen váltják meg a hitüket? Aztán arra a kérdésre figyel, mi alapján lesz vélhetővé, milyen tulajdonságából, mely tevékenységéből silabizálható ki, hogy ő maga pápista hitű. Végtevére, nem lehet buzgó, képromboló kálvinista, aki színeket teremtve festményeket készített a tűzzel. Okfejtése eredményeként a szempárt, ha hitetlenné is kell tennie, nem kívánja többé szabadon engedni.

Mindenesetre késével levakar a gyűrűje kövéből egy kevéske port, s amint azt a kandallóba fújja, az nem violára, hanem bíborra festi a tűzfényt.

A lányka szorosan odahúzódik mellé, és közlőről veszi szemügyre a barackvirágszínű, csillámos kövecskét.

– Lilalit – fűzi hozzá magyarázatul. – A brazil vad-emberek a nyelvük alatt melegítik, az enyém éppen a szopogatások miatt vált ily fakóvá.

Viotti Mór, jobb dolga nem lévén, úgy tűnik, kitalálja a tűzképet. A lángok megfestése azonban egy szótár elkészítését szolgálja, hiszen a szenvedélyes kutatás célja azoknak a kifejezéseknek a föllelése, amelyek egyszerre lehetnek fény-, hő- és színtermészetűek, ezért alkalmasak leginkább az emberi érzelem kifejezésére. Óvatosságból azonban azokra hagyja a véleményformálást, akik a tűzfestés módszerének kidolgozását önként választott feladatának állítják, s akik számára olykor-olykor be is mutatja e tekintetben elért eredményeit. Ilyenkor mindenkinek a kezébe nyom egy-egy felfoghatatlan eredetű port, szövetet, gyurmaszerű anyagot, cetlit, követ, fémrudat, s akire pálcájával éppen rámutat, annak gyorsan a lángok közébe kell engednie, amit a markában tart. E tevékenységet nem szükséges különösebben gyakorolniuk, mindenki rögvest tudja a szerepét, s e művelet gyakorlásában bárki tehetségesnek bizonyul. A maguk szórakoztatására állóképek sokaságát teremtik így meg, olyan környezettel és alakokkal, amilyeneket éppen látni kívánnak. S nem akad köztük egyetlen olyan férfi és nő, illetve lány- és fiúgyermek, akinek a tehetség ne növesztene könnyű madárszárnyat, méghozzá egyszerre kettőt, a jobb vállára és a bal vállára, széleset és nagyot, mint az ölyvé, avagy az arkangyaloké.

Az emberek szívesen járnak ilyen összejövetelekre, mert itt azok festhetnek képeket, akik amúgy

képtelenek rá, s olyanok jutnak festményekhez, akik a vászonra vagy papírra festéssel varázsolt látványok megvásárlását illetően nem elég tehetősök.

Keleti szőnyeget, ismétlődő mintájú tapétákat, portrékat, csendéleteket, csoportképeket, s végezetül akár csataképeket állítanak együttesen elő, miközben megtapasztalhatják a közös munka minden szépségét és a közösség teremtető erejét.

Viotti azonban nem a családot, a barátokat, a céheket, a mindenféle közösséget összetartó tűz képeire ügyel. Ráébred ritka tehetségére. Kezdetben kizárólag tőmondatok, de idővel bonyolódó, bővített mondatok kimondására válik képessé a megzabolázott tűz által. S e mondatokból annak számára, aki általuk képes lett meglátni a történetet, a gyorsan fellobbanó és egyre hevesebbé váló szerelem históriája bontakozhat ki.

Ekként szerez magának feleséget. És így szerez magának férjet a felesége.

Viotti Mór hollandi élete során megtanulja, hogy akkor is létezik valami, ha éppen el van rejtve. Legyen az akár tárgy, fogalom, ember vagy jelenség. S ha az rejtve sincs, mert egyelőre csak elképzelésként létezik, akkor is.

Az amszterdami Blaeu nyomdában betűmetszéssel és betűöntéssel foglalkozva többnyire az ív nagyságú merített, vízjeles papirosokon, azok szemképrázató fehérségén töpreng, jól tudja, belőle nem válhat nyomdász, s ha iparos lesz is valaha, akkor a papír

mesterévé válik. Feladata, hogy figyelmes segítőtje legyen a magyar, Fogarasról érkezett lectornak, aki az anyanyelvű *Biblia* nyomtatásának felügyeletére érkezik Hollandiába.

Hogy a pénzt termelő nyomdászat művészet, azt tőle, ettől a hungarustól tanulja meg. De hogy a papírkészítés sem egyéb, annak bizonyítására időt kér a maga és népe számára a világot megteremtő Istenétől. Végezetül érvként azt mondogatja:

– A papír erősebb a kardnál.

Ezért a nyomtatásra és az annál is fontosabb írásra alkalmas papír előállítására adja a fejét.

Összekuporgatott pénzén egyik Delfthez közeli településen hozzájut a karjai közé fekete vásznat feszítő, egykor a tengervíz maradékának lecsapolásához használt vízátemelő, tornyos szélmalomhoz és annak fojtó szagokat árasztó csatornaparti telkéhez, ahol aztán megépíti a maga, ugyancsak a szél energiáját felhasználó papírmalmát. Sikere nem marad el, munkálkodása eredményeként a negyedik évét tíz alkalmazottal kezdi.

Úgy kelepel a malma, ahogyan csupán az Afrikából érkezett gólyák tudnak. Megnyugvással és örömmel. Az alkalmazottak szorgosan, egymás tevékenységére figyelve készítik a kitűnő minőségű, könnyű és puha papírt.

Viotti a mézszemű, fakó bőrű, nála huszonöt évvel fiatalabb lánykának, akit feleségül választ, s aki neki, egybekelésük után a kilenc hónapot éppen bevárva, iker fiúgyermekeket szül, akiket fél év múlva magával ragad a gólyához hasonlóan délről érkező, lassan

köröző fekete halál, így meséli az ugyancsak délről érkezett papír készítésének stádiumait.

– Kerék a kezdet és szita a vég, köztük ott az inasok, legények és mesterek csapata. A hajnalban munkába kezdő inas a rongyvágó késével felaprítja a megvásárolt rongyot, s belerakja, amennyi belefér, de egyenletesen lazán, az anyagszekrénybe. Abban a kőfenekű, deszkaoldalú edényben folyik a rothasztás, amely rossz minőségű rongy esetében nyolc-tíz, jobb esetében öt-hat napig is eltart. Ekkor mésztejet öntenek a masszára, abban négy-nyolc napig tovább áll a málló és színét veszítő szövet. Másik, ugyancsak fontos előkészítő munka a csontokból történő enyvfőzés, illetve a timsó porrá zúzása. Inas készíti a pépet is: a megrothadt rongy rostjainak szétmállasztása a feladata, még azelőtt, hogy a malom zúzdájába és őrlőjébe – a nagy forgó, késekkel kirakott belsejű dobba – kerülne, ahol a szél ereje által a felpép alig fél napi zúzás eredményeként készpéppé alakul.

A fiatalasszony megrettenve húzódik az erős izomzatú, apja korabeli férfiúhoz, aki nem tudja fogadni e mozdulatát. Közös életük, habár nem több az fél évtizednél, mindvégig ilyennek mutatkozik: a meghittség és a szárazság vegyüléke, amelyben egyikük sem érzi boldognak magát.

– Ezután következik a tulajdonképpeni papírkészítés, amely három legény: a merítő, a rakosó és a fektető együttes munkája. A kádban állóvízzel hígított pépbe a függőlegesen tartott szitát bele kell nyomni, majd vízszintesre fordítva kiemelni, akként, hogy a merítőszita dróthálóján a rostok össze ne kuszálód-

janak. A rakosó a szitáról nemezre borítja a nedves papírlemezt, a 182 darabonként egybeállt duzmát aztán, a nemezről lefejtve a terméket, a fektető szét-szedi. A szőrköteleken szétteregetett, pillanatról pillanatra egyre könnyebb papírt száradás után enyves vízbe mártják, majd újabb szárítást követően simítják, s kalapálják vagy sajtolják.

A családot alapító, céhmesterré emelkedő Viotti Mór, tisztességét és megbecsültségét bizonyítva, új névhez jut, amelyet aztán haláláig visel. Ő lesz a delfti parasztok által adományozott nevén a fehér mester.

– Gondolj a szemedre! Kicsi, de hatalmas dolgokat lát!

Haldokló feleségét a teremő végtelen szeretete és nyugalma irányába igyekszik fordítani. A cérnaszálnyira fogott asszony, túl azon, hogy eltemeti ikreit, túl szülei és szeretett testvérei halálán, túl örömek nélküli házasságán, túl azon, hogy sem enni, sem inni, sem üríteni nem képes már, akit átjár a fájdalom, s kitömi, mint gyászpárnát a fekete récetoll, csak nézi Viottit, és azt mondja:

– Kérem a szemfedőmet.

Utolsó egészséges hónapjának valamennyi hasznosítható ideje a hópehelykönnyű selyem kihímzésével telik el. Mintha valami ösztökélné, hogy gyorsan fejezze be munkáját. Az áttetsző szövet csupa kék, szürkés-kék, barna, zöld, fekete és sárga virággal telik meg, azokkal a színekkel, amilyen az emberi szem.

Viotti Mór tisztában van azzal, hogy szenvedő, ágyában kínok közt vergődő asszonya túljár az eszén.

Nem azt csinálja, amire rá akarja venni. De úgy tűnik, valami értelmet, mégpedig az övétől különböző, a férjétől eltérő jelentést ad a dolgoknak. Vajon honnan tudható, hogy hibát követ el, vagy pedig valóban független lénye szólal meg, netán általa maga az Isten?

Tudja továbbá azt is, hogy élete mindmegannyi öröme és szerencsétlensége délről érkezik, és a továbbiakban is onnan fog betoppanni, ezenképpen arra a vidékre soha nem vágyik. S ha mégis eljut oda, tisztában van vele, az maga lesz a szerencsétlenség.

A temetést követő esztendő karácsony éjszakáján leég a malma, pernyekönnyűre változik a háza. Amikor felébred azon a bizonyos szeles éjjelen, alkoholtól bódult fejjel, zsírszagot árasztva ég a tető, a tenger felől érkező szélről a lángok átsapnak a szélkerékre, majd menten elterpeszkednek és mohón belekapnak a malom zsindelyébe is.

Nem áll oda az inasok és a legények közé, nem hordja a vizet, nem oltja a tüzet. Nézi a lángokat, vagyis inkább számolja, fennhangon, a láng szirmait, és arra sem reagál, amikor rákiáltanak, álljon legalább távolabb, hiszen akadályozza a mentést.

Reggelre semmivé válik szorgalmával teremtett vagyona, a nehéz bútorok, amelyek aprócska termetű feleségével együtt érkeztek a házába, égnek a legtovább, de mire megvirrad, már hideg füstté és könnyű hamuvá válik az élete. A szél oda fogja sodorni, tudja, ahová kedve akarja, és azzal is tisztában van, hogy ez ellen nem fog tenni semmit. Leginkább azon töpreng,

hogy miként égnek oly gyorsan el a tömbjeikben nehezen lángra kapónak, nehézkesen égőnek tartott papirosok, amelyekből ugyan nincs sok, sem a szárítópadláson, sem a raktárban, mert épp az előző héten szállította el a megrendelő, s rongyok híján a rothasztást sem kezdték el. Kétségtelen, hogy a fürge lángok között füstszerű, áttetsző, lenge alakok hajlongnak, papíriveket kapdosnak fel a tárlókból, egyenként tartják az izzó és sziszegő zsarátnok hunyorgó testéhez, hogy megszínezzék a lángszirmokat. Az enyves papírtól kék árnyalatot, a sok mésztejet tartalmazótól téglavörös színt, a konyhasóstól élénksárgát, a káliumsóstól fakóibolyát nyernek, és kibomlanak a tűzvirágok, tavaszi és fényben úszó, testében világító kertet teremtenek a csatorna mellé, amelyből az emberek hiába is merítik vödreikkel a vizet, nem múlt el, csak pompásabb lett. Sőt, mert a csatornába behull a rézgálicos zsák, annak vizétől karcsú, hosszú páraindát növesztő, zöld lángok nyúlnak elő. Kétségtelen, hogy mozgékony lények érkeznek az éjszakából, s a tűzvészt szítják, ellenük, Viotti Mór legalábbis így gondolja, és sejti: tenni nem is szabad, és nem is érdemes semmit. Ha nem is Istentől és a hozzá közeli lényektől származik a tűz, amely magába emészti a múltját, de ha egyszer fölcsap, már nem fojtják azt meg, s nem parancsolják vissza a helyére, mint óljába az acsarkodó kutyát.

Láthatja tehát ott tolongani a lángnövelő lényeket, éppen az ő fehér mestersége termékeivel táplálják a tűz növényeit, s állítja, hogy a magasba lobbanó tűztől nem is olyan távol, ott kuporog az ő halott fe-

lesége, didereg, összekoccannak a fogai, hiába temet-
ték prémes ruhába, meleg szövetekkel bélelt faládába,
csapzott hajából csöpög a víz, és nem képes megszá-
rítani azt a hirtelenjében elviselhetetlenné vált hőség-
ben sem.

– A francba! A francba! – kiabálja, de ahogy nem
támad rá a rontást elősegítő alakokra, nem segít az
asszonynak sem, mást sem tud, csak meredten bele-
bámulni a színeikkel együtt megelevenedő s azokkal
együtt menten elfoszló alakok életébe. A saját legen-
dáját nézi meg utoljára ott.

– Jól van, uram?

– Igen.

– Biztosan?

– Mit akarsz ezzel mondani? – s bár felismeri a se-
gédjét, a neve mégsem jut eszébe. – Jos, Augustijn,
Pieter vagy ki a fene vagy te?

– Uram, nem húzódna távolabb? Még megsebe-
sül!

– A nevét kérdeztem!

– Albert vagyok, a fél éve idekerült inas. A szitákat
kötöm.

– És mi az ördögnek károg?

– Menjen arrébb!

– Ki?

– Maga, uram, tisztelettel!

Végül nem esik baja. Ám napokig nem tudják el-
vezetni őt a tűz maradványaitól. Aztán a negyedik
reggelre leesik a hó, röpké időre fehérre válik a mély-
földi táj, peremén a fűzfákkal és a hodályokkal, s mi-
vel mindent elborít, mint amikor papirossal húzzák

be az asztallapot, már semmi nem emlékeztet arra, hogy fából ácsolt tanyaház állt itt egykor, papírmalommal, kerítéssel, lakókkal együtt, s az egészből még csak enyvszag sem marad.

Miután eláll a hóesés, a kiürült portán legelőször a hamuhalmok színe üt át a hóleplen. A szürke és fekete foltok és vonalak új irányt adnak gondolatainak: teleírt levélnek látja a vidéket, amelyhez magának is köze van, de nem képes rájönni, mi. Ugyan ő írja-e, avagy csupán neki szól az üzenet? Bármelyik legyen is, ő bizony mind az írás tudományát, mind az olvasását elfeledte.

– Mindenhatóm! Úgy adsz, hogy amit korábban nyújtottál, azt közben visszaveszed!

Hunyorog. Hó az, vagy más egyéb? Levél, levél!

Eldönti, hogy leveleiben szokásos gyöngybetűivel miféle maradandó nyomot hagyó anyaggal fogja a papirost teleírni.

Viotti dönt. Bosszúját zúdítja az ellene felágaskodott világra. Annak gazdájára is. És leveleket fog írni, hajnalhasadtától sötétedésig, január elsejétől december végéig, e naptól fogva élete végéig, és ha netán több élete lenne, akkor is nap mint nap üzeneteket skribál azok befejeztéig, mígnem vissza nem adja számára azt, akit elvett az Úr, vissza nem kapja őt, s üzeneteket kíván az elmúlt időbe visszapostázni, mert amit elmulasztott, hogy asszonyát szeretetbe bugyolálja, így még megtehetni, korrigálhatja, és mert egyedül ez a lehetőség teremt neki alkalmat arra, hogy érezze, az elmúltat átformázza jelenné, és testet adjon annak, ami nem egyéb árnyból.

Ugyan sok örömet, boldogságot, figyelmet és gyönyört nyújt a szeretőinek, de mindaz az elragadtatás, meglepedés, érdeklődés és élvezet elhanyagolható amellet, amit ő maga kap a nőktől. Főként azoknak egyikétől, Aleidától.

– Add ide az olajat! – szól rá, ha nem tartja idejében a kannát, és a mindig hallgatag, félbolondnak látszó Viotti odaadja.

– Add a cserlevelet! – leveszi a polcról, és azt is átnyújtja, ügyelve, hogy a vékony falú üvegpalackot biztonságosan tartja.

– A rudat poríthatod! – és a férfi szokott mozdulatokkal elvégzi a rábízott feladatot.

Aleida az az asszony, aki mindenkor tudja a dolgát, s ezt a környezetétől is elvárja. Ezért rendszerint sokan veszik körül, telve a háza elfelejtett, de hamarjában felfedezett rokonokkal, kis igényű, ámde szorgalmas cselédekkel, de mindenekelőtt portékáktól zsúfolt üzlete a keleti árucikkekre áhítózó vásárlókkal. Nem valódi gyarmatáru-kereskedőként tevékenykedik, szokta mondani, neki nincs még annyi bűne, hogy ilyenféle kiszámíthatatlan foglalatossággal vezekelnie kellene, de a kelleténél valahogy mindig több olyan ember gubancolódik szoknyarojtjai közé, akiknek, hiszen egyetlen életük nem elegendő sorsuk beteljesítéséhez, kijut a több életből is.

– A bűn az övé! – int fejével a csendben szöszmötölő Viotti felé. Aztán, hogy vádját enyhítse, gyorsan kijelenti:

– De istenként hancúrozik az ágyban! Úgy ölel, mint aki újra meg tudna engem teremteni! Értik? Emberek!

Aleida csupán a gyarmatokról származó nyersanyagok – kövek, ásványok, növényi és állati eredetű furcsa készítmények – beszerzésével foglalkozik, azokkal pedig azért, hogy saját munkájával festékeket, pasztákat és titkos összetételű gyógy- és élvezeti szereket állítson elő, olyanokat, amelyekre kereslet mutatkozik s árusításuk jövedelmező.

A délutánban a kert nyírfái aranylanak. Az előzvegült, elszegényedett, szolgamunkára fogott Viotti Mór egyedül marad lány húsú szeretője házában, s a kék égre pillantva alkalmasnak találja az időpontot és a helyszínt arra, hogy tapasztalatai alapján az első tust önállóan elkészítse. Fejében az utóbbi napokban egyre határozottabban mocorog a készítés, hogy, ha tudomása van róla, békével ellássa, betöltse feladatát.

Óvatosan kézmeleg vizet tölt az ugyancsak meleg dörzskő mélyedésébe, inkább kevesebbet, mint sokat, nehogy az első mozdulattal elrontsa a munkáját. A nedves kőre merőlegesen tartva dörzsöli a vízbe bele-belemártott tusrudat. Enyhe köröket ír le, hosszan, eltart az tíz *Ave Maria* elmondásáig, mígnem a tuspor és a víz keverékének főlzíne csillogóvá nem válik.

Azt a tusrudat, amelyet írásra kész oldattá alakít, ugyancsak maga állítja elő, fából, növényi perjékből, amelyet elhamvadt házában gyűjt egybe. A finommá tört, átszitált por alakú otthonát ugyanazzal a birkalábból készített enyvvel, amelyet a papír sima felületének kialakítására használ, keveri el, és rudakat formál belőle. E megkeményedett tust morzsolja előbb

szét a kövön, s most azt próbálja ki, hogy vízzel folyékonnyá téve a szürke és a fekete milyen átmeneteit képes kikeverni.

Nem áttall a középkori kódexillusztrátorok kedvelt anyagából, a cserzőgubacsporból adagolni a sűrű tushoz, amelytől cseppnyi, almamagra jellemző barnaságot kíván adományozni a festékének. Nem tartja azt sem méltatlannak, hogy e keverékhez, mint egykor a kínaiak, szezámolajcseppeket és petróleumlámpa-kormot is adjon, ráadásul szemernyi kámforral és rózsavízzel is illatosítja, hogy írás közben felérezhesse maga is a mennyország illatát.

Senki nem zavarja meg, így megalkotja a tökéletes íráshoz szükséges eszményi festéket.

Megírja vele történetesen az első levelét.

Aleidának.

Amelyet utána, kapkodó lélegzettel, menten eléget, s az így nyert finom hamuval sikerül a kívánt sűrűségű, majdhogynem pasztaszerű, a papíron immár szét nem futó, szerte nem szívódó tusfolyadékot előállítani. A kalligráfia-finom sok tusvonal fénylik, a fekete jelekből összeálló hálózat nedvesen csillog a levéllapon, időbe telik, amíg megszárad, ahogy idő kell a tűz leégéséhez, a virágzó ág terméssééréséhez, a fából a kámfor alácsöppenéséhez és a csöpp kristálylyá jegecedéséhez is.

Ebben az időben kezdenek pusztulni az angyalok. Egyre kevesebbet látni közülük az égbolton, a városokban, s a mezőföldön átvágó utakon sem bukkan-

nak fel. Egyszer csak aztán a templomokban is faragott fadarabokkal cserélik ki őket. A bennszülöttek között azonban minduntalan olyan figurák tűnnek föl, akiknek vagy turbánba bugyolált az agykoponyája, vagy rézbőr borítja a testüket, és csipetnyiket dugdosnak az orrukba a bűzlő, sárga Nikotiána-növény porából, másoknak tányérajkul nő és fagyöngyök koppannak össze, ahogyan alálógnak, a fülükön. Viotti attól tart, hogy elérkezik az idő, amikor a hozzá szólók közül senkit sem fog megérteni.

Összebarátkozik Ambrusával, azzal a spanyol területről északra húzódó, a hideget és a szelet kedvelő úrral, aki a megváltozott idő tanúja, s annak ellenére, hogy kartéziánus, tagadja az Isten szerepét. Elég Isten biztonságot ígérő személyét kiiktatni a létezésből, s Viotti menten úgy tapasztalja, hogy közelebb kerül Ambrusához. Néha-néha összetalálkoznak, számot vetnek idejük perceivel. Talán barátok. Talán nem.

– Nem tudom, hová tűntek – kémleli Viotti az egyik ilyen találkozásukon a templom épületét.

– Nem lehetetlen, hogy sehová.

– Ugyan! Higgyen az érzékeinek! Rajtuk kívül úgyszincs mása.

– Ha angyalok, akkor képesek az általunk érzékelhetőkön túlra is átállni. Mondjuk éppen innen léptek le. Közülünk.

– Aha. Azt mondja, ott sóvárognak ezekben az átkozott falfülkékben most is?

– Meglehet.

– És se szemmel látható testük, se füllel hallgató hangjuk?

– Azt.

– Jól van.

Ambrusa hitetlenkedik egy darabig, s hagyja, hogy lekösse a figyelmét az eleredő eső. Aztán mégis megszólal.

– Mi kellene ahhoz, hogy láthassuk őket? Miben kell tökéletessé válnunk, hogy közéjük kerüljünk?

– Látni lenne kedved? Nem tudsz te olyan jó lenni!

– Igen. Nem tudom. Talán. Nem.

– Igen vagy nem?

– Igen.

– Ambrusa, ahhoz lelkednek kellene lenni! Az angyalok látásához az kell.

– Nekem van lelkem! – kiált fel. – Ahogyan neked is! Hát nem tapasztalod?

– Van, kétségtelen.

– Ha pedig van, és az angyalok nem láthatók a dőmon, a párkányzaton, a fali fülkékben, a bejárat kapuzatának oszlopain, hiába is magasodik itt s tör az ég felé ez a templom, nincs, mert logikailag lehetetlen, Isten.

Annak, akinek hosszú élet jut, biztosan rövid a története. Aleida úgy utazik el Indiába, hogy előzőleg Viottit elküldi, nézze meg, milyen lehetőségek rejlenek a kijevi kereskedők Urálból beszerzett szőrméiben. Finom, könnyű prémekkel rakja tele utazóládáit Viotti, s amikor visszaérkezik, szőrszálaktól csupasz bőrökre lel a ládafedelelek alatt. Aleida nyomát sem találja, s amikor ráébred arra, hogy a szeretője úgy

számolta fel Európában az életét, és hajózik el, ki tudja hová, hogy kifizetődő befektetést kommandál számára, mintegy azt kívánva ezzel, hogy emlékét megőrizze, már nem bosszankodik a semmire se jó, lekopott bőrök láttán. Eladja a bőroket annak az ismerős könyvkötőnek, akinek házában meghúzódik, de az árukból nem jut semmi hasznoshoz. Visszatér a tuskészítéshez, s élete végéig ezzel a munkával tartja fenn magát.

Viottira, halála után, a tusrúdjai között találják rá. Egy vagyon hever körülötte. Esik a hó. Hideg és merő fekete a keze, az arca, a nyaka, a ruhája. Fojtogató rózsailat lengi körül.

ÖTÖDIK, HA AZ

Ősz

– **M**inek magunk elé küldeni a levelet? Amikor megtörténhet nélküle is a dolog – csattan föl Viotti Mór Aurél Ágoston vén híve, az amúgy öregségére is türelmesnek mutatkozó Ambrusa úr, s felemeli az asztalról a spatulaszerű csontlapocskát. – Kérdem, ez pedig mire jó?

– Az első életben, ha nem is éri el, majd a másodikban, vagy azután. A férfiembernek legalább négy élet jut: és amíg nem szeret négy asszonyt, a saját halálát nem érdemli ki.

– Az asszonynak egyetlen elég, képes magával kitölteni azt is. A férfi pedig próbálkozik. Próbálkozik. És többnyire rosszul.

Ezen aztán a borospoharuk fölé hajolva elgondolkoznak.

– Mire is jó? Pontosan azt kérdezem! Talán tudod, ha kérdezed! – szólal meg Viotti.

– Arra biztos jó, hogy megelőzze az embert. Figyelmeztet arra, hogy majd egyszer használnod kell, bár most még nem tudod, mire, miért és hogyan – aztán lehajtott fejjel, mint aki bevallja, hogy szerelemmel

gondol vissza valakire, még hozzáteszi: – Arra is, ha már elment, maradjon valami utána.

Viotti Mór, a fogalmazó mester, a ház teraszáról alápillant az udvar fái alatt sietősen rottyogó, terebélyes üstökre. – Ehhez szükséges főzni ezt a rengeteg csirizt?

– Legyen mivel a széleket összeragasztani – csattan fel Ambrusa, s menten eloszlik ködös tekintete elől a megidézett szépasszony képe. – A gumiarábikumnál sokkalta olcsóbb.

Viotti az a szerzet, akinek akárhány apja és szülőanyja is akadhatna, számára mégis egyetlen, évszázadokon áthúzódó élet adatik. Ez az életút több embernek is elegendő, neki mégsem lesz sok. Akkor kezdi el az utolsó életét, amikor 1930-ban a Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársasága kiadásában a népszerű általános tudás és műveltség tárának tizennyolcadik, *VÉG-ZS* kötete megjelenik; melyben az ábécérendnek megfelelő helyen szó esik arról a viaduktjáról híres városról, amelyben végül világra jön, és amelynek temetőjében, reménye szerint, végső nyughelyre talál. A világlexikonban azonban nem található róla szócikk, talán azért, mert utód híján teng-leng, tán, mert a napjai, mégoly egyhangúan, de véletlen események között telnek, s nem akad azok között egy sem, amelyet önmaga törvényszerű részének tekinthetne, talán mert oly szokatlanná formázódik az évek során vidékies lénye, hogy azt megörökíteni senki sem akarhatja.

Viotti Mór 1930-ban érkezik ötödjére a világra. Ebben a többnyire említésre sem érdemes évben azonban akadnak érdekfeszítő események, mindekelőtt, hogy elkészül Heinrich Mann *Ronda tanár úr* regényéből s *A kék angyal* címmel bemutatásra kerül az első német hangosfilm. Szülése pillanatában Marlene Dietrich mélybarna, bűgő hangját utánózva dúdolja a mozifilm édesbús dalát Viotti Mór utolsó édesanyja, s mire a gyönyörű táncosnő énekének végére jut, és hangja elenyészik, vajúdása végeztével a gyorsan bekövetkező eseményben megcsúfulva és megtörtén fiacskája ordítására kell figyelnie. A lányanyának azonban ennél több szerep gyermeke életében nem jut.

Viotti ugyan újabb életében nem képes visszaemlékezni az előzőek eseményeire, de sejti, hogy minden mozdulata egy réges-régen abbahagyott mozdulatot folytat tovább, s az a csók, amelyet a kisasszonya kézfejére pecsétel ajkával, csupán hajdani csókjainak sikerületlen másolata. Sejtjei előtt újabb sejtek, hangokból és betűkből összeálló szavai előtt korábbi hangok és szavak állnak, és az a labda, amely ebben a pillanatban gurul alá a városkapuból maradt két oszloppal közrefogott lépcsőn, amelyek között átsurran, hogy aláereszkedjen a völgyi mélység ligetébe, akár századokkal korábban hull ki a játszó gyermek kezéből.

A jelenetben amúgy balkáni gerle is ül az ág egzaktul meghatározható helyén. Burukkol, tollát felborzolja, forgatja nyakát, jobbra-balra.

Ajánlatos megjegyezni: 1930. Viotti Mór, összes eddigi életét egybevetve, ekkor a háromszáznegy-

venhatodik évét tölti be, s új szülőhelyén vele együtt 15 586-an élnek immár. Ebben az évben kapja meg a fiziológiai és orvostudományi Nobel-díjat Karl Landsteiner osztrák biológus és orvos azért, mert felfedezi az emberi vércsoportokat. Akit, habár jogilag sosem ismeri el, Viotti ötödik – éppenséggel utolsó – édesapjának tekintünk.

Viotti akként lehet kalandor, hogy sosem válik sem szélhámosná, sem szerencsevadásszá. Sem ehhez, sem ahhoz nem bizonyul elégnék az ideje. Mire utolsó életében tizennégy évensé serdül, tudja, hogy mi a küldetése, s amikor 2011 egyik hajnalán becsukja, leragasztja, majd postaládába dobja utolsó művét, és reggel, átvágva a ligeterdős parkon, a völgyhídhöz indul, bizonyos abban, hogy egykori megbízatása kiteljesedik.

Létezése utolsó életében huszonnégy évesen nő-sül meg, huszonhat éves korában pedig, amikor burkából potyogni kezd a gesztenye, elválik. Újabb nő-sülésére huszonnyolc éves korában kerül sor, és éppenséggel ennyi eltelt idő elégséges számára a későbbiekben ahhoz, hogy egy-egy újabb, többnyire karcsú, aligha hat-hét ív terjedelmű könyvecskében az őt illető részt megírja. Első felesége képzőművész; s e két év miatt Viotti élete végéig kiábrándulva tekint valamennyi kismű alkotójára, festőre és szobrászra, s munkájukat nem találja komoly tevékenységnek, annál inkább idegörlőnek. Második hitvese postás, és mert az iktatáson, úrlapok kitöltésén, pecsételésén,

bélyegragasztáson, kasszacsörgetésen és a melléjük társuló feladatokon túl sosem marad semmire ideje, ezt a házasságot, amely kis híján harminc évig tart, nem tekinti házasságnak, illetve semmiképpen nem olyannak, amely esküvővel kezdődik, és holtomiglan-holtodiglannal végződik. Az első és a második feleségének azonos a keresztnéve: Yvett, így e tekintetben a két asszony lehetne akár egy is.

Asszonyai utónevében mindenkor azt az észak-franciás bájt és kellemet érzi, amely a rendkívül rap-szodikus, kiszámíthatatlan rendben változó nedves és száraz éghajlaton élők öltözködésére és abból következő mentalitására jellemző, s ennek megfelelően bánik velük. Amikor azonban az 1990-es években az Yvett név használata eltűnik, és az Ivett gyakori, az Ivetta pedig szórványos névvé válik, Viotti Mór sem tekinti magát házasságban élőnek. Házasélete kitelik.

Viotti Mór abból kezd élni, hogy emlékezik. Olvas. Az időben így halad visszafelé.

Ambrusa úrral, aki úgyszintén több életű, miként minden férfi ezen a Földön, aki nem képes oda föl-emelni s a boldogságban megtartani egy nőt, mi több, erre nem is törekszik, lévén elégséges számára, ha egyedül boldog, ha elég hosszú a délután. S ez a napszak Közép-Európában örökké az.

A kisvárosra, ahol élete végén tartózkodik, leginkább az a jellemző, hogy az alacsony homlokú házak között haladó, széles utcákat öreg, természetes fák, *Aesculus hippocastanum*ok szegélyezik. A városlakók e

gondozásra nem szoruló növények szembogárbarna termését felszedik, egybegyűjtik, s ebből tartja el az iparos település valamennyi lakosa a családját, mert ügyes módszerrel, forrázás után meghámozzák, a fehér, cseres terméshúst megdarálják, és belőle kitűnő keményítőt készítenek, amelyet aztán vignetták és koperták szélének össze- és nyelvének leragasztására használnak. A Balaton-melléki településnek kezdettől fogva monopóliuma marad a magkeményítős borítékok előállítására, amelyek elkészült, ezrével összefogott, áttetsző, enciánkék celofánba bugyolált hatalmas kötegeit a Posta, az ország kizárólagos levélközvetítője vásárolja fel. Ezenképpen aztán az egész népközösség az itt készült küldeményeket vásárolja, mármint azok, akiknek szükségét érzik annak, hogy szeretteiket, rokonaikat, avagy a különféle hivatalokat alkalmanként levélben keressék meg. E levélborítékokat arról lehet fölismerni, hogy amikor megnyalják a leragasztandó felületet, kesernyész ízt érzékel tőle a nyelv. A gesztenyekeményítőét.

Megfelelő minőségű ragasztószer előállítását az teszi lehetővé, hogy e település artézi kútjaiból tiszta, vasmentes víz bugyog. Ebben a kitűnő, nagy mélységből feltörő folyadékban a szövetburkolatból mechanikai eljárással feltárt keményítőszemcskéket – lényegében szénhidrátszemcséket – könnyedén lehet iszapolni. S mivel a Duna és a Dráva határolta területen a földmélyi és a felszíni víz vasas, az évezredek település lakossága él a kínálkozó lehetőséggel. Ekként a vízre épül a szerencse városa, és arra épülnek a házai. A termék, melynek alkalmazása azon alapszik,

hogy a kútvízzel hevítve elcsirizesedik, alkalmasnak bizonyul ruhakeményítésre, kelmék appretálására, textilanyagok nyomására, festékek sűrítésére, kozmetikai célokra, dextrin és keményítőcukor gyártására, s ezáltal alkohol előállítására, mégis, amihez leginkább ajánlják, az a papiros enyvezése.

Az az úr, Ambrusa, aki Viottihoz segítőtársként viszonyul, gesztenyefelvásárlásból él. Gesztenyékkel megrakott zsákok előtt ül az őszi napokon az apró, kecskebaklábú asztalnál, és ha éppen nem adatokkal töltögeti fel az előtte fekvő táblázatok rubrikáit, szívesen markol bele a fénylő héjú termések halmába, s hallgatja, mint koppannak egymáshoz az ujjai közül aláhulló gesztenyék. E hangokból értesül aztán arról, milyen minőségű lesz az a burokban rejtező, egyelőre feltáratlan keményítő, amelyre kétszáz éve, amióta a Kárpát-medencében postaszolgálat működik, oly nagy szüksége van a birodalom postai szolgáltatásának.

Viotti úr nem csak ipari, hanem gyógynövénynek is tekinti a gesztenyét. Azt hangsúlyozza, hogy a lakók közt azért nem található érbeteg, mert ezzel az ottmának által idetelepített növénnel foglalatoskodnak. Mivel a vadgesztenye magja és kérge különféle hatóanyagokat tartalmaz, kiegészítő kezelésként egyaránt hatásos vénás keringési elégtelenség és hajsztálérgyengeség esetén. Az újabb kutatások valóban igazolják az eszcin – a magból kivont érszűkítő – gyulladásgátló és a vénák tónusát fokozó hatását. A kéregben lévő eszculin pedig kétséget kizáróan csökkenti a hajsztálerek áteresztőképességét, és növeli ellenállásukat.

A dimbes-dombos környék gesztenyevirágzáskor vonzza a látogatókat. Két évszázada a gyógyfürdőzés és a keringési betegség kezelésére alapuló gyógyturizmus valamennyi tavaszi szezonja ezzel a természetes, habzó gallyakkal, virág-kandeláberes ágakkal megtisztelt eseménnyel indul. S akkor fejeződik be minden évben, amikor augusztus közepével megéri a gyümölcs, felnyílnak a gallyak végén himbálózó tüskés burkok, és a legkisebb szélről is hullani kezd az emberi here nagyságú, kávészínű termés, akár a jégeső, s ezzel kezdetét veszi a termékeny ősz.

Némelykor, ha megrendelői fogalmazó úrnak bélyegzik, öntudatosan kiigazítja őket. Az úrsággal – majd a polgártárssal, s legvégén az elvtárssal – is akadnak ugyan gondjai, de a fogalmazóval annál inkább. Nem a nyelvérzékét, hanem az önérzetét bántja, ha a kézírásává átlényegülő gondolatok létrejöttében nem tulajdonítanak neki megfelelő szerepet, s nem tartják alkalmasnak másra, csak a szóban elhangzó, göcsörtös fából alig-alig összetákolható mondatok hasznathozó írássá rögzítésére. Habár a füstszalagként kavargó, többnyire derengő elképzélések stilárisan korrekt alakzattá formálását szakmája nélkülözhetetlen technikájának, mi több, leglényegibb elemének tekinti maga is, mégsem akarja, hogy olyannak lássák tevékenységét, amelynek kizárólagosan használati értéke létezik, őt magát pedig annak, aki írástudatlanok és félanalfabéták számára magán- és köziratokat fogalmaz, mégpedig a kommunikáció pillanatnyi normáit

betartva. Kedveli a hivatását, és egyes-egyedül ennek köszönheti, hogy, mint a hegyi folyók vizének, életének sodra határozott.

Az úr, aki az évszázadok alatt szinte Viotti barátjává nemesedik, mégpedig ugyancsak régen, egyetlen közös felhőnézés végeredményeképpen, hajdanában azt mondta neki:

– Tudod, az én munkám híján az éhségtől hamarjában felkopna az állad!

Viotti Mór nem az a férfi, aki Ambrusa e megjegyzését félreértene. Beszélgető- és mestertársát igazmondónak tudja, és semmi kétsége nem marad afelől, hogy férfias, de mértékadóan rajzos, gyöngybetűs kézíratai, amelyeket nap mint nap előállít megrendelői számára, s az e tevékenységével elnyert juttatásokból biztonságos módon eltartja feleségét, három gyermekét, és a felesége szülein túl annak félnótás öccsét is, Ambrusa úr előre elkészített kopertái nélkül nem érnének céljukba. Arról azonban nem beszélnek, hogy a kopertára nagyobb tömegben csak 1844 után nyílik igény. A borítékot akkor szabadalmazza egy Wilson nevű úr, bárha az előnyös alkalmatosságot már korábban is használják.

– De te sem lennél meg az enyém nélkül! – replikázik Viotti, és ráhelyezi mancsszerű kezét a saját készítésű sablonnal kivágott, hajtogatott, tartós ragasztóval összezárt borítékra.

Annak köszönhetően születik és marad meg több évszázadon át a két férfi barátsága, hogy tisztában vannak egymásrautaltságukkal, amellyel nem élnek vissza soha.

Az esemény, amely sok karjával megragadja, összeköti és arra készíti, hogy mindegyik érzékével észlelje a folyamatot, amelynek részese, leginkább a tűzvészhez hasonlít, s Viotti Mór nem emlékezik, hogy élete melyik évében zajlik.

A Hold változtat akkor színt, vagy az éjszakai égbolt, s úgy lépked a földön, hogy a papírhamuval ellepett tócsákat elkerülje. A fapapucsok nyomaiban gyűltek fel a vizek, területüket egyre vastagabban lepte be a szürke és könnyű, csillámpala lemezkéire emlékeztető hamu. Az, amelynek maradéka legtovább a levegőben lebeg. E hamu nem tud leülepedni a levegőég alá: oly könnyű, hogy fölkaparja a meglibbenő kabátszárny. Amikor vizet ér, s a folyadék-tól elnehezedik, galambszürke hártyaként beborítja a tócsák felszínét. Látja és elkerüli a tócsákat, de nem látja mindazt, ami az éj ideje alatt leégett.

Amikor a csatorna mellé ér, megáll. A csatorna vizén papírhamu lebeg, a víz áll, nem folyik el. Nem hajthatja a malom a vizet. Nem meríti bele vödrét a felesége. Nem tud dönteni, merre induljon tovább, a malom vagy az asszony hiánya irányába. Vagy inkább a sorsa felé nem kíván menni, mert visszatartja még, mint kötelességmulasztót, a bűn emléke.

Az alaposság kedvéért: azt, hogy élete a házasságai medrében vagy a házasságon kívüli kapcsolatok sodrában zajlik leginkább, maga sem tudja, de meg kell állapítani, hogy házaseletét és a házasságon kívüli viszonyait a végső születése előtti életeiben és az utolsó

életében is fenntartja. Záró megjelenése – a bécsi kuplerájhoz köthető annak kezdete, ahol magyar fruskákat nevelgetnek osztrák középosztálybeli polgárurak számára – szintén liaisonnak köszönhető. S azok az évek, amelyek visszavezetnek egészen 1732-ig, nem viszontagságosabbak, mint Európában, amely kontinensnek a szülötte, bármelyik szokványos esztendő.

A pontosság miatt az is megjegyzendő, hogy második élete tizennegyedik évében, azaz 1746-ban vesztí el második szüzességét, ámbár az érintetlenség elvesztését ugyancsak másként éli meg, értelmezi és teszi közzé az a polgár, aki 2000-ben, 1900-ban, 1800-ban, 1700-ban avagy éppen 1746-ban él. Ennek jelentőség tulajdonítható. A nem várt esemény az egyik velencei, galantériával létrehozott kertben történik meg vele – úgy vesztí el férfiúi ártatlanságát, hogy illatos, holdként virágzó, krémsárga rózsák virultak éppen, csalogány csattogott a mandulafa lombjában, és hajnalban elkezdődött mozdulatlan, minden változástól mentes élete.

Szó, ami szó, férfihoz méltatlan tisztasága elvesztésének módja. A szocialista tanokat hirdető, a nacionalizmustól fintorgó figura az, aki, mivel korábbi szerelmi viszonyát, amely idősb Madame-hoz fűzte, a vérfertőzés büntudatával éli meg, önmaga felszabadításaként elcsábítja a romlatlan és tiltakozni képtelen, pelyhedző állú ifjút. Viotti Mór fejét, bárha azt közben be is növi a drótszerűen kemény haj és arcszőrzet, a továbbiakban kizárólag nők csavarják el, s maga, ha feladata erre nem kényszerítené, a lagúnák és a prostituáltak városába be nem tenné soha többé a lábát.

Sorsa alakulását ekkortól követi az az úr, akit, ha a létét végigkísérő barátjának nem is tekint, de rejtélyes titkait majdan utolsó élete végén megosztja vele. Ő lehet az egyedüli, akinek tudomására jut, hiszen olvasmányai közé tartozik Rousseau sok-sok szövege, a velencei esemény, s ő vállalja azt is, hogy tapintatos felvilágosítással szolgáljon, kinek az ujja nyomát viseli bőrén. Ő az, aki először fordítja magyarrá a francia bölcselő néhány művét: éppen azokat, amelyekben az itáliai város fölemlegettetett.

– Milyen Velence? Igaz, hogy tükrön fekszik, mint a főszeget, keleti asszonyok? – kérdezi Viottitól.

– Leginkább kecskebakszagú. Meglehet, kanördög-szagú. Amúgy ködös. A Hold fölött lebeg a ködfátyol az égen – motyogja a sörébe nézve Viotti, és eszébe jut az a lagúnaszakasz, amelyet a palota első emeleti szobájából kinézve látott.

– A tenger? És?

– Az nem. Az leginkább feldöntött hordóból kiömlő olaj volt. Ámbár sós.

A tengerről nem sok mondandója lehet, hiszen kizárólag az ott töltött első napokban látja, melyeket a papírmalomban használt el, ha éppen nem gomolygott volna, a várost beburkolva, mindent építményét elhomályosítva, illetve magába fojtva, a köd. Ez a köd könnyen cseppfolyóssá válik, s mindenre ráhúzza a maga vízhejét. Nem akarja, nem is tudja akkor eldönteni, e köd bundához vagy vattához, vagy éppen nedves porhoz hasonlít, mert egyszerre bír mind-egyikhez hasonló tulajdonsággal.

– Értem! – s mutatóujjával megböki Viotti zakóját.

nak hajtókáján a takarosan slingelt gomblyukat, azt, amelyet a szabó összevarrt, de a megtartott, apró rés miatt tulajdonképpen egyetlen szál virág betűzésére szolgál. – Ez a szenvtelenség megilleti a többi eseményt is!

Rousseau igazságtalan, szociális és materialista eszméje, mintha nemi betegség volna, megfertőzi az egykori ifjút, annyira, hogy harminckét éves korában annak elveit nevezi meg, amikor világjáróvá válása okáról egy fogadóban útitársai a maguk mulattatására kifaggatják.

S az árulást mindazon nők ellen követi el, akiket valaha szeretett s valaha is szeretni fog, akik pedig nem lehetnek tisztában azzal, miféle merészség vagy nemtörődömség uralkodik el rajta, amikor képes magát egy idegennek szóló levél akaratának átadni, őket pedig magukra hagyni. A nőknek, akik minden kapcsolatukban megváltásra törekszenek, Viotti esetében nincs feladatuk.

Évekkel később mondja Ambrusa Viottinak:

– Az a rossz, ha a dolgot nem arra használjuk, amire való. És mert a jó a rosszal együtt él, a világból képtelenség lenne kiirtani a rosszat.

És évek múltán azt feleli Viotti Ambrusának:

– Megnyugtató, hogy a jót is!

Ambrusa egyszer azzal a képtelen ötlettel áll elő Viottinál, miközben rákönyökölve az asztalra izgatottan izgett és mozgott, hogy ő tudja, mert pontosan emlékszik rá, de hogy miért vannak ilyen emlékei. És

elmondja, mint egyetlen lehetséges történetet, hogy Viotti Mór 1803 és 1804 összeforrt évében tartózkodik a Brit-szigetek legnagyobbikán, s áll rövid időre angol alkalmazásban.

Fiatalt, még az illír nővel kötött házassága előtt áll az ő Viotti barátja, véli, ahogy visszaálmodja abba az időbe magát, első megbízása azonban a kontinensen kívül szerencsétlenül alakul. És beleszeret a munkaadójába.

Viotti nem érti, nem is értelmezi emiatt, mit akar mindezzel az álommal Ambrusa, aztán pillanatnyi elmezavarnak tudja be mindazt, amiről Ambrusa beszámol neki.

Miszerint ő, Viotti, e két évszázaddal korábbi szerelemről sosem képes beszélni. A többiről igen.

Miszerint ő, Viotti, Bath-ban töltött évei alatt találkozik Jane-nel. Jane, aki írásgyakorlatként minden idejében mesés históriák rögzítésében leli kedvét, nyaranként elutazik a tengerpartra, és egyik nyaralása alkalmával titokzatos szerelmi kalandra lel. Erről csupán annyit lehet ismerni, amennyit Jane halála után nővére az unokahúgainak elmond. Jane találkozik egy fiatalemberrel, akibe, úgy tűnik, kellőképpen belészeret. Nővére később is elismerően beszél róla, és úgy gondolja, Jane és családja számára is megfelelő parti lehet. Azonban a lány, aki szégyelli bőrbetegségét, arra hivatkozva, hogy írónő szándékozik lenni, először az ifjút munkatársául, történetei előfogalmazójául alkalmazza, majd pedig kiteszi a szűrét.

Viottitól ekkor azt kéri, levélben tartsák a kapcsolatot, hátha megindul iránta a szíve.

– Bármennyire utálok a levelezést, a világért sem hagynám abba! – írja Jane pecséttel lezárt búcsúlevelében, Bath-ban, 1804-ben. A mondat akkor erősen megkongatta Viotti vérző szívét, mivel éppen abból a levélből idéz Jane, amelyet ő maga, Viotti, a bérezés ellenében dolgozó levélíró alkot. Tevékenységének bizonyítéka az a regény, amelyet Jane 1811-ben a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tesz, s amelyben Viotti leveleinek némelyike is elolvasható.

Ezek szerint Viottit egykori francia felesége, Alice veszi rá, hogy tavasszal, a század utolsó évtizedének első évében utazzanak Londonba. Ennek az útnak az állomásán, a mondén fürdőhelyen minduntalan szorong. Feszélyezett. Ugyanúgy néz rá piros karimás szemével a vadgalamb, az utcasarkon ugyanúgy ott hever a kenyérdarab, a szálló szobájának zsututáblái ugyanúgy megereszkedtek, és a tengerparton, az uszadékfák között ugyanúgy görgeti a döglött kutyát a víz.

– Ugyanúgy – mondogatja –, ugyanúgy!

De az ugyanúgyot nem képes azonosítani. Nem tudja az ugyanúgyot fókuszba fogni.

A múltból nem merül fel semmi, amelyre azt mondhatná: ez az!

A sok tekintetű barna magvakat termű vadgesztenyéről, közvetlenül a vadházasság címszava előtt (s ilyen házasságon kívüli, jogilag védelemben nem részesülő együttélés eredménye maga Viotti Mór

is), a *Tolnai Világlexikon* tizenhetedik kötetében olvasható, hogy két népi neve ismert: lógesztenye vagy bokrétafa. Azon a vidéken, ahol Viotti él és munkálkodik, egy harmadik néven nevezik: csokrétafának. Továbbá arról is szó esik ugyanott, hogy a kérdéses gazdasági növények egyben terjedelmes, átellenes, ujjasan összetett levelű fák, a virágjai felemásak, dús bugába szedve állnak, a termése ehetetlen, húsos tok, egy-két-három maggal. Hazája Elő-Ázsia és a Balkán-félsziget déli fele, ahol 1000–1300 méter magasságban lombhullató erdőket alkot. Az ókorban nem ismerték, a neve sem maradt fenn a világ számára, ami akkor Európával volt azonos, vélhetően csak a törökök fedezték fel, s 1557-ben Konstantinápolyban ültették az első példányokat. Magját, amely 40%-ban szaponint és keményítőt tartalmaz, a lovaknak adják köhögés ellen, s innen a kevésbé használt neve: lúgesztenye. Ungnad Dávid osztrák követ küldi 1576-ban az első, gyapotba alaposan becsomagolt magvakat Bécsbe, ahol azokat Clusius, a botanika tudós tanára magával viszi és elülteti Leidenben, amikor felkéri az universitas herbáriumának vezetésére, ahol azonban a vadgesztenye sosem fog meghonosodni. A növény csupán később terjed el Európa-szerte, főleg mint útszegélyező és parkfa.

A vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*, lógesztenye, lúgesztenye, bokrétafa, csokrétafa) így kerül díszfaként Európa középső részére, s ezáltal válhat a szegényes körülmények között éledgelő Balaton-felvidéki kisváros lakóinak megélhetési forrásává.

Sokan gondolják kalandornak a magányba merülő Viottit, holott nem az: szenvedéllyel végzi a dolgát, ez lehet minden titka, s hogy nem akad benne, ami ne tűnne talányosnak. A rég halott franciával megeső, futó, okokra vissza nem vezethető, céltalan és ezek által indokolhatatlan viszonya csupán egyike a talányoknak, amelyek megfejtésére maga sem vállalkozik. Ha pilinkél a hó, képes a fán maradt piros almát bámulni a kiterjedt fehérségben, ha pedig pirosan zárul a naplementével a délután, biztosan a fehér hattyúkat csodálja a tó ringó vizén. Ilyen. Eszébe sem jut ágálni azok milyensége ellen.

Viotti és langaléta barátja, Ambrusa úr ugyanazokban az években kerülnek erre a világra, és ugyanazokban az években távoznak innen. Olyanok együtt, mint egy alma két fele. Az egyik savanykás ízű, gömbölyű és piros, a másik édesebb, gömbölyűbb és sárgás-pirosas színű. Úgy szimmetrikusak egészében véve, hogy részleteikben ugyancsak különböznek. Például ugyan mindketten kitanulták az írás és az olvasás mesterségét, de Viotti inkább az írást, a fogalmazást kedveli, Ambrusa pedig az olvasást. Viotti, mindig megjegyzi, hogy nem érti ezt a világot, s hogy mi okozza az olvasható írásmű iránti nagy igényt. Még a szerelmes embernek sem elég, hogy pillantás, érintés, kiejtett szó révén tapasztalja meg azt, hogy vonzódnak hozzá, hanem mindenféle irományokra: szerelmes levélre, szerelmes versre, szerelmes románcra, s magasba, akár az istenig fölszárnyaló szerelmes daltokra is

szüksége van. Nem normális ez a világ, dünnyögi, ami kézenfekvő, az nem kell számára, ami meg bonyolult, azt igényli.

– Jóformán, mi magunk is lehetnénk ez a teljes mindenség – állítja az egyik este Ambrusa, amikor meghitt kettesben borozgatnak a szőlőlugas borította teraszon. Hátuk mögött magas hegy, előttük zúgó víz. Ambrusa, hogy ne kelljen tovább folytatni a mondatot, fölemeli a porcelánból készült kancsót, és rátölt a pohárban melegező borra.

Viotti figyel. Néma. Nem akar semmit ettől a férfitől, aki italt tölt neki, éppen ezért szeret vele lenni. Biztonságos figurának véli, mert földhöz ragadt, és olyannak, aki elvárja, hogy a dolgoknak egyszerű megoldásuk legyen, a történeteknek pedig végük, s a nőknek tekintetük.

– Azért nem fogok irigykedni rád! – dohogja Ambrusa, és letottyan arra a lócára, amelyen Viotti ül. Egymás mellől pislognak a sötét égboltra.

– Ez számomra ugyancsak homályos kijelentés.

– Persze. Mást nem tehetek egyebet, mint fölhívom rá a figyelmedet.

– Van-e, amit elsajnálsz előlem?

– Igen, igen! Azt hiszem, veled boldogok tudnak maradni a nők. Engem pedig legjobb esetben is sajnálni fognak, vagy csak úgy el lenni velem, s emiatt a semmi miatt szeretni. Vagy azért, mert pótléknak tekintenek: a só helyett, a tenger helyett, vagy akármi más miatt.

– Egy ezüstkanál is boldog, ha vele kavarják meg a teát.

Ezen aztán hosszan elnevetgélnek.

Egyszer Ambrusa azzal áll elő, hogy az öröklét nem tekinthető életnek. Akinek nincs se kezdete, se vége, az ugyan létezhet, miként az Isten és az ő angyali lényei, de nem rendelkezik az élethez szükséges végességgel. Így tehát aki az öröklétre vágyakozik, egyben az életet is tagadja. A gyerekkori körtelopást, a zenébe belefeledkezést, a tömeg forgatagának meglesését a piactér templomának félhomályából, azt, hogy miként lehet belefeledkezni egy asszonyi szembe.

– Aztán annak a lehetőségét is elveszti az öröklétben, hogy vallomást tegyen – szögezi le szomorúan Viotti.

– Ahogy teszi azt akár Ágoston, akár Rousseau! Ágoston, aki a szószátyárkodásával az evilágisághoz ragaszkodik! S Rousseau, aki ugyanazzal jelenti be, hogy nincs túlvilág. – A kijelentésén maga Ambrusa is meglepődik. Elgondolkodik. – Pedig mily tetszelegve idézik föl a gyermekkori bűneiket, a szexuális kilengéseiket!

– A bűntudat is élvezhető – villan Viotti tekintete. – Miként a felidézett érzékiség.

Miként minden alkalommal, a szomszéd városból érkezik az ötödik évszak. Viotti Mór ezért az évszákért telepedik le valaha, még a múlt században, annak is a leghosszabbnak bizonyuló évtizedében ezen a helyen, s persze a gesztenyefák és a várost átszelő gyorsvizű patakra épített, közeli papírmalmok miatt is. Ma már ezek a malmok múzeumok. S rájuk, a bennük végezhető munkára, miként a tuskészítés

precíz eljárásaira, a levélírás izgalmaira, az üzenetek labirintusára, továbbá a jelek rengetegében magányosan kóborló asszonyokra, akiket ugyan szerelemmel szeretett, de akikért mégsem veszett el egyik élete sem, nem képes emlékezni. Több életet, néhány évszázadot, számos évtizedet, nagyon sok év rengeteg álom nélküli éjszakát eltöltve a legutóbbin érkeznek meg az emlékei. Tiszták, és semmi fáradságába nem kerül, hogy áttekintse azokat. A sajátjai, kétségtelen.

Frissen ébred.

Milyen az angyal?

Amilyennek a középkori keresztény himnuszokban írják le, vagy amilyennek a *Szentkönyv* állítja? A képeké ugyanolyan? Egykor azt kérdezi, élete elején, illetőleg minden korábbi életében, miként néz ki az angyal.

– Milyen egy angyal? – kérdezi utoljára barátjától, Ambrusától, s erre a kérdésfeltevésre élesen emlékszik.

– Ahova én megyek, ott erről nem szerezhetek tapasztalatot. Az én túlvilágomban nincs helye az angyaloknak. Te azonban biztosan megtudod.

– Nem-e?

– Én Rousseau kertjébe igyekszem, onnan ki vannak tiltva. De neked oda belépni tilos! Mehetsz fel, akihez egész életedben igyekeztél.

– Mégis hiszel bennük?

– Persze – válaszol lassan Ambrusa –, persze. Talán.

A balkáni gerle az ághelyen ül. Burukkol, tollát felborzolja, forgatja nyakát, jobbra-balra tipeg, de csak csak visszatatalál eredeti helyére, magát így formázza

meg. Mielőtt fölröppen, s a bükkök között elheverő, száraz lombú fa koronájában eltűnik, figyel. A bűntől abszolút mentes, éterivé tisztult, alakjára lassan rátaláló, pálcavékonyágú aggastyánt kémleli, aki a domboldalt haránt megosztó, vörös kőből megépített lépcsőn ereszkedik alá. Aki előlép a két kőoszlop közül. Ezek az oszlopok a városkapu részeit alkották egykor, a múlt darabjai, de a terjedelmes kapuszárnyak, majd az azokat tartó, erőteljes fémakasztók is eltűntek mára róluk.

Át szeretne éppen jutni, néhány nap híján nyolcvanévesen, tiszta elmével és ép testben maradva, az első helyre lerakott, földbe süllyesztett kőlapon, azon, amely az ösvény elején hever, amely megjelöli számára, aki a feladatát ezen éjjelen bevégezte, a kezdet pontját. A rücskös kőzet elefántszerű bőrébe bújva és a tompaságát hírlően, ügyelve arra, hogy a lomha kőre rá ne taposson, mert úgy véli, ő, az öreg, s rögvest megmozdul, fölmagasodik, és irdatlan testtel megindul, magával sodorva őt, a vénemberként, ügyetlenül a tehetetlen kődarabra rálépőt. Megkerülhetetlen akadályt képez a kőlap, menten a következő lépései előtt, reggel hétkor, amikor rajta kívül senki sem jár errefelé, senki nincs ébren e hegyalji kisvárosban, nincs ember, aki próbálkozna ezzel a lapos, földbe befúródott kővel, pedig ez a tér nem elátkozott, csupán annyira telített a szépséggel, hogy élő annak elviselésére többnyire nem képes. Át szeretne jutni innen abba a térbe, amely a szépségével nem öli meg a hitvesét.

A szélről átjárt, rezge fényben, amely nyílást hasít a gesztenyeligetben, és a rajta átvágni készülő előtt lágy

kanyarokkal ívelő ösvényt formáz ki, áll, megérintve a pusztulás ujjá hegyétől, áll ott, nem riadtan, nem kétségbeesve, úgy, mint aki megilletődik, mint aki tudja, ha rálép a ligeten átvezető utacska első kövére, a kőlapok legelsőjére, akkor a harmónia, amely kápráztató, csupa áttetsző és könnyed darabból szerkesztett, káosszá alakul, amelynek örvényei mindazt, amit kedvesnek talál, gyorsan szertesodorják, a maradványait összedöntik, s a rend romja maga alá temeti.

Szándéka kezét megragadva mégis nekivág az útnak, nyomorultan egyedül, a távolban elsiető, egyedüllétükre ügyelő járókelők tekintetétől őrizetlenül, s hogy tanácstalanul marad, aki számára nem ígér közömbös jelenléténél kívül egyebet az ösvény mellé helyezett, jelekkel teletetovált, a rátelepedők testére emlékeztetni régóta nem képes pad, a villaszerű, kidőlt-bedőlt házak elmaradnak, visszahúzódnak a magára hagyott közúthoz, odaállnak mellé, közéjük férkőzve a deszkából összetákolt, roskataggá korosodott építmény is, egykor fölvonulási, mára funkcióját elvesztő, önálló létre képtelenné váló épület, amelynek tetejét befonja a haragos zöld lián, egyben kötegeivel összetartja, oldalán lyukak tátongnak, amelyeken átfut és visszatér ugyanaz a repkény, s nem nyújt számára az sem biztonságot, hogy a bőrszürke, az ösvény élére helyezett kőlap után érzékelhető nyomban, a völgy mélyén, a sekély völgy aljának egyetlen lehetséges helyén fut a keskenyedő ösvény, amelyet elhagyni veszélytelenül sem nem érdemes, sem nem lehet, ámbár továbbra is fölé hajolnak a fényesség hálójával borított, beburkolt, ritkán-lombos ágak,

lába elé kerül a fény mozaikjától tarkított talaj, az erdeivé alakuló útnak kontúrt biztosítanak, ezzel egyben meghatározzák és bemutatják a haladás egyetlen irányát.

Nem megfordulni, biztatja magát, és önmaga számára adott tanácsát megfelelőnek találja, amint nem is teszi, majd átmegy lassan, vállát éppen hogy mozdítva, verítékezve rajta, cipelve magával teste nehezékét, jóllehet tócsák, az előző esti eső hűsítő maradványai között halad. Nem vállalkozik többé az eget szétdaraboló gallyak áttekintésére, nem hallgatja meg türelmesen a távoli város, az elfutó, kinappalódó reggel zörejeit, a feladatát teljesíti. Nem érzékeli a domb gerincén elhaladó szekér fáradhatatlan zörgését, a könnyű léptű lovak prüszkölését, holott attól a pillanattól fogva, hogy felhangzanak, már az örökkévalóság, az ő örökkévalósága részét jelentik. Halad a fogat, szódásüvegeket hord szét a városi világba, ezen a reggelen finom üvegcsörömpölés kíséri az útját. Nekivág, átvinni rajta a terhét.

Ami fény húzódott az avarba, az a lába előtt hever. Nyomorúságos igyekezettel fúrja magát a gesztenyefák ligete felé, a kerítés mellett tovaigyekvő úton, reményt veszve és esélytelenül, miközben a célhoz nem közelít, nem is közeledhet, mert valójában egyebet sem akar, csupán távolodni, messzire jutni, elonnan, ahol minden reménye elvész, amely helybe, mint őszi esőzés sarába a csizma nyoma, beleragad. A fény darabjai, amelyek a sárga és zörgő, hulltukban száradó levelekre kerülnek, nem fényszeletnek, féncetlinek, fényrongynak, fénymaradéknak mutat-

koznak, hanem megvilágított és belülről narancssárgán, a bronz fémszínében fénylő, növényhulladékból az anyagtalanságig eljutó, az anyagságáról lemondani kész, az illékonyság állapotába kerülő s az örökkévalóságot megközelítő lélek eszenciájának. Az avaron darabjaira hulló, foszlányaira szétcibált nyárvégi fénybe túrta magát, lépte után is lépni készül, ettől derül ki aztán, mily nehézkesen jut előbbre, mint terül hátán nehezezként a valaha könnyű kabát, borítja be semmivé apadó, alig látszó testét az egykor szitakönnyű, most páncélsúlyú nadrág és ing, ólomból öntötté válik cipője, az, amely a lábfejét satuként egybefogja, és lehetetlenné teszi nemhogy a mozgását, hanem az elmozdulását is. Nincs reménytelenebb vállalkozás, tudta, mint áthaladnia a vállára szakadt súllyal az al-lén, átküzdenie magát az évszak hordalékán, s ugyan azt tündéri könnyedség alkotottjának, tömeg nélkülinek, csupa kósza ötletből – som- és ükörke loncbok-rokból, erdei iszalagból, borostyánból, fakó tollú fű-csomókból, ezüstsűrke törzsű nyárfából és sok-sok vén gesztenyefából, s a pityegő cinegéből – megszerkesztett liget univerzumának érzékeli, mégsem annak, amelybe játszva behatolhat, amelynek megközelítésére engedélye van. Nincs megvalósíthatatlanabb megbízatása a maradék életben, mint a feladatnak eleget tenni, hogy átjusson a fák közt húzódó, fénnyel belülről vékonyan kibélelt ösvényen, amely magába fogadja a virágzó menta illatától könnyű szelet, s enyhe kanyarja után beletorkollik abba a térbe, amelyet a posztamensszerű talapzatra emelt, májvörös üledékkőből összerakott épület, a múltat tároló múzeu-

mé, a minden oldalán meredeken alászakadó domb és a tébolyult tekintetű nőalak szobrát körbefogó virágágyas képez, de addig, odáig, oda, gondolja, elérni nem fog soha. Nincs egyéb, csak a fény.

Mögéje kerül a világ, mint aki kívülre esett a saját dolgain, és így kel át a fényen. Az arca kiürül, amint kiapad az édes tejtől a pohár, ha a reggelijére éhes gyermek kikortyolja, mintha a ráncok foszlanának le róla, nem pedig pusztán az érzelmek. A szélütöt-té, a vaké ilyen – mindenkié efféle, akinek nem jut elegendő a szavakból. Régebbről tisztában van azzal, hogy ami az arcon, az a szavaknak köszönhető, csupáncsak a szavak, amelyek képesek érzésekhez juttatni a homlokát, az arcát, a száját, az állát, az orrát, még a füle számára is a szavakból kikerekedő beszéde ígér értelmet. A tekintete számára ugyancsak.

Éppen a szavak hagyják el ezen az éjjelen, mint amelyek felugrottak és megragadják a hónap végi üstökösök hosszú csóváját, s az üstökös farkába kapaszkodva elragadják innen, kitépik valamennyijüket, elszöknek a testéről. Vagy inkább mindössze leolvadnak róla, hólé után a fényes cserepek, ott maradnak ugyan a sugárzásban, de a megszólalás lehetőségétől megfosztva? A szavak és a szavak adta hasonlatok híján lecsupaszodik az arca, kiürül a szeme, felső ajka visszaereszkedik sárga, peremükön elkopott fogaira, de ami a görnyedt, keskeny hátára terül, gondolni sem mer az okára, annak a szónak a megnevezésre nincs szüksége. A teste a nyolcvanas évei végét taposó férfié marad ugyan, de az arca néhány hetes csecsemőé. Egy célja irányába a levegőn áttolakodó,

megveszekedett konokságú angyalé. Akinek a nyomába indul, akinek a teste emlékezetét követi.

Járni az utcákat, járni, hogy azokon végigmenve, saroktól sarokig, köztől zugig, hídtól lépcsőig jutva, a jeleneteket fejezetekké alakítva, a sétája által írja – akár a bal kezébe fogott tollal – a történet szövegét, előzékenyen, a história által létrejövő, a történetben élő személyhez szólót.

A szövegnek, amelyről, hogy megírja, éppen azáltal, hogy szavakat önt egymás után a papírra, kiállítja a garanciáját is: hiteles. Hitelt érdemlő, miként az Isten által teremtet világ. Megbízható, mint a zsákutcát konstruáló, a bazalttal kikövezett sávot körbeálló, az ösvény elején elhagyott, egymáshoz tapadó lakóépületek (köztük a felvonulási bódé) és a kőből készült ház, a szobrot környező, bűdös-kékből és veronikákból összeállított virágágyás és a meredek oldalú, tetején régi templom romja nehezékével földhöz szegezett domb együttese létrehozta tér közé befűzött, feszesre húzott ösvény, amelyet az augusztus végi, korán lombját hullató csokrétafák ösvénye összeköt, mely attól még inkább megbízható helyszín, hogy időnként egymásba kapaszkodó párok andalognak rajta, hogy elsajátítsák egymás lépteinek ritmusát, követve a szerelmet, a sokféle vonzalom közül éppen azt a változatot, amellyel az életüket, a saját valóságukat találják jellemezhetőnek, illetve amikor az úrvacsoráról szóló tanítás lutheránus változatáról vitatkozó kisszámú városi protestáns közül ketten az értelmezés fölött hadakoznak egymással.

A textus, hogy létezik, önmagában igazolja a hitelességét: a madár röpte, a város fölé magasodó csökönyös fellegvár, a szőlőskertben használatos, most zsebbe sülyesztett kacorkés azt állítja, hogy voltukból hihető a gerle, a város és a szőlős. A megírt, dokumentummá öregedő beszéd tekintélye kikezdhetetlen, miként a tény. Kérlelhetetlen. A fellegek a hegyek felől érkeznek, a vár székesegyházának kapuzata nyugatra néz, abba az irányba, ahol a valahai édenkert terült el, az ősszülők bünbeesésének színtere, s a róluk szóló mese, e bőven bugyogó, gyorsan csermellyé, patakká, érré, folyóvá, folyammá terebélyesedő vízfolyás eredetének a kertje. A szöveg tekintélyt biztosít, mint a szerzetesnek, aki Szent Pál leveleinek másolatával a kezében járkál a fallal körbe nem vett város utcáin, a várban elkerített kolostor, a védelmet ígérő agg papok szállása és a székesegyház mellett működő, a kanonokok által felügyelt szeminárium épületét egyetlen, sok-sok szemű olvasóba fűzve össze, és ez a titkos beszélgetés, amely a leveleket hordozó barát és az őt megpillantó városlakók között szövődik, a leveleket kezében tartó számára tekintélyt kölcsönöz, s rossz helyzetet teremt azoknak, akik vele bármi okkal hitvitába bonyolódnának. Nincs senki, aki ne vetné alá a diskurálás tekintélyének, legyen ez a szöveg írva, elmondva, elénekelve, némán elimádkozva, lefestve, számok segítségével elkönyvelve, vagy a település girbe-gurba utcáin gondosan elsétálva.

Nincs, ami ne hagyná hidegen. Nincs számára szöveg, se a szöveg alá heverő, a szöveget hátára vevő papír, papirusz, hártya, bármi levélanyag.

Üzenete után, amelyet éjszaka ír, s amelyet a hajnallal együtt fejez be, nem marad dolga egyéb, bár nyugtalanul alszik valamennyit, mint hogy ébredésekor nyomban nekiinduljon elhagyhatónak gondolt városába, amelyet sosem sikerült, figyelmezteti magát, háta mögött tudnia, városát elhagyni készen nekiindul útjának, képzeletében rendben felolvasva magának a helyeket, amelyeket élete során megismert. Neki a vállára szakadó teherrel szükséges járnia, szétgyalogolnia magát, nem teheti azt a lakhelyével, mint a lakása asztalán borítékba zárt levéllel, aki azt kézhez veszi, s akár elheveredhet vele a szagos boldogasszonyfűben, támaszkodhat a falnak, ülhet a várfal tövében, hátát a rakott kövek egyikéhez támasztva, avagy felkuporodhat a várfalra felemelt, emblémává kopott uralkodópár szobrának posztamentére, vagy fölpackolhatja a lábát az asztalra; és amíg ők elutasíthatják az olvasás egykor rendeltetésszerű közegét, valamennyi eszközét és segédeszközeit, az asztalt, a papírvágó kés használatát a boríték felnyitásakor, a természetes fényt, ő nem. A város, a levéllel ellentétben, meghatározza olvasásának módját.

A várost olvasni, könyvként, ahogy elgondolja, mulatságos. Akár úgy, mintha hozzá egy nyitott könyv számára készült támasztékot használna. Támaszték ugyan való a kitaruló könyv megtartására, az olvasáshoz föltáruult test helyzetének rögzítésére, de a település sokkal inkább azt választja, amit az új olvasók: saját testével, lábával, karjával, tenyerével, hasával tartja meg a könyvet, önmaga által kínálja fel

a tétován bolyongó, céljára végezetül mégis rátaláló olvasó szem számára önmagát.

Ez az olvasás, látja be, közvetlen kapcsolatot igényel, amely lehetővé teszi az olvasott mű, a bejárt város mély értését és célszerű használatát. Ezt a várost cipője talpával koptatja, ruhája szegélyével házfalait érinti, körmével kaparja, intenzíven használja, az olvasással szerzett tanulás mellett egyidejűleg használattal is magáévá teszi. Tudja, az olvasónak, akár a levél, akár a házak és a házközök, az utcák, terek, lebontott épületek és felvonulási bódék olvasásakor, mindig igaza van, senki nem foszthatja meg attól a szabadságától, hogy úgy használja a szöveget, gyúrje, rongálja, hasogassa, rombolja, robbantsa, ahogyan neki tetszik, s úgy értse, ahogy a világa, helyzete, értelme, a saját szavaiban való jártassága azt lehetővé teszi.

Megáll. Jobb kezét a bal vállára helyezi, a tenyere alatt érzi madárcsontváza madárkulcscsontját, ujjával madárlapockája felső peremét. Hátrább csúszik testén az önmagára terített tenyér, érzi, ujjai begyével megtapintja a vállát lehúzó rakományt. Nincs rajta mit igazítani. Azért még áll egy keveset.

Ez az olvasás ott kezdődik a zsákutcát alkotó házaknál, ahonnan a hosszú és keskeny parkon átvezető, ösvényszerűre épített sétaút indul ki, hol a szabálytalanul növvő, éppen azért szabály nélkül élő fára talál bárki, erre járó vendég vagy városlakó, ámbár a helyiek, akik leginkább használják, ha a város központjába rövid úton igyekeznek, nem a vele párhuzamos, a kerítésen, a kerteken, a házsoron túli, forgalmas

utcát szegélyező járdán közlekednek, ezt a félreeső, mindig homályban maradó utacskát, meglehet, éppen ezért akad kevesebb tekintet, amely regisztrálni képes a föld fölé még meredeken kitörő, terebélyes, de embertérd magasságában ügyetlenül meghajló, hosszan a föld felszínével párhuzamos, folyamatosan vékonyodó, ámde mindvégig emberderéknál vastagabb fatörzset, amely később, a fa mohos tövétől távol emelkedik ismét fel, s tartja az égnek a terjedelmes, nagy tenyerű levelektől kiformázott, minden egyéb fáétól eltérő állapotú és színű lombozatot. E matuzsálemkorú fa, villan eszébe, ahogy meghajol és képtelen az ösvényszerű sétaútra rálépni, szimbólumok forrása, és bizonyosan sok, az emberek és a természet viszonyát bemutató elmélet kiindulópontja, holott nem egyéb egyetlen termékeny, mégis meglepő gesztenyefánál, amely akként hozza meg évről évre a termését, hogy az aknázómolyok miatt évek óta minden májusban leszáradnak a levelei. A fa, mely mások számára, gondolja, közösségi, akár vallási, akár politikai, akár gazdasági dolog, egy értelmezésre hasznos, a gondolkodásba beforgatható, a szavakban meghempereggtethető ügylet, a termékenységről, az állandóságról, talán éppen a gyertyái kapcsán a paradicsomról elmondható állításokat eredményező szöveg kiindulási pontja, számára egyik sem. Maga ugyan se gyöngé szemével, se gyöngé képzeletével nem látja a fa szertefutó gyökerében, törzsében, ágas-bogas koronájában az ember életének eseményeit, sem a pokol, a föld és a mennyország elkülönítésére, esetleg bejárásukra szólító alkalmat, csupán azt, hogy

ez a fa, amely számára minden fák közt a leginkább megfelelő, mindenekelőtt vagy kizárólag az ő részére rendelt faféle, terpedt formájával, szemügyre vehető magasságával, a lombkorona szélességével és sűrűségével, s azzal a ligettel, amely mindenféle fák laza csoportjából áll, középütt magával a délnek dőlt, törzsét gyermekek játékához felkínáló, szétomló koronáját megmászhatónak, menedéknek, rejtekhelynek és kilátóhelynek egyként ajánló gesztenyefával. Jól lehet belőle kilátni, de belátni nem, gondolja, és hozzáteszi, de hallani bárki hallja, aki benne van, mert az a gerle, amely a száraz leveleit tartó fa gallyai között mozog, akkora zajt okoz, hogy attól elhallgat a kis erdő valamennyi madara.

A fa, amelynek száraz és sárga valamennyi levele, bár nem pereg le a gallyaktól egyetlen sem, de összegöngyölve, töpörödötten, aszottan lóg minden ágvégen, apró, ujjbegynél nagyobbra nem fejlődött, tüskés és penészfoltos burkokba foglalt magvakat ringat. Él tehát, s mert évről évre szokása, hogy a nyárra leszáradt levelek mellett, a megélhető nyár híján is termést hoz, még ha nem is az elvárható méretűt, majdhogynem elfogadhatóvá teszi ezt az életrendet. Csak bőséges virág, és kis szünet után gazdag termés. A tenyeresen összetett levelek közül előtörő, kandeláberhez vagy gyertyatartóhoz hasonlatos, álló virágfürtökkel, elgondolja, mint minden alkalommal, amikor gesztenyefával találkozik, olyan, s nem kell hozzá esti vagy hajnali félhomály, mintha kölyökméretű angyalok, rokonok sokasága vonulna egyszer csak elő a lomb mélyéről, közösen kiállnak az ághegyekre,

amint a mennyországra jellemző, kifehéríteni, kiilatosítani a kopott és mindenkor érdektelen ligetet. Amikor a virágokról e mennyországot idéző szirmok leszáradnak, akkor, hogy a gesztenyemolyok lárvái egy-két óra alatt elpusztítják a lombleveleket, a szárító szélben cigarettahüvely papirosaként zörgő, levélpapírszínűvé fakult levelek lengenek, amelyek fölött a barna és összetöpörödött szirmokból álló bogok összecusokott szárnyú, pihenő denevéreként lógnak, gondolja el ezt is mindenkor, amióta a fa ezen szokásával él együtt, hogy e fa, ez a szolgálathoz hozzászokott matuzsálem azzal a sok tenyerével sem képes megragadni, megszímítani, megtapogatni a nyár, benne a fa és a fára pillantó öreg férfiember testét.

Ahogy a fa nem létezik, úgy a terhe alatt roskadozó üzenetíró valósága sem, csupán a lombja zörög, kizárólag a nyelve szól édesen, véli, s nem azzal szembesül mindekkor, hogy hová porladt önmaga, nem azt látja meg, hogy nem képes többé közelíteni léte forrásához, hanem arra figyel, sem a szerteszálló, apró és kerek betűkből összeálló levelek, sem a falevelek száraz csörgése nem őrzik meg őt, az egykor szövegben lévő, se a valaha örökzöld lombjába burkolózónak képzelt, hitt fát. A lárma köti meg érdeklődését, nem a lárma létrehozója, nem is érzékeli, hogy a kettő különbözik egymástól, hogy nem ugyanaz a kettő, s amíg az egyik nagyhangú és figyelmet követelő, a másik alattomos, és szívósan közelíti, makacsul közeledik felé, talán éppen érte. Araszol, előre az ösvényén, melléje kerül a betegségtől nyárra elszáradó, a gallyakon visszamaradó, száraz leveleit lombként rezgető gesztenye, nem

érzekeli, amit egykor igen, az elkülönülést, meg sem próbálkozik az elkülönítésükkel, nem gondol a hibátlannak látott jelenség kettősére, ő, akiben valaha a gömbölyűvé formázott szövegvilág volt képes kiteljesedni, felszabadulni, a ricsajban nem látja a ricsajt okozó konstrukcióját. Hamisítvány mindez, ahogy az abszolúttá levés ígézetében, a más hangján való megszólalás mámorától letaglózottan az énből kibújva, abból mintegy föltámadva ő-vé válni. Meglehet, az összes levele, valamennyi sikere, minden tökéletessége ellenére, hamisítvány, és ámbár egyetlen olvasója számára sem válik sosem nyilvánvalóvá, nem a küldője, hanem másvalaki, éppenséggel ő, ő, ezzel a megnevezetlenséggel tökéletesen elégedett lény írja, nem lepleződhet le, hiszen technikailag és esztétikailag hibátlan, megformázott, s mindez gyanúra szolgáltathat okot, hanem mivel a levélírás során sosem képes az énjét teljesen feladni, nincs és nem is volt soha benne annyi szerzői ambíció, hogy az abszolút alkotáshoz szükséges utolsó lépést megtegye, s ő maga mindvégig tudhatta, hogy az éntől leszakadva ő: ő.

Azt kérdi, hogy néz ki?

Évszázadok telnek el, meglehet, erre akkor gondol, amikor a fákra, a fatörzsek ilyen s amolyan oszlopaira veti át, mint hálót, tekintetét. Kiürítené abból a hálóból a korábban benne rekedt zsákmányt, ezért keresi fel kék szemével az ösvényt szegélyező tér rendjét, de tudja, az nem kék, csak szürke, csak barna, csak okker, itt-ott apró zöldektől foltos, mint a hiéna. Mindig is ilyen a rend. A rend, a domboldalé, a rajta harántul aláereszkedő lépcsőé, az erdőé és a benne kanyarog-

va kezdődő és végződő sétaúté, amelyen ilyenkor nem sokan mennek a város központja felé, az innen rendetlenül és az onnan rendben álló fáké, és talán azoké az üzeneteké is, amelyek e rendet leíró mondatokat magukba fogadják. Ő bizony, áll meg, megrecsegtetve derekát, meghimbálva kényszertartása merevedő törzsét, tökéletes udvaronc. Ő az, emberemlékezet óta, aki a legilletékesebb abban, hogy hogyan kell tálalni a mondánivalót. Csupán egyvalaki kell hozzá, és ő az, aki nem csak kifizeti tehetségét, a munkája után idejekorán megállapított bérét, hanem ékeskedik az eredményével is, a megszólított olvasó elébe áll, olvasója lesz neki, az a valaki, aki természetesen tudja, mit kell mondani. Aki egy Turgenyev, egy Puskin, egy Móricz Zsigmond, egy Jorge Luis Borges. A fák, amelyekben felismeri az ókorban használt öt oszloprendet, s azokat is, amelyek ezekből származnak, illusztris traktátust ajánlanak föl olvasmányként. Kislevelű toszkán hársak, dór bükkök, ión fehér nyárfák, korinthoszi kőrisek és kocsánytalan kompozit tölgyek között egyetlen eldőlő oszlop, amely attól, hogy borul, de dőlését még nem fejezi be, képes figyelmeztetni a többi fa által fenntartott rendre az úti célját az erdőn át megközelítő járókelőt, minden centumba igyekvőt, hogy a történelem korszakain halad át, az ösvény elején található kezdettől a befejezésnél bekövetkező vég felé. Az erdei átmenetben, ebben az elegyes világban, amelyben nincs világosan kimondható nem, vegytiszta igen, csak csupa-csupa nemigen, kézenfekvő lenne arra gondolni, ami felvetődik a célja irányát tudó, afelé vánszorgó testben, amely az övé, az első pillanatban, hogy talán se nem kell, se nem sza-

bad, se nem célravezető egyetlen lépést is tenni, sem előre, sem vissza, hanem oda kell gyorsan dőlni a fa tövébe, rá kell hirtelen borulni a fénytől ragyogó avarfoltok egyikére, ahol harsogó türkizzöldjét megvillantja és magát a tarkó pihentetésére fölajánlja a mohapárna, a farontó gombák egyike igyekszik féloldalas kalapjának karimáját eligazítani, és mint akinek nincs feladata, elpihenni. Nem tenni többé semmit. Nem enni, nem inni, nem üríteni, nem lélegezni. Levetni a lélek nagy szárnyait. Nem lenni. Hiszen a döntés elkövetkezik, a folyamatok alkotóelemei közül nincs egyetlen sem, amely ne gyűlne össze ebben a temető és egy közút mellé épült házsor és kertegyüttes közt keskenyen és hosszan elnyúló erdőben, amelyen hosszában keresztülfut az ösvény, csak éppen nem áll össze olyan mintázattá, amely azt jelzi, mindaz, ami felé törekszik, meg is valósul.

Addig, odáig, ahogyan elgondolja, hogy elérni nem fog soha, mégis elér.

A szoborral kérkedő tér előtt, túl az ösvény javán, ahol a betonmedence peremén a galambok verebekkel együtt tollászkodnak, rigók és atalantalepkék isznak a medence vizéből, látni az eget. Kettő az ég, az egyik a magasban, a másik pedig a vízre hullt levelek közt, az aggastyán lába előtt. Egyetlen pillanatra tekintete keselyűje üldözőbe veszi, mint magas hegységek hómezőit a hófény, a képet. Önnönmagát. Megkaparintja. Elereszt.

Most riadtan nézi a szárnyát, amely egyetlen éj alatt nőtt. Amellyel a levegőre támaszkodik. Amely segítségével elemeli magát a földtől, és repül.

A város marad olyan, amilyen: szép. Telített a szépséggel. Szépsége kizárólag a gyomorszagú, csipás szemű, tétova mozdulatú aggastyánt veti ki magából, aki egész éjjel olvasott, éppenséggel egy könyvet, könyvtára maradék, utolsó könyvét. A többit már fölélte, elajándékozta vagy eladta, zsemlévé vált, krumplivá, szalonnává vagy szavakká, amelyek azért könnyűek, mert alóluk kikopott a papír.

Viotti úgy képzei, ő most nem egyéb, mint egy levél. Ő maga a szerelmes levél, amelyet ropogós és fehér papirosra jóféle, kínai mód szerint készült fekete tussal írnak, gyors lendületű, árkusos és dukтусos kézírás, s a manuskriptum tusnyomát, hogy el ne maszatolódják, finom, matt por borítja, ő maga az udvarló és a heves, a rajongó és epekedő üzenet, amelyet négyrét hajtanak össze, és az átkötött, behálózó fonalat lepecsételik, így aztán nincs szüksége a küldeménynek holmi, a testétől elkülönülő borítékra, s amelyet angyal számára postáznak el.

A teste lenne teleírva, s bőrébe, arcába, alakjába van az az üzenet belecsomagolva, amelyet el kell vinnie? – kérdezi magától, holott a kérdése ebben a pillanatban nélkülözhető. Ugyanis, hogy megbotlik és menten a földre kerül, és odavágódik a járdakőhöz, máris repül.

Végére is, gondol bele, egy regényes történet is elegendő, avagy egy, egyetlenegy szerelmes levél, csupáncsak egy szál vallomás, amely a boldogság tanújele. Csepp bizonyítéka annak, hogy hasznos voltál, és valakinek örömet szerzett az életed.

Felakadó, a kézjománcos égre függesztett szem-

mel hever a test az ösvény végén. S maga után hagyja, heverjen tovább, az elhagyott testhez tartozik, a szája szagát, ruhája mosóporillatát. Magára hagyja a testet, amelyet kitölt a beleírt, elviendő tudósítás.

Repül, miként az angyal szokása.

Évszázadok telnek talán el. Nem képzelheti humanista bölcseelőnek magát, nem hihet abban, ha levelet is ír, a túlvilágra, azt elolvassa valaki is, se azt, hogy teste kopertájába csúsztatva, valahogy mégis átviszi, a határon átcsempészi üzenetét. Amihez jutott, amit tud, az nem egyéb, minthogy tehetetlen önmagát is képes szemlélni. És amikor a korlátról ellöki magát, és elröpül, kereng a viadukt fölött, száll a magasban, áthúz a híd pillére között, elvegyül a galambok között, amelyek a domonkos apácák romfalának réseiben fészkelnek, és könnyedén száll a vár fölé, át és vissza a Városháza téren, a ligeten, a temetőkerten, és ha fárad is, nem húzza a mélység, nem zuhan le, még tudja is, hogy eljön az ideje a zuhanásnak, s akkor majd a büntelenségével együtt a pokol legmélyébe hull.

Végző mondatával is megszólít, és kérdez.

Az ötödik évszak meghozza számára a múltat. A szomszéd városból érkezik, mint mindig, és tetten éri Viotti Mór Aurél Ágostont, aki látja, mert képessé vált rá, mind a négy életét.

Tudja, hogyan is néz ki az angyal.

Tartalom

ELSŐ	9
Nyár	9
MÁSODIK	61
Tél.....	61
HARMADIK.....	94
Tavasza	94
NEGYEDIK.....	130
Ősz	130
ÖTÖDIK, HA AZ.....	154
Ősz	154

Megjelent a Pesti Kalligram Kft., Budapest és a Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony közös kiadásában 2011-ben. Első kiadás. Oldalszám 192. Felelős kiadó Szigeti László. Felelős szerkesztő Tóth László. Borítóterv – Csányi Vilmos fotográfiája alapján – Hrapka Tibor. Nyomdai előkészítés Studio GB, Duna-szerdahely. Nyomta az OOK-Press Kft., Veszprém. Felelős vezető Szathmáry Attila.

Vydal Pesti Kalligram, spol. s r. o., Budapest a Kalligram, spol. s r. o., Bratislava 2011. Prvé vydanie. Počet strán 192. Vydavateľ László Szigeti. Zodpovedný redaktor László Tóth. Návrh obálky – s použitím fotografiky Vilmosa Csányiho – Tibor Hrapka. Grafická úprava Studio GB, spol. s r. o., Dunajská Streda. Vytlačil OOK-Press, Veszprém.